

JAYA VIJAYULU

BY

CHAVALI SRIRAMA SASTRY

AUTHOR OF DRONA CHARITRA

and

Late Senior Telugu Pandit

STALL GIRLS' HIGH SCHOOL, GUNTUR.

SATYANARAYANA BROTHERS,

Kottapet, GUNTUR.

1938

Rights Reserved

Price Rs. 0-14-0

జ య వి జ యు లు

౫౨౦ థ క ర్త

శ్రీ శ్రీ శేషులైన

బ్ర॥ శ్రీ॥ చావలి శ్రీరామశాస్త్రిగారు

ప్రధానాధోపాధ్యాయుడు,

బాలికోన్నతపాఠశాల, గుంటూరు.

౪౨౯౯౪౪౪౪

సత్యనారాయణబ్రదర్సు,

కొత్తపేట, గుంటూరు.

కలహ 0-14-0

First Published 1926, One Thousand
Reprint 1930 Five Hundred
Reprint 1931 Fifteen Hundred (Enlarged)
Reprint 1932, Five Hundred. „

మొదటి భాగము 1— 32 పేజీలు
రెండవ భాగము 33—130 „
మూడవ భాగము 131—149 „

తొలి పలుకు

శ్రీయుత చావలి శ్రీరామశాస్త్రిగారు బాలురకుఁ దగిన పుస్తకములు వ్రాయుటయందు సమర్థులు. వారీసారి రచించిన యీ “జయవిజయములు” నాతికతినమును రసవంతమును నగు పుస్తకము. భాగవతాదిపురాణములలోఁ గల హిరణ్యాక్షు హిరణ్యకశిపులు, రావణ కుంభకర్ణులు, శిశు పాల దంతవక్త్రులు— వీరల చరితము లిం దెంతో సొంపుగ వర్ణింపఁబడి యున్నవి. ప్రాంతవడిన కథలని పాఠకు లెంత మాత్రమును దీనిని నిరసింపక, మీఁదుమిక్కిలి సంతోషముగఁ జదువుదు రనుట స్పష్టము.

ఈపుస్తకము * * * పఠనీయగ్రంథముగ నుండుట కెంతయు ననువుగ నున్నది.

Nellore, }
25-10-'26. }

(Sd.) R. Venkata Sivudu, M. A., L. T.,
Principal,
Venkatagiri Raja's College.

విషయ సూచిక

—:0:—

మొదటి భాగము

జయవిజయుల కావకారణము	1
హిరణ్యాక్ష హిరణ్యకశిపుల జననము	6
హిరణ్యాక్షుని మరణము	8
సుయజ్ఞోపాఖ్యానము	15
హిరణ్యకశిపునకు బ్రహ్మ వరము లిచ్చుట	17
ప్రహ్లాద చరిత్ర	19
హిరణ్యకశిపుని మరణము	31

రెండవ భాగము

కుచేరుని జననము	88
కైకసి విశ్రాంతి న రావణాదులఁ గనుట	85
రావణాదుల బాల్యకీర్తలు	88
దశగ్రీవాదులు బ్రహ్మనుగూర్చి తపము చేయుట	40
రావణాదులకు బ్రహ్మ వరముల నిచ్చుట	41
దశగ్రీవుఁడు లంకను దన కిమ్మని కుచేరు నడుగుట	45
ధనేకుఁడు కైలాసమును జేరుట	48
దశమఖుండు లంకఁ గొని పాలించుట	49
దశాననుఁడు మండోదరిని పెండ్లియాడుట	51
కుచేరుఁడు దశగ్రీవునకు నీతిచెల్పి దూతను జంపుట	54
దశాననుఁడు కుచేరుని దూతఁ జంపి యలకాపురిపై దండెత్తుట	57
యక్ష రాక్షసుల యుద్ధము	58
దశవదనుఁడు కైలాసమున కేగ నంది కావించిచ్చుట	61
దశగ్రీవుఁడు పెండికొండఁ బెకలించి శివునిఁజలన వరములు వడయుట	63

వేదవతిని జూచి రావణుడు సంభాషించుట	64
కౌర్మపర్యవృత్తుడు రావణుఁ జెఱఁజెట్టినఁ బులస్తుడు విడిపించుట	68
వారి రావణుని గర్వం బడంచి పరిభవించుట	75
సారదు ననుమతిని రావణుడు యమునిపై దండెత్తుట	79
యమ రావణుల యుద్ధము	85
రావణుడు బలిచక్రవర్తిని జయింప నుతలంబున కేగుట	88
ఇంద్రాదిదేవతలు విష్ణుని భూమిపై నవతరింపఁ బ్రార్థించుట	93
దశరథుని యశ్వమేధయాగప్రయత్నము	94
ఋశ్యశృంగుని చరిత్ర	96
దశరథు డశ్వమేధయాగము నేయుట	100
శ్రీరామ భరత లక్ష్మణ శత్రుఘ్నుల జననము	102
రామలక్ష్మణులు విశ్వమిత్రులెంటఁ జనుట	104
నీలావినామాము	107
రావణుడు నీతి నపహరించుట	109
విభీషణుడు రావణునకు నీతి చెప్పట	111
రావణునకు మాతృవంతుఁడు నీతి చెప్పట	118
కుంభక రాదుల మరణము	120
మండోదరి రావణునకు బుద్ధి నెప్పట	125
రావణుని మరణము	127

మూడవ భాగము

శిశుపాల దంతవక్త్రుల జననము	181
శిశుపాలునకు శ్రీకృష్ణునియందుఁ గల విరోధకారణము	182
ధర్మజ రాజనూయము	186
శిశుపాలుఁడు శ్రీకృష్ణు నాక్షేపించి యాతనిచేఁ జచ్చుట	189
దంతవక్త్రుని మరణము	147

శ్రీరామచంద్రాయ నమః

జయవిజయము

—:0:—

అలుకనైనఁ జెలిమినైనఁ గామంబుననైన బాంధవముననైన భయ
నైనదగిలి తలఁప నఖిలాత్ముడగుచారి జేరవచ్చు నేలునేయఁ

వైరానుబంధనంబునఁ జేరినచందమున విష్ణుఁ జిరతరభక్తిం
జేరఁగ రాదనినోచును నారాయణభక్తియుక్తి నాచిత్తమునన్.

కామోత్కంఠత గోపికల్ భయమునం గంసుండు వైరక్రియా
సామగ్రిక శిశుపాలముఖ్యన్యపతుల్ సంబంధులై వృష్ణులుం
బ్రేమక మిరలు భక్తి నేము నిదె చక్రిం గంటి మెట్లైన ను
ద్దామభ్యానగరిష్టుడైన నారిఁ జెందకవచ్చు ధాతృశ్మరా !

...నారదముని.

మొదటిభాగము

—♦ జయ విజయుల శాపకారణము ♦—

శ్రీనిలయంబై భక్తలోక పాలనగుణధామంబై ఆర్యజన
సన్నతిభామంబై వైకుంఠపురంబలరారుచుండు. అవ్వరవాసు
లెల్లప్పుడు మాధవాంఘ్రిసరోజంబులఁబూజించుచుఁ దదీయా
శారంబులఁదాల్చి సదాసుఖించుచుండురు. అన్నగరోపవనము
లెల్లప్పుడును నిర్మలధర్మమూర్తియగు నాహరిషేరఁ బెంపెనఁ
గుచుఁ బుష్పఫలభరితంబులగు సంతానవనసంతానంబులచే

నెంతయు నలరారుచుండును. అం దెచ్చటఁజూచినను నారాయణ భజన పరాయణులై చరించు సుందరీయు క్షవైమానికులే. అచ్చటి హంససారస శుకపిక చాతక తిత్తిరి మయూర రథాంగ ముఖ్య విహంగంబు లరవిందనయను కథాగానంబులనూనంబుగా మొరయించుచు నిర్భరానందభరితంబులై యుండును. మఱియు నయ్యది ప్రవాళలతీకాకులంబులయిన కూలంబులుగల నడబావులు గలిగి సుకృతంబునకు శరణ్యంబును, న్యాయంబునకు నాలవాలంబును, బుణ్యంబునకు బుట్టి నిల్లునై యొప్పారుచుండును. భగవద్దాసులుండు నాగొంది హరివిమలమును, బావవర్తులును, దుష్కథానిరతిఁ జరియించువారలును జొరడుష్కరంబై యహంకారవిదూరులగు సుకృతాత్ములకుఁ జొర సుకరంబై యుండును. అవై కుంతంబను కమలాకరంబున నుండు భవనాంభోజంబున నారాయణుండు భృంగాకృతి నేపారుచుండును.

హరిచేఁ బాలితమై యొప్పు తదీయధామంబు, వృద్ధులయ్యును బంచాబ్దంబుల కుమారకులై కానఁబడు నిస్పృహులును ధీరులునగు సనకాదులు భువనములెల్లఁ దిరుగుచు, నొక్కనాఁడు డాయంజని, యందు నవరత్నతోరణ సమంచితకుడ్య కవాట గేహళీవిరచిత కక్ష్యపటకముం దాటి యనంతరకక్ష్య యందు వివిధభూషణాంబర ధారులును, వనమాళికావిరాజితోరస్సులును, గదాధారులును, జతుర్బాహులును, వేత్త్రదండాభిరాములును, నుదారులునగు ద్వారపాలుర జయవిజయాభిధానులఁ గాంచిరి.

మొదటి భాగము

శ్రీవల్లభదర్శనలాలసులై యేగు నప్పరమభాగవతో
త్రమాలఁ గుటిలాత్మకులై దుశ్శీలత నాద్యారపాలు రిరువురును
వారించిన వారును రోహరుణితాంబకులై బృందారకు లీక్షిం
చుచుండ, నచటివారు వినుచుండ “భక్తపరిపాలుఁడగు నీశ్వరు
సేవింపఁగోరి మే మరుగుచుండ ముకుందభజనంబున కంతరా
యంబు గల్పించు నిద్దురాత్ములఁ గంటికే ?” యని యంత
నిలువక కోపంబున నా జయ విజయులం గాంచి “మంద
బుద్ధులై మమ్ము వారించిన యనుచిత కర్మలగు మీరలు
మదీయ శాపార్హులగుదురు. కావున భూలోకంబునఁ గామ
కోధాదు లనుశత్రువులు బాధింపఁ బుట్టుఁ”డని పలికిరి.

అంత నావిష్ణుమందిర దౌవారికులు వారింపరాని యా
భూసుర వాక్యంబుల కులికి తల్లడమంది పరితాపమునొందుచు
నిటలతటఘటితాంజలులై యా మునీశ్వరుల చాదములకు
మొక్కిక్కి, “మహాత్ములారా! మామది నొవ్వఁజేసిన మీనిష్ఠుర
వాక్యంబులకు మేము శోకింపము. ఏలయన సత్పురుషులకుఁ
బరాభవమొనరించిన మాదురితంబు మమ్మింతకుఁ దెచ్చె. మా
యపరాధంబు మన్నించి రక్షింపఁదలఁచితిరేని కామలోభా
దులతోఁ బుట్టినను బంక జాతు మటువక యుండునట్లనుగ్రహిం
చితిరేని మీఁది జన్మంబుల మాకు శుభంబగు”నని మొఱ
లిడిన సమృహాత్ములు కరుణించి మూడుజన్మంబులకు వైరంబు
వలన విష్ణునన్నిధానంబు గలిగెడుమని యనుగ్రహించిరి.

తత్సమయంబున నారాయణుఁ డాకలకలంబునాకర్ణించి
లక్ష్మీతోడి వినోదములఁజాలించి వక్షంబున వైజయంతి విరా

జల్లుచుండఁ బాదచారియై యా యోగివర్మల సమీపమునకు వేంచేసిన నమ్మునులును నాపురుషోత్తము నిజాంతరంగముల నిలిపియుఁ దనివిసనక పునఃపునరభివందనము లొనరించి యిట్లని స్తుతించిరి. “భక్తజననత్పలుండవగు నో దేవా ! మజ్జనకుండగు విధాత మాకుపదేశించిన భవదీయమంగళవిగ్రహము గనుఁ గొని కృతార్థులమైతిమి. అనఘా నేఁడు మీ పాదభక్తుల కలిగి మేము శాపం బిచ్చితిమి. ఆ యధిక దుష్కృతముచే నిరయము నొందవలసివచ్చె; కావున నీపాదకమలంబులఁ గొలువ నేతెంచిన మమ్మునేరమెంచక కరుణింపుము నీ సహజశరీరంబు గాంచి మదీయనేత్రంబులు కృతార్థతనొందె. మమ్మాదరింపుము” అనివారలు భగవంతుని పాదములకుఁ బ్రణమిల్లిన భక్త వత్సలుండగు గోవిందుండ ముదితాత్ముడై మునివరులఁజూచి “ఈయిరువురును జయవిజయాభిధానములుగల మదీయ ద్వార పాలురు. వీరలుమిమ్ముఁ గైకొనక నాయాజ్ఞ సత్క్రమించియొన రించిన యపరాధంబునకుఁ దగినదండన గావించితిరదియ నాకును సభిమతమయ్యె. అదియునుంగాక నేవకులు సేయునపరాధంబు స్వామిదియె. కాన నీయపరాధమునకు మాననీయుండ నగు ననుమన్నించిప్రసన్నులగుదురుగాక. తనువునఁబుట్టినకుష్ట వ్యాధిచేఁ దదీయచర్మము వివర్ణతనొందినట్లు భృత్యులపరాధంబు నేసిరేని యజమాను లపయశమ్ముపాలగుదురు. మఱియు నవివేకులై సాధుజనుల కపకృతిగావించు దుష్టులు మత్సముల య్యునువారునాచే నాశంబునొందుదురు. ఇతరులఁజెప్ప నేల? నా భావంబుఁదెలియ నేరక మిమ్ముఁ బరిభవించిన వీరలకుఁదద్దోష

మొదటి భాగము

ఫలంబునంపాప్తమయ్యె. కావున వీరు భూమిపైఁబుట్టి యచిర
కాలంబున నెనాయంతికమునకే తేంచునట్లుచుగ్రహింపుడనిపలి
కె. వారును సంతసించియతివినయంబునమస్తకస్యస్తహస్తులై
యామాధవుఁగాంచి “భగవంతుఁడవగు నీవు మత్స్యతంబు
లన్నియు సభిమతమంటి విది కడుచిత్రంబుగదా? దేవా!
నీమహిమ నెఱుంగ మేమెంతవారము? ముసులమగు మమ్ము
మోదాతిశయంబున నిట్లు సత్కరించుట సజ్జన పరిగ్రహార్థంబై
యుండుఁగాదె! ఈ జయవిజయులకు మేమలిగి శాపం బొనఁ
గితిమి. వీరల సంతకంబై బెడిదంబుగ శిక్షింప నీయభీష్టమేని
యట్లు సేయుము. దయతో రక్షించెదవేని రక్షింపుము. నిర్మ
లాంత్యకరణులగు వీరల నన్యాయంబుగఁ దిట్టితిమేని మమ్మెన
దండింపుము. మాకదియ ప్రియమ”ని కృతాంజలులైయున్న
మునులఁ గరుణార్ద్రదృష్టిఁ గనుఁగొని భగవంతుఁ డిట్లనియె.
మునివద్యులారా! వీరలు భూమికిఁజని యసురులై జనియించి
లోకకంటకులై చరింపుచు నాయుదలి వైరంబుచే సాహస
మున సంగరరంగమున నన్నిదిర్చి మదీయ చక్రానలంబున
కాహుతులై నాకు సన్నిధి కేతెంచెదరు. నన్ను వైరమున
నైన మనమునఁ దలంచుటయు నాయూహనంబు వీక్షించుచు
నాయెమట సంతము నొందుటయుఁ గారణంబుగ వీరు నాపద
మున నివసీతురు. ఇంకకై మీకు వగలంబొగలకుండుఁడు.”
అనిన నా బ్రహ్మమానసపుత్త్రిలు మనమున ఘనంబగు
నానందంబు నొంది దేవదేవుని సెలవుగైకొని నిజనివాసంబు
లకుఁ జనిరి. పదంపడి యాపురుషోత్తముఁడు ద్వారపాలురఁ

గాంచి“విప్రవచనంబు లమౌఘంబులగుటచే నే బల్యాధ్యుడ నయ్యవాని వారింపఁజాలనైతి.అక్కారణమున మీరుభూలో కమున ననురులై జననమొందవలసె. కావున, దనుజులై జనియించి నాకుఁ బరమశత్రువులైయెప్పుడు నన్నే తలఁచుచు నాచేతఁ జచ్చినవారై నన్ను జేరెదరు; వగవకుండ”నియాన తిచ్చి రమారమణీమణితోడఁ గలసి నిర్మలంబగు తన పుణ్య మందిరమున కేఁగెను.

— * హిరణ్యాక్ష హిరణ్యకశిపుల జననము * —

దక్షప్రజాపతితనూభవయగు దితి సంతానహంఘచే నిజనాథుడగు కశ్యపుఁగాంచి, “మహాత్మా! నాతోడిసవతు లెల్లరును భవత్కృపాకటాక్షుఁబుచే గర్భంబుల ధరించి సంత నమున నున్నవారు. కాన నాకును సంతానము నొసఁగి దీనురాలగు నను రక్షింపుము. అదియునుగాక దీపంబువలన మజ్జియొక దీపంబు ప్రభవింపునట్లుగఁ దన ధర్మపత్నియందుఁ బురుషుఁడు తానే పుత్రరూపమున నుదయించును గదా! ఈ యర్థ మీరెఱుంగఁగది కాద”ని కామవిమోహితమతియై యనేక విధములఁ బ్రార్థించఁ గశ్యపుఁడు తన ప్రియసతిం గని యిట్లనియె. “దుర్గాధిపతీయైనరాజు శత్రుసంఘంబుల జయించు చండఁబున భార్యాసమేతుఁడైన గృహస్థుఁడు దుర్జయంబులైన యింద్రియశత్రువర్గంబుల జయించును. కర్ణధారుఁడు నావచే సముద్రంబుదాటునట్లు గృహవేధి సర్వాశ్రమవాసుల రక్షిం చుచు వ్యసనార్ణవంబుఁదరించును. అట్లగుటచే భార్య మన

మొదటి భాగము

మునఁగలవాంఁఁడీర్పుట పతులకుఁగ ర్తవ్యము. అయినను ఇది సంధ్యాసమయము. భూతేశుఁడిపుడు భూతగణముతోఁగూడి తిరుగుచుండును. కాఁబట్టిసంతానప్రాప్తికిదినమయ్యుండుగాదు.” అనియొత చెప్పిననువినక తన్ను నిర్బంధింప నానిర్బంధమునకుఁ దొలఁగ నేరక యాతఁ డాయుగన యభిమతము దీర్చె.

దితియును సర్భకులులేనిదగుట చే నిజనాథువలన గర్భం బావిర్భూతంబగుట కెంతయు సంతసించుచుండెను. అంతఁ గశ్యపుఁడు తనపత్నిం జూచి “ఇతీ! దుష్కలమున నీవు గర్భంబుధరించుటజేసి లోకకంటకులును, బుధజనపీడాకరులు నగు నిరువురు పుత్రులు నీకు జనితురు. వారి దుష్కర్మముల నారాయణుఁ డెఱిగి యింద్రుఁడు వజ్రాయుధముచే గిరులఁగూర్చినట్లు వారల వధియించు”నని పలుక దితియు విగత కౌతుకయై “నాథా! నాపుత్రులార్యుల కెగ్గొనరించి నను వారల కపాయము లేకయుండున ట్లనుగ్రహింపుము”ని వేడుకొనెను అంత నాతఁడు తన లలనం జూచి “రమణీమణి! ఈయవస్థ నీవివరీతకర్మంబున నయ్యె. అయినను నీవు దేవదేవు మనంబున నిల్చి హృదయతాప మొంది నన్ను భజించితివి గావున నీదు పుత్రులలో హిరణ్యకశిపునకు భగవద్భక్తుఁడగు తనయుఁ డుదయించును. ఆతనివలన వంశమంతయు దుర్వర్ణంబగు హేమం బగ్నిముఖమునఁ బరి శుద్ధమైనట్లు, పావనమగును; వగవకుము”ని పలుక దితియుఁ దన తనయులుకేళవునిచే హతులగుదురనియుఁదనమనుమఁడు భాగవతోత్తముఁడగుననియు దుఃఖహర్షంబు లొందుచుండె.

ఇట్లుండ దితి శతవర్షంబులు గర్భంబు ధరియించి యంత
 దేవమానవ కంటకులైన సుతుల నిరువురఁగనియె. అయ్యవన
 రంబున ధరణి గంపంబునొందె. కులపర్వతంబులు వడఁకె.
 అంబుధులు గలఁగె. నక్షత్రంబులు రాలె. దిగ్గజంబులు
 మ్రొగె. పిడుగులు పుడమిందొరఁగె. మొయిళ్లురక్తంబువర్షించె.
 పట్టపగలు నక్కలుకూయఁదొడఁగె. దేవతాప్రతిమ లొరగె.
 మొదవులు రక్తమ్ముపిదికె. ఇట్టి మహోత్సాతంబులు వీక్షించి
 ననకాదులుదక్క నందఱును భయవిహ్వలులైరి. కులపర్వతం
 బుల యాకృతినొంది వివిధరత్నభూషణకాంతులచే సూర్యుని
 దిరస్కరించుచున్న యాతనూభవులఁ జూడఁగోరి కశ్యపుఁడు
 దితిమందिरమునకుఁజని వారలఁగాంచి హిరణ్యకశిప, హిరణ్యా
 త్నులను నామంబులిడి తన పుణ్యాశ్రమంబున కేఁగెను. విప్ర
 శాపంబుచే జయవిజయులిట్లుప్రథమజన్మంబున భూలోకంబున
 జన్మించిరి.

— హిరణ్యాత్నుని మరణము —

అంతఁగొంతకాలంబునకు హిరణ్యాత్నుహిరణ్యకశిపులు తప
 మొనర్చివిరించివరదానగర్వంబున నఖిలలోక పాలురజయించి
 సంతృప్తాంతరంగులై యెందును దమకు మృత్యుభయంబు లేక
 నిర్భయులై సుఖముగనుండిరి. అందు ద్వితీయుఁడైన హిరణ్యా
 త్నుఁడుప్రతివాసరంబునుభుజాదండంబునగదాదండంబుధరించి
 తన్నెదిర్చి సంగరంబు సేయంజాలినయరివీరునిం గానక భూలో
 కంబంతయుఁదిరిగి స్వర్లోకంబునకేఁగ, నందలిదేవతాగణంబులు
 గరుడునింగని షఱచు నాగంబులవలెఁ దమ నివాసంబు లరక్క

నివాసంబులుగఁ గాంచనావాసంబులుగ నొనర్చి యెక్కడి కేనిం జనిరి. అతఁ గనకాక్షుండు తన మనంబున “ ఈ గీర్వాణులు శౌర్యవిహీనులయి తమ సాధనంబుల విడనాడి భయమ్మునెంచి పాటిరి. అయ్యో! ఏమి చిత్రమ్మ”ని తలంచి యార్చి భూరిభుజావిజృంభియై, జలధిఁ జొచ్చె. జలవిభుఁడగు వరుణుని సైన్యంబులును నాదేవాంతకుని తేజంబు దేటిచూడఁ జాలక నముద్ర మధ్యభాగమున నొదిగిరి. పిమ్మట నద్దనుజుం డమ్మహాజలధి మధ్యంబున ననేక వర్షంబులు క్రీడించి వరుణు నిచ్చే బాలింపఁబడు విభావరీపురంబున కేఁగి యప్పయోధి నాథుతో “లోకపాలురందుఁ బ్రఖ్యాతబలుఁడవని నీతోఁ గయ్యంబున కే తెంచినవాఁడ. కదనరంగంబున నాతో సంగ రమ్ము గావింపుమని” పరిహాసితోక్తులం బలుక నా వశ్చిమ దిశానాయకుం డాతని తేజోవిశేషంబును నాత్మబలంబును దలపోసి “ దానవోత్తమా! ఏను యుద్ధంబులఁ బరిత్యజించి నియమంబున నున్నవాఁడ. కావున నీతో సంగరమ్ము నేయ నోప. ముకుందుఁడు తప్ప నిన్ను జయింపఁజాలు ప్రతి వీరు లెవ్వారును లోకంబున లేర”నిపలికి తనచిత్తమునఁగల రోష వహి యమాజలంబుచేఁ దాన చల్లార్చుకొని మఱియు నిట్ల నియె. “అమ్మహాత్ముఁ డిప్పుడు వైకుంఠంబున నున్నవాఁడు. నీవచ్చటికేఁగితివేని యాతఁడు నీతోడఁ గయ్యం బొనరించి నిన్నుఁగడ తేర్చు. దుర్మతీ! నిందలకోర్చి సంగరరంగంబుననిలు వంజాలక భీతచిత్తులై పాటుపందల వెంటఁబడుట పౌరుషమా? శక్తుండవేని వైశంబ యచ్చటకుఁ జనుము, అతఁడు నిచ్చలు

నమరారులఁ బోర జయించును. మఱియు నాతఁడు యుగ యుగంబును శిష్టసంరక్షణమును దుష్టనిశాటుల నాశనంబును జేయఁగోరి పురుషాకృతి నవతరించును. కావున నాతనితో రణమొనరించితివేని మేదినిఁగూలి యచ్చటి శునకాదుల కాశ్రయంబగుదువు. వేగంబ పొమ్ము.”

అన నా కనకాక్షుండును భీతి యొకింతయైనను జెందక దుష్టవిమర్దనుఁడగు నా జనార్దను మర్దింతు ననుచు వికుంతనగర మార్గంబువట్టి చనుచుండ దేవ మునీంద్రుఁ డగు నారదుఁ డతనికిఁ బ్రత్యక్షమై “దనుజేంద్ర! నీవెందుఁ బోయెద”వని యాదరంబున నడుగ నద్దానవుఁడు “మునీంద్ర! వైకుంఠనగరమునకుఁ జని దనుజసంతానంబు సంతసించు నటుల నిందిరావగు సంతంబు నొందింప నేగుచున్నాఁడన”ని వచింప నమ్మునికులగ్రాణి యాదానవనేతఁగనుఁగొని యిట్ల నియె. “విష్ణుఁడివ్వడు వైకుంఠపురంబున లేడు. తొల్లివిధాత జగముల సృజించుచు నాదియందు జలముల నుత్పాదించివదం వడి నమస్తజంతువుల కాధారంబగు ధరణిని బుట్టించిన నది జలాంతర్మగ్నయైయుండె. అక్కారణమున విరించివిశ్వంభరో ధ్ధరణ మెట్లు గావించునాయని లక్ష్మీపతిఁ దనమనమున నిల్పి యాలోచించుచుండ నాతని నాసికావివరమ్ములనుండి విష్ణువు యజ్ఞవరాహ రూపమున సంగుష్ఠమాత్ర) దేహుఁడై జనన మొంది చూచువార లద్భుతమొందునట్లు క్షణములో గజ వ్రమాణ దేహుఁ డయ్యె. తత్సమయమునఁ బ్రజల సృజంకు వారలైన మరీచ్యాది మహాముసులు “ఇట్టియాశ్చర్యమెందైనఁ

గలదా? నా సారంధ్రనిర్గతమైన యీ వరాహము మనము చూచుచుండఁగ నె గజప్రమాణదేహమునొంది తత్క్షణమే పర్వతాకారమై నిలిచియుండె” నని నివ్వెఱపడి చూచుచుండఁ గమలగర్భుఁడు హర్షాతిశయమునఁ దన మనమున ‘నా హృదయతాపంబు నపనయించుటకై శ్రీధరుఁడె యిట్లా విరభివించెఁ గాఁబోలు ! ఇది యత్యద్భుతమ’ని వితర్కించుచుండ నా మాయామయవరాహంబు రోదోంతరాళంబు నిండునటుల ఘుఘురాగావంబు గావించి రసాతలగతమైన వసుంధర నుద్ధరించుటకై యశారమైన రసాతలంబునఁ బ్రవేశించి యచ్ఛేదము నున్నవాఁడు. నీ వాతనితోడఁ గయ్యంబు సేయఁగోరితి నేనియచటి కేఁగుము అయ్యసురాంతకునితోడ రణం బవశ్యంబగు.”

అని యిట్లు నారదుఁడు పలుక దానవేంద్రుఁడు హుతాశనుకై వడి మండి భయంకర గదాదండంబు కేలఁబూని బాహుబల మేపారుచుండఁ బాతాళంబునకుఁ జని జలమధ్యమున నున్నదివిజారిఁ గనుఁగొనియెను. తత్ప్రమయంబున సూకరాకారుఁడైన నాహరియుఁజూపులనె దనుజుని తేజమునంతయు నపహరించి దానవేంద్రుని గుండెలుదల్లడిలునట్లుకొంతతడవు విహరించెను. అత్తఱిఁ గనకాక్షుఁ డతనిఁజూచి “యీవనచరమెట్లు వనచరమయ్యె”నని యద్భుత మొందియయ్యాదివరాహముతో “సూకర ! మూఢాత్మ ! రసాతలంబుననున్న యీవసుంధర మదధీనంబు. కావున నీవీధరణిఁగొనిపోకుము. చోరభావంబునఁ గొనిపోయెద వేని మరణంబు దప్పద”ని పలుక వరాహయాత్రుఁడగు నప్పరమేశ్వరుఁడు నిజదంష్ట్రాగ్రంబున భూదేవి యొప్పు

చుండ సాగరంబు వెలువడినఁ జూచి దురితపయోధితరి
 యగు నా హరిం గాంచి దైత్యుండు “నీతో యుద్ధంబు గోరి
 నే నిటురా లజ్జావిహీనుడవై పారుట పారుషమా” యని
 యాక్షేపింపఁ బుండరీకాక్షుండు కోధారుణిత లోచనుడై
 తనమహిమచేఁ దోయములపై ధారుణి ననాయానంబుగ
 నిలువఁబెట్టెను. దేవత లానందంబునొంది కుసుమవృష్టి గురి
 సిరి. సురదుందుభులు మొరసె. గంధర్వగాన రవంబు
 వీతెంచెను. అప్పరోనర్తనంబులు సెల్లె. అట్టి సమయమునఁ
 గమలలోచనుండు సమరసన్నద్ధుడై దనుజునిఁజూచి, “ఓయీ!
 నన్నదిరింపఁజాలు శౌర్యధైర్యంబులు నీకుంగలవేని రణరంగం
 బున నిలుపుము. నీ బంధుమిత్రులకు దుఃఖంబు గలుగుట
 యోర్వవేని చయ్యనఁ దొలఁగి చనుము. యమాలయంబున
 వసియింపఁగాఁబోవలయు. చుట్టములఁ బొడఁగని రమ్మ”ని
 నిఘ్రంబులాడ నా హిరణ్యాక్షుండు తోఁక దొక్కిన
 కృష్ణారంగుమాడ్కి రోజుచు గదంగొని దనుజాంతకు నెదిర్చి
 ఘోరంబుగ సంగరము గావించెను. అంత నయ్యిరువురును
 ద్రిభువనభయంకరులగుచునసదృశవిక్రమంబులఁ న్యోన్యజయ
 కాంక్షులై పోరుచుండఁ బద్మసంభవుండు నిఖిలమునీంద్ర సిద్ధ
 సాధ్య దేవగణంబులతోడఁ జనుదెంచి ధరిత్రీనిమిత్తంబుగ
 రాక్షసునితోఁ బోరునాదివ రాహంబుఁగాంచి, వినయవినమితో
 త్తమాంగుడై “దేవా! కలుషాత్ముడై నయీన క్తంచరుడనైదీ
 యవరగర్వమున భువనంబులన్నియుఁ గారించుచున్నాఁడు.
 వీని వధింపక యేలయిట్లుపేక్ష సేసెదవు? సంధ్యాకాలంబగుడు

మొదటి భాగము

దనుజు వధింప నశక్యంబుకావున నిప్పుడ వధింపుమ" నియె. అంతఁ బుండరీకాక్షుండు నసురున కభిముఖుడై గదగొని నడువ యాదనుజవీరుఁ డనాయాసముగ నాతనిఁ గదిసి యా సాధనముఁగైకొని సాగరంబునఁ బడవైచె. హరియును నిరాయుధుడై యుండ సురారి యుద్ధధర్మ మెఱిగినవాఁ డగుటచే సంగరంబుమాని నిలువఁబడియుండెను. మాధవుఁ డాయసురుని శౌర్యంబునకును, సంగరధర్మంబునకును, నచ్చెరువొందుచుదాన వనాథు వధింపనుదర్శనాయుధంబుఁడలఁపనదియు నిజప్రభావ టలంబుచేబ్రహ్మాండ భాండంబుఁబూరించుచు రయంబునం జను దెంచి దనుజాంతకు సవ్యహస్తంబు నలంకరించెను. దితిజండును మాయాయుద్ధంబున కుపక్రిమించి భీకర పాపాణంబులను, మల మూత్రంబులను గురియించి రక్తలోచనములుగల భూతప్రేత పిశాచ నివహంబుల నుత్పాదించెను. అంత నా లోకనాయకుండు చక్రాయుధంబుఁ బ్రయోగింప నా మాయాచక్రంబంతయు నడంగె. అక్కలంబున దితియుఁ దన భర్తమాటలు దప్పవని తలఁచుచుండఁ బుత్రిమరణసూచకంబుగనాపెస్తనంబులతోఁగితథారలొలుకుచుండెను. దనుజేంద్రుఁడునుగృతఘ్నున కొనరించిన యువకారములవలె మాయ లన్నియు విఫలంబులై నను దెంపునేసి హరితోడఁగొంతపెనంగి తుదకు మారుతా హతిచేఁ బుడమిపైఁ ద్రెళ్ళుమహీరుహము చందంబునఁ జక్రా హతిచే భూమిపైఁబడి నెత్తురుగిక్కుచు నసువులఁదొరంగెను.

తన తమ్ముడు నారాయణునిచేనిట్లు హతుఁడయ్యెనని విని హిరణ్యకశిపుఁడు రోషశోకంబులచేఁడవుఁడై దంతసందవ్వు

దశనచ్చదుండగుచు విప్రచిత్తి మొదలగు దైత్యదానవులఁ గాంచి యిట్లనియె. “ఈచిత్రమును వింటిరా? మీ మిత్రుఁ డును నాయనుఁగుఁడమ్ముఁడునగుహిరణ్యాక్షునినారాయణుఁడు వరాహరూపంబున వధించెనట. ఇక నావైకుంఠవాసుండు నాతోఁ బోరాడఁజాలక మున్నీట మునిగినను, వెన్నిచ్చిపాటి నను, భూమిక్రింద నణఁగియున్నను మరణము నొందించి నాయనుజనకుఁ దచ్చోణితంబుతోఁ దిలొదకంబు లొసఁగి మిమ్మానందింపఁజేసెద. ఈతఁడు నాచే నిహతుఁడయ్యెనేని యాయుఁద్రాదుల కీతఁడు ప్రాణమగుటచే వారును నాచేఁ జత్తురు. కావుననికమీరు నాయానతిచే సాధుజనంబుల ననేక విధంబుల హింసించి, వర్ణాశ్రమాచారంబుల నాశనంబొనర్చి రండు.” అనిన వారును నాతని యాజ్ఞ శిరసావహించి గోర్వాణుల బాధింప వారును స్వర్గంబు త్యజించియడవుల కేగిరి.

అంత హిరణ్యాకశిపుఁడు తన తమ్మునకుఁ బరలోక క్రియలు నిర్వర్తించి యాతనిపుత్తుల నోదార్చి భార్య నాశ్వా సించి పుత్త్రులొక వివశురాలైయున్న తనతల్లియగు దితిం గాంచి, “జననీ! నీసూనుండు శూరలోకంబునకుఁ జనియె. ఈలోకంబునఁ బ్రాణికోట్లు పుట్టుటయుఁ గిట్టుటయు సహజము గదా? ఏల యిట్లు వగచెదవు? నీరాగారనివిష్ట పాంధులవలె పుత్రుడు లొక్కతటి తమతోఁ గూడియుండుటయు నొక వృథు విడిచిపోవుచుండుటయుఁ బ్రసిద్ధంబు; కావున నీవాతని వియోగంబునకు దుఃఖింపఁబనిలేదు. ఈవిషయమై పెద్దలు ‘ప్రేతబంధుయమసంవాదమ’నునొక యితిహాసంబు సెప్పెదరు.

అద్దానిఁ జెప్పెద వినుమ"ని యిట్లు చెప్పఁదొడఁగెను.

—• సుయజ్ఞో సాఖ్యావము •—

“సుశీనర దేశంబున సుయజ్ఞుండను రాజు గలఁడు. అతఁడు శత్రువులచే సంగరరంగమున నిహతుఁడయ్యెను. అంతనాతని భార్యయు బంధుమిత్రాదులును నాశవమును బరివేషించి రోదనంబు చేయసాగిరి. వీరల దుఃఖంబు సహింపఁజాలకయో యన్నట్లు భానుఁడును దేజోవిహీనుఁడయ్యె. తత్సమయంబున శనునుండు విప్రబాలకుఁడై యచ్చోటి కేతెంచి వాని బంధువులఁ జూచి యిట్లనియె: “వెట్టులారా! చావనివారివలె మీ రీ చచ్చినవాని కేల యేడ్చెదరు? ‘జాతస్వహి ధ్రువో మృత్యుః’ అను మాట మీరు వినియుండలేదా? సమస్త ప్రాణుల నెవ్వఁడు సృజించునో, యెవ్వఁడు రక్షించునో, యెవ్వఁడు ద్రుంచునో, యెవ్వఁ డనంతుఁడో యాతంఁడె యిట్లు కావించుచుండును. ధనము వీధిబడినను దైవవశంబున నుండును. భద్రముగ దాచిపెట్టినను బోవును. అడవిని రక్షకులు లేనివారు బ్రదికియుందురు. గృహమందు రక్షకు లెందఱున్నను జత్తురు. ఈభూపాలుఁడు నిద్రఁబోవుచున్నాఁడు. ఏల విలపించెదరు? భాషించువాఁడును నాలకించువాఁడును నెచ్చటికో యఱిగెను. వీరు నా చెలులనియు, నీపె నాతల్లియనియు, నాతండు నా తండ్రియనియును వివేకంబులేమిచే భ్రాంతి నొందుదురు. తత్వజ్ఞులు నిత్యానిత్యంబులఁగూర్చి సుఖదుఃఖంబులఁ జెందరు. అజ్ఞులు కొందరు యోగవియోగంబులకు సుఖదుఃఖముల నొందుదురు.

“తొల్లి యొక మహారణ్యంబున ఖగముల కంతకభూతుఁడైన బోయవాఁ డొక్కఁడు గలఁడు. అతఁ డొక్కనాఁ డుదయంబుననె లేచి వల లురులు మొదలగు సాధనములఁగొని వేటకుఁజని యావిసంబునఁ గల పక్షుల సంతము నొందించి యడవి పిచ్చుకల జంటఁగాంచి యారెంటిలో నాడుపిచ్చుకను జిక్కింబులో వైచిన మగ పిచ్చుక యిట్లని విలవించె. ‘మన మీ యడవుల మేఠేమేయుచు నెవ్వారికి నెగ్గునేయక విహరించుచుండ నాసాపపుదైవ మీ కిరాతుచేతిలోఁ బడునట్లు విధించె. అయ్యో ! ఏమిసేయువాడ? మనల నిద్దఱ నొక చోట వసింపనీక విధి యిట్టిసాపమున కొడిగట్టె. అక్కటా! టెక్కలులేని పసికూన లతిదైనయ్యముతోఁ దల్లి యెరఁదెచ్చునని నిక్కినిక్కి చూచుచుండునుగదా? ఇట్లు దుఃఖించుచుండ నాకిరాతుఁ డొక్కఁడొలఁగొని యాకుభింగపక్షిని గూలనేసె. కావున నెట్టిగుణవంతులును కాలంబుడాసిన నీలోకంబున నుండఁజాలరు. నా మాటలు విని మీరలు దుఃఖమును మాని యుండుఁడు.” అని యిట్లు విప్రబాలకుఁడు బోధింప సుయజ్ఞుని బంధువులందఱును వెఱగుపడి శోకంబు విడనాడి సుయజ్ఞునికీ నుత్తరక్రియలు నిర్వర్తించిరి. అంతఁ గవటబాలకుఁడై క్రీడించుచున్న యముఁడును సంతర్హితుఁడయ్యెను. ” అని యీయితిహాసంబు హిరణ్యకశిపుఁడు తన తల్లికిని మఱదండ్రకును జెప్ప వారలు ప్రపంచ మనిత్యంబని యెంచి విగత శోకులైరి.

— హిరణ్యకశిపునకు బ్రహ్మ పరమ లిచ్చుట —

పదంపడి హిరణ్యకశిపుండు తీర్థభవన సామ్రాజ్యంబును, నజరామర భావంబును, నఖిలశత్రుజయంబును, సింహ బలంబును గోరి మందరాద్రి కేగి యచ్చట నూర్థ్వ బాహుడై కాలిబొటన వ్రేల నిలువంబడి బ్రహ్మ దేవునిగూర్చి పరమ దారుణంబైన తపంబు నేయుచుండె. అట్టియెడ నిర్జరులు తమ నెలవుల కేగిరి :

తీర్థభవన సంతాపకరంబయిన నాతపోవిజృంభణమున కోర్వజాలక యమరవరులు స్వర్గంబు విడిచినత్యగోకమునకుఁ జని లోకేశ్వరుడైన యావిధాతకు సమస్కరించి యిట్లు విన్నవించిరి. “దేవా! దైతేయుని తపంబు వేడిమిచే నతితవుల మైతిమి. నీవెటుల తపోబలంబుచే జగముల నిర్మించి యింద్రాదులకంటె నెక్కువగఁ బ్రకాశించుచుంటివో యటులనే హిరణ్యకశిపుండు దన తపోమహిమచే దానును సృష్టికర్త గాఁడలఁచియున్నాఁడు. కావున నాదైత్యుని తపస్సూర్తి నివారించి లోకములఁగాపాడుము. ” అని యిట్లు విన్నవింప నానలు మొగంబుల వేల్పు భృగుదక్షాదులతోడ మందరంబున కేతెంచి యందు నియమయుక్తుండును జీమగమిచే నపహృతంబయిన రక్తమాంస చర్మండును మహాతపఃప్రభావ సంపన్నుండు నయిన సురవైరి బాడఁగని యద్భుతమునొంది నవ్వుచు “ఓ యసురాధిపా! నీ తపంబునకు మెచ్చితి. నీవలె నిట్లుగ్రంథుగఁడపంబు గావించినవారును, నికఁగఁగావించువారును లేరు. కావుననీయభీష్టంబు లిత్తు లెమ్ము. జలాన్నంబు లొల్లక యిట్లు

శతవత్సరంబు లుగ్రతపంబునేను నీప్రాణంబు లెట్లుండె ?
మమ్ముడపంబున గెల్చితివి. వరము లిచ్చెదఁ గోరును”ని
పలికి కమండలు జలంబుల నాతనిపైఁ బ్రోక్షించెను.

అంత వజ్రసంకాశ దేహుడగు నానిశాచరేంద్రుడు
వివిధప్రాణి లలాట లేఖన మహావిద్యానుసంధాత యగు
నావిధాతకు మ్రొక్కి యనేకవిధంబుల స్తుతించి, “దేవా !
కోరినవారల కోర్కుల నొసంగ నేర్పుగలనీవు నా కోరికల
నొసఁగుదు నంటివి. అట్లయినఁ బంచభూతములవలనను,
దిక్కులను, రాత్రులను, దివంబులను, సమస్తప్రాణులవలనను
సమస్తశక్త్రంబులవలనను, మృత్యువులేని జీవనంబును, రణం
బుల నా కెదురులేని శౌర్యంబును, లోకపాలుర నశిక్రమించు
మహిమయు, భువనత్రయ జయంబును దయచేయుమ”ని
వేడుకొనియె. ఇట్టి దుర్లభంబులయిన వరముల నిచ్చి కరు
ణించి యావిరించి, “అన్నా ! కశ్యప పుత్రా ! ఇట్టి వరముల
సెన్నఁడు నెవ్వరును గోరరు. అయినను నీవు కోరితివి కావున
నీతపంబునకుమెచ్చి యిచ్చితి. బుద్ధిసంపన్నుడవై యుండుమ”ని
యానతిచ్చి దేవగణంబు పరివేష్టించనిజనివాసంబునకుఁజనియె.
కనక కశిపుఁడునునారాయణుఁడు సోదరుఁడంపెనన్నయీర్ష్య
చే దామోదరుపై వైరంబుఁబూని గంధర్వులఁ బరిమార్చుచు,
గ్రహములఁ గట్టివెచుచు మనుజుల మదమడంచుచు విద్యా
ధరాదుల విధ్వంసంబు గావించుచు, దిక్పాలుర పట్టణంబులఁ

మొదటి భాగము

గొనియె. మఱియు నతండు మహేంద్రభవనంబు సాచ్చి
యింద్రసింహాసనం బధిరోహించి యున్నయెడ నమరులు
నానావిధంబులగు కానుకల నర్పించి యాతని సేవించుచుం
దురు. ధారుణిలోఁగల భూసురులు యాగములు సేయ దేవ
తలు లేక తానే యాహవిర్భాగముల ననుభవించును. వేయేల?
అతని వలని భయముచే భూమి దున్నకయే పండుచుండును.
మహీరుహము లఖిలర్తుగుణములచే నతిశయించుచుండును.
ఇట్లు ఘోరదైత్యర్య సంపన్నుండై రాజ్యము సేయుచుండ
దేవతలు దైత్యుని బాధలకుఁ దాళఁజాలక యాపన్నగతల్పుఁ
గాన నేఁగి యాతనికి మొఱివిడ, నా దేవ దేవుఁడు వారలం
జూచి “దితిసుతవ్యాపార భాషావిపర్యయమును, మీయుద్దేశ
ములను నే నెఱుఁగుదు. భీతిఁజెందకుఁడు. ఆ రాక్షసాధముఁ
డెన్నఁడు శుద్ధసాధుల హింసించునో, శమదమ సంపన్నుఁ
డును మద్భక్తుఁడునగు నిజపుత్రుని నెవ్వడు బాధించునో
యప్పుడే నాచే నంతంబు నొందును. విరించివరదాన గర్వం
బుచే నాతఁడిట్లు గావించుచున్నాఁడని భావించెదను. అయి
నను నాతని వధించుటకు నమయమిదికాదు. కావున నా మాట
లను విశ్వసించి మీ నెలవులకుఁ జనుఁడ”ని యానతిచ్చిన
నిలింపులును బరమేశ్వరునకు నమస్కరించి దనుజునిమరణంబు
నిశ్చయించి తమ నెలవులకుఁ జనిరి.

—* పృథ్వాద చరిత్ర *—

అంత హిరణ్యకశిపునకు నలువురు సుతులుదయించిరి.
అందు సర్వభూతదయాపరుఁడును, బరశ్రీలఁ దల్లులవలెఁ

జూచువాడును, దీనుల జననీ జనకులవలె బ్రోచువాడును, బరిహాసమునకైనను బాంకనివాడును నగు ప్రహ్లాదుడను పుత్తుడు గర్వము లేనివాడై యింద్రియజయంబు గలిగి యంతశ్శత్రువుల నెదిరించి హరియందుఁ జిత్తమ్ము గీలించి ప్రపంచమ్ము మఱచియుండును.

సుగుణగణంబు లన్నియు నాతనిజొచ్చి యెల్లప్పుడు నడఁబాయక యుండుటచే నాతడు విష్ణుసమానుడని చెప్ప నొప్పును. పగవారును నాతనిచరితంబు నభలందుఁ బ్రశంసించు చుందురు. మఱియు నాబాలుడు సర్వకాల సర్వావస్థల యందును దేవునియందుఁ జిత్తంబుసేర్చి యుండును. బుధజన విధేయుండును నద్గుణగరిష్ఠుండును భాగవతోత్తముడు నగు తనయునిజూచి నిజజనకుడు సంతసింపక తనమనమున నిట్లని విలరింపె. “నాపుత్తుడు విద్యాభ్యాసములేక జడునిపగిది సంచరించుచున్నవాడు. ఎట్టి రత్నమయినను సానపెట్టక యెట్లు ప్రకాశింపదో యటులనే యెట్టిబాలుడును గురుజన శిక్ష లేక ప్రకాశింపడు. విద్యాభ్యాసము చేయింపమి తల్లి దండ్రులదోషంబు. ఈతడు గురుశిక్షచేతఁగాని చక్కఁబడఁడు. కావున గురువులయొద్ద చదివించెదను.” అని నిశ్చయించి శుక్రసందనులగు చండామార్కుల రావించి నమస్కరించి “గురువర్యా ! మీరు మాకు గురువులును బంధువులును గావున లోకజ్ఞాన మిసుమంతయు లేక యంధునివలెనున్న యీ నాపుత్తుని శిష్యునిగాఁ గైకొని వీనిఁ గుశలునిగ నొనరింపుడ”ని యనేకవిధంబుల నాతనిఁ బ్రార్థించి ప్రహ్లా

మొదటి భాగము

దుని నాతని కొప్పగించెను. అంత నాభార్గవసందనులు సవయాస్కులగు రాక్షసబాలురఁ గొందఱఁ గూర్చి, పెళ్లు శాస్త్రములు పఠింపించిరి. ఆ పరమ భక్తుఁడును నినుమంతయైనఁ జలింపక పురుషోత్తము మనంబున నిల్చి యాతఁడు సెప్పవారిని దప్పక చదువుచుండెను గాని యాచదువునం దతని కావంతయైన విశ్వాసము లేకపోయెను.

అంతఁ గొంతకాలమునకు దనుజేశుఁడు తన కుమారుని విద్యాప్రావీణ్యమును జూడఁగోరి చారులచేఁ బుత్రుఁ బిలువనంపెను. ఆతండును దండ్రియెదుట వినయ వినమితగాత్ముడై నిలువఁబడియుండనాతనితోడవైఁగూర్చుండఁబెట్టుకొని 'పుత్రా తనయుల సంభాషణములేతండ్రులకుఁగర్హభూషణములుగదా? నీకేది మేలని తోచుచున్నదో దాని నాకుఁ చెప్పు'మని బుజ్జగించియడుగ నాతండు తండ్రింజూచి "శరీరధారు లందఱును మీరు మేమను భేదబుద్ధి విడనాడి యందఱును దేవుని బిడ్డలనియే భావించి విష్ణునందుఁ జిత్తముఁజేర్చి తామరణ్యములోనైననుండుటమేలని తోచుచున్నద"ని చెప్పెను. తండ్రియు నాతనిమాటలకు సంతోషింపక నగుచు పుత్రుని జూచి "కుమారా! మన దానసమాజమునకు విష్ణువు పరమ శత్రువైయుండ నాతని మాకిమాకికిఁ దలఁచెదవు. ఈబుద్ధి నీకే తోచెనా? చుడామారుక్తులు బోధించిరా?" యని యడుగ నాబాలుఁడు "తండ్రి! పెక్కుమాటలేల! అయస్థాంత సన్నిధిని యిరుమెల్లుచలించునో యటులనే యాపురుషోత్తము సన్నిధిని నామనంబు చలించుచుండుచు మందారమకరందంబుఁ

జవినూచు భృంగంబు దత్తారంబులకుఁ జననిచందమునను,
 స్వర్నదీతరంగమలఁ దిరుగు రాజహంస జలాశయముల కేగ
 నటులను, రసాలపల్లవంబుల మెక్కి చొక్కియుండు కోయిల
 కుంకుడుచెట్లఁ జేరినిరీతిని నిండుచంద రుని వెన్నెలల కానందించు
 చకోరంబు దట్టమగుమంచుబిందువులకుఁ జననిమాడ్కిని దేవ
 దేవుపాదారవిందమకరంద హనముచే మత్తతనొందియున్న నా
 మనం బితరులఁ జేర నేరద"ని వచింప నుపాధ్యాయుఁడును
 గోపించి "వత్సా! నేఁజెప్పిన శాస్త్రములోని విషయము
 నంతమాత్రమును జెప్పక రాక్షసకులాంతకుఁ బ్రస్తుతించుచు
 రాక్షసరాజునొద్దఁ దలవంచుకొనునట్లు చేసితివి. ఇంకనిన్నుఁ
 గఠినముగ శిక్షించెద"ననుచుసామదానభేదదండోపాయము
 లును, దివర్గపాఠములును బోధించి నీతికోవిదుఁడయ్యెనని
 నిశ్చయించి తల్లికి నెఱిగించినఁ దల్లియుఁదనయునిగాంచిసంత
 సించి రత్నాభరణంబులచే నానిని నలంకరించెను. అత
 గురుండు ప్రహ్లాదునిబుజ్జగించి దానవేశ్వరునొద్దకుఁదోడితెచ్చి
 యాతనికి మొక్కించెను. దైత్యభర్తయును దన నందనుని
 ముద్దుగొని శిరంబు మూర్ఛిని మందమధురాలాపంబుల
 నిట్లనియె. "పుత్రా! నీతోడి దైత్యార్భకులందఱును నీతి
 శాస్త్రములఁజదివి యర్థంబులఁజెప్ప దక్షులై యున్నారు. నీకే
 పగది గురువులు బోధించిరో, నీవెట్లువఠించితివోనీవిద్యాసార
 మెఱుగఁగోరుచున్నాఁడను. ఒక్కపద్యంబుఁజదివితాత్పర్యంబు
 భాసింపుమా!" అని యిట్లడిగిన తండ్రికిఁ బ్రహ్లాదుండు,

మొదటి భాగము

‘చదివించిరి నను గురువులు, చదివిత ధర్మార్థ మఖ్యశాస్త్రములు నేఁ
జదివినవి గలవు పెక్కులు, చదువులలో మర్మమెల్ల జదివిత తండ్రి.’

అని విన్నవించె. వెఱపును మఱపును లేక పలుకు కొడుకు నుడువులు సెవులకు ములుకులవలె నాటిన నదరిపడి సురవైరి గురుసుతుని గనుఁగొని, “కవటవిప్పా! నా తనయు నీతి శాస్త్రములఁ జదివించెదనని గోంపోయి మా కనర్థములగు విరోధిశాస్త్రములఁ గూరుడ వైబోధించితివి. నీవొక భాసురుఁ డవే? కటకటా భార్గవుఁడవనినమ్మితిఁగదా!” యనియెను. అంత నా పురోహితుఁడు వడవడ వడంకుచు “దానవనాథా! మా వలన నేయపరాధంబును లేకు. పరు లెవరును నీపుత్తునకు నీవిషయమును బోధింపరు. ఇదంతయు నితనికిఁ బ్రకృతిజన్య గుణమ”నిన గురుపుత్తునిఁగోపింపకడైత్యవల్లభుఁడు కొడుకు నవలోకించి “ఆచార్యుఁడు బోధింపక యీబుద్ధి యెట్లు నీకు జనియించెనో భీతిఁజెందక తెలుపుమ”న నాతఁడు

‘అచ్చపుఁ జీకటింబడి గృహవృతులై విషయప్రవిష్టులై
చచ్చుచుఁ బుట్టుచుకొ మరలఁ జర్చిత చర్చణులైనవారికిం
జెచ్చెరఁబుట్టనే పడులు నెప్పిననైన నిజేచ్చనైన నే
మిచ్చిన నైనఁ గానలకు నేగిననైన హరిప్రబోధమూల్.”

అనిపలికిన కొడుకును ధిక్కరించి ఘక్కువసేయక రక్కసుల తేఁడు మంత్రులఁగాంచి యిట్లనెను. ఈబాలుఁడు తన పిన తండ్రిని వరాహరూపంబున విష్ణుఁడుసంపెనన్న విరోధమును మాని యాతని బంటువలెఁబొగడఁచున్నాఁ డిట్టివాని నెందైనఁ

గంటిరా? జనకద్రోహియగు వీనిఁ గొంపోయి నాపుత్తుఁడని మన్నింపక యిపుడే వధింపుఁడు.

‘అంగవ్రాతములఁ జికిత్సకుఁడు దుష్టాంగంబు ఖండించి శే
షాంగశ్రేణికి రక్ష సేయు క్రియ నీ యజ్ఞం గులదోహి డు
స్సంగుం గేశవపక్షపాతి నథముం జంపించి వీరవ్రాత
క్షుంగఖ్యాతిఁ జరించెదం గులము నిర్దోషంబు గావించెదఁ.’

అని దాసవేందుఁడు వలుక వెక్కండ్రు రక్షసులుక్కు
మిగిలి శూలహస్తలై యనేకంబులగు హింసాకర్మంబు లాచ
రించిరి. నిశాచరులిట్లు తన్ను హింసించుచుండ మాటిమాటికి
నా బాలుఁడు “మహాపన్నశరణ్యా ! దనుజభంజన ! పరమ
పావన!” యని నారాయణు నుతించునుగాని భయముచేఁ
గంపము నొందఁడు. కన్నుల నీరు దేఁడు. కావరే యనఁడు.

ఇట్లు రాక్షసేంద్రుఁడు తన యనుచరులచే జేయించు
మారణకృత్యంబులు దుష్టులకొనర్చు మేలులవలె విఫలంబు
లగుటఁ జూచి తనమనంబున “వీడు నేజేయు ఘోరకర్మం
బుల కణుమాత్రంబయినను జలింపక శిష్టుధ్యానంబుగావించు
చున్నాఁడు. ఇట్లపాయరహితుడై యుండుట కేమిహేతు
వో?” యని శంకించుచు దిగ్గజంబులచే ద్రోక్కించియు,
విషసర్పంబులచే గఱపించియు, సాగరంబుల ముంచియు,
ననలంబున ద్రోయించియు, గరళంబు మ్రింగించియు,
నభిచార హింసామంబులఁ జేయించియు, నెండవానల నిలువఁ
జెట్టియు, వాయువున కున్నుఖుఁ గావించియు, భూమియం
దుఁ బాతించియు, నవరంధ్రము లుక్కఁబట్టియు ననేక

మారణోపాయంబులఁ బరమపావనుఁడుగు నా బాలుని జంపఁ జాలక మనంబునఁ “ నే నెన్నివిధంబుల హింసించియు నీతనిఁ జంపఁజాలనై తిని. నిక్క మారయ నితఁడు జీవనౌషధము లయిన నెఱుంగఁడు. రక్షకు లెవరును లేరు. నైజ తేజము వలననే మెఱయుచున్నాఁడు. వీఁడు మహా ప్రభావ సంపన్నుఁడు. వీనితోడి విరోధమున నాకు మృత్యువు సిద్ధించు” నని నిర్ణయించి విషణ్ణుడై చింతించుచున్న రాజును జూచి చండామారులు “వక్రుండైనవాఁడు వృద్ధుగఁగు సేవచే మేధా వంతుఁడగు. కావున నీతని యాచార్యుఁడగు శుక్రునొద్దకుఁ బంపుము. ఆమహాత్ముఁ డితనికి నయంబునను భయంబునను బుద్ధిచెప్పి మంచిమార్గమున నడిపించున”ని చెప్పెను.

అంత నారక్కసుల తోడు గృహస్థులగు రాజుల కుప దేశింపఁదగిన ధర్మార్థకామంబులు ప్రహ్లాదున కుపదేశింపుఁ డని గురునకాజ్ఞాపింప వారును నాతనికిఁజెల్ల యుపదేశంబు సేసిరి. రాజనందనుఁడు గురూపదిష్ట శాస్త్రంబులు మంచివని తలం పక గురువులు కర్మాన్యుష్ఠానంబునకుఁబోయిన సమయంబున నా బడిపిల్లలఁ జేరఁజీరి “బాలకులాగా! మన యొజ్జలు చెప్పు విద్య మంచిది కాదు. నేఁజెప్పునది వింటిరేని మీరు శుభములు పొందఁగలరు. మనతోడి బాలురు మనల విడనాడి పోవుట చూచియుంటిరిగదా? అటులనే మనమును నేక్షణముననోయీ లోకంబు నెడబాయవలసి వచ్చును. సకల జన్మంబులందును ధర్మాచరణసమర్థం బయిన మానుషజన్మంబు దుర్లభంబు. అందు మగవాఁడై జనించుట దుర్గమంబు. అదియును శతవర్ష

పరిమితంబైన జీవితకాలంబున నియమితంబైయుండు. అందు సగంబు రాత్రీరూపంబున నిద్రాదివ్యవహారంబులనియమితమై యుండు. మిగిలిన యేబది వత్సరంబులును బ్రయాసవృత్తిచే గతించు. ఆయువు చంచల మగుటచేఁ బ్రాణులకు సుఖంబు లేదు. బాలకుడై యొక్క ఊణంబు, యువభావంబునఁ గొంత కాలంబు, దరిదుర్గఁడై కొన్నిదినంబులు, ధనవంతుడై కతి పయ నాసరంబులు, జరాభరంబుచేఁ గొంతసమయంబు నటుని యట్లు నటించి తుదకు మానవుఁడు యమ సదనంబను దెరయందుఁజొరఁబడు. కావున మీరు శైశవంబుననె యాది దేవుఁడగు విష్ణు నాశ్రయింపుఁడు. విషయాసక్తులగు రక్క సులతోడ మనకుఁ బాత్తు వలదు. విషయంబులఁ జిక్కువడిన రక్కసులకు హరిభజనంబు శక్యంబుగాదు. కాఁబట్టి యసుర భావంబువిడిచిమీరు సర్వభూతంబులందును దయాసుహృద్భావంబులు గలిగి యుండుఁడు. అట్లయిన నధోక్షజుఁడు సంత సించు. ఆతఁడు సంతసించిన మనకునలభ్యం బెయ్యదియులేదు. నరనారాయణులు మైత్రితో మెలఁగుచు నారద సంయ మీందున కివిషయము బోధించిన నా మహానుభావుఁడు నన్నుఁ గరుణించి యీజ్ఞానంబు నా కుపదేశించె ” నని వారలకు బోధించె. వారును వెఱఁగుపడి యాదానవరాజ కుమారునిఁ జూచి “మనము శుక్రనందనుని యొద్ద నన్ని శాస్త్రంబులఁ జదువుచుంటిమి. మఱియొక గురుఁడు లేఁడు గదా! ఈరాజశాల ఫాలాక్షుఁడును జొఱవెఱచు. ఏ మతిమంతుఁ డీజ్ఞానము నీ కుపదేశించెనో? నీ కీబుద్ధిప్రకాశ

మెట్లు కలిగెనో ? దయయించి మాకు చెలుపుము. అట్లయిన రాజవనుచు నిన్నే సేవించి, నిను గౌరవించి, నీయాజ్ఞ శీరసావహింతుము”ని యడిగిన భాగవతోత్తముడైన ప్రహ్లాదుడు తనకు దొల్లి వినబడిన నారదుమాటలు దలచి యిట్లు వారలకు జెప్ప దొడగె.

“తొల్లి మాతండ్రి హిరణ్యకశిపుడు మందర పర్వతమునకు జని యత్యంత నియమంబునఁ దపంబు గావించుచు గత కల్మషుడైయుండ భీతిజెంది నిర్జరులు సంరంభమున యుద్ధారులై మాపురమున సొర, దానవులు భయభ్రాంతులై నిజ నివాసంబులు విడిచి తమ ప్రాణంబులఁ గాపాడుకొనుటకై యెందేనిజనిరి. అంత గీర్వాణులు రాజనివాసంబు గొల్లపెట్టి ధనధాన్యాదుల నవహరింప, నమరేశ్వరుడు శంకింపక యిల్లుసాచ్చి లజ్జచేఁ దప్తయై విలపించు మాతల్లి జెఱఁగొనిపోవుచుండె. దైవ యోగంబున నారదుడు నాపురు హూతునిఁ బొడఁగని ‘దేవేంద్రా ! పుణ్యమూర్తివగు నీవీ మానిని నేలవట్టెదవు ? ఈకాంతామతల్లి కల్మషమానసురాలు కాదు. కావున వైశంబ విడువుమ’నియె. అంత నా దేవమునిఁ జూచి సహస్రాక్షుడు ‘తావసోత్తమా ! ఇమ్మానిని గర్భంబున సురారి తేజం బత్యంతసమృద్ధి నొంది యున్నది. అక్కరణంబునఁ బ్రసూతి పర్యంతము చెఱయింపించి జనితార్భకుని వజ్రధారచేఁ దునిమివైచెద’నని రోషంబునఁ బలికె. అంత నాపురందగుఁగనుఁగొని నారదుడు ‘ఈదైత్యాంగనా గర్భస్థుడగు బాలుడు పరమ భాగవతో

త్రముఁడు. కావున సంగ్రామా న్యుపాయంబులచే మరణంబు నొందఁడని యానతిచ్చిన నతని వచనంబుల మన్నించి యాతఁడును హరిభక్తుఁడు గావున మా యమ్మను విడిచి దేవలోకమున కేఁగె. నారదుఁడును మజ్జననియందుఁ బుత్రికా భావంబుంచి యూరడించి తనయాశ్రమంబునకుఁ గొనిపోయి 'తల్లీ! నీవు పరమపతివ్రతవు. నీగర్భంబునఁబరమభాగవతుఁ డయిన పా్రిణి యున్నవాఁడు. తపంబుచేఁ గృతార్థుఁడై నీభర్తయు రాఁగలఁడు. అంతదనుక నీవు నాయాశ్రమంబున నుండుమ'నిన నా కాంతారత్నము సమ్మతించి యిసు మంతయైనను భయముఁజెందక నాథురాక కెదురు సూచుచు నారదునకు శుశ్రూషసేయుచుండె. నారదుఁడును నాశ్రిత రక్షావిశారదుఁడు గావున గర్భస్థుఁడనైన నన్ను నుద్దేశించి నిర్మలజ్ఞానంబు నుపదేశించె. ఆఁడుది యగుటచే మాజనని పరిపాటిలేక సూటిదప్పి యాజ్ఞానంబు మఱచె. నారదు నను గ్రహముచే నొక్కనాఁడైనను నాకు మఱివు పుట్టదు. మీరలు నా వచనముల విశ్వసించి సర్వభూతములందును నీశ్వరుఁడు గలఁడని నమ్మానంబు సేయుచు నరిషడ్వర్గంబుల జయించి యిందియముల బంధించి భక్తిసేయుచుండిన విష్ణు దేవునియందలి గతి సిద్ధించు. భక్తిచే భగవంతుఁడు చిక్కి నట్లు వ్రతములఁ గ్రతువుల దాన శౌచ శీల తపంబులఁ జిక్కిఁడు. కావున మీవు స్తకంబుల నెల్ల నాచార్యున కొనఁగి యేకాంతంబునకు రండు. ఒల్లని వారు కర్మపుంజంబులపాలై పొందు. "

అని యిట్లు ప్రహ్లాదుడు రహస్యంబున నయ్యెవేళలఁ దనతోడిబాలురకు మోక్షమార్గంబు నెఱిగించిన వారును గురు శిక్షితములగు చదువులు సాలించి దేవదేవుని సేవించు చుండిరి. వారలభావంబు నెఱిగి శుక్రనందనుఁ డద్భుతంబు నొంది శక్తివైరిగాంచి “రాక్షసేంద్రా! నీతనూజుడు దానవ బాలుర నెల్ల జేరఁదీసి నాబోధలన్నియుఁగల్గనియాక్షేపించి యందఱ విష్ణుదాసులఁ గావించినాడు. మోసంబు వాటి లైన”ని చెప్ప నాతఁడు పాదాహతంబైన భుజగంబు భంగిఁ బవనప్రేరితమగు దావాగ్నివిధమునను దండతాడితంబైన కేసరికైవడి రోషరసావేశ జాజ్వల్యమానచిత్తుఁ డగుచు నరుణీకృతనేత్రుండై తనయు రప్పించి యశనిసంకాశ భాషణంబుల నదల్చుచుఁ దనయునితో “జనకద్రోహీ! నాయాదే శంబులేక రవిమింట మెఱయుటకును, గాలి వీచుటకును, అగ్ని వెలుగుటకును, శమనుఁడు ప్రాణులఁజంపుటకును వెఱచుచుం దురు. త్రిలోకాధిపత్యంబు ననుభవించు నింద్రుఁడును నా యెదుటఁ దల యెత్తఁజాలడు. నీవెట్లు నాయాజ్ఞ నుల్లంఘించి యిట్లు వర్తించుచుంటివి? దుర్మతీ! ముల్లోకంబులందును బలవంతుఁడ నగు నేనుండ నెవ్వని బలమున నాగుఁ బ్రతిపీరుఁడవై యిట్లు ప్రేలుచుంటివి?” అనిన నాతండు, ‘బలయుతులకు దుర్బలులకు బలమెవ్వఁడు? నీకు నాకు బ్రహ్మదులభక బలమెవ్వఁడు? ప్రాణులకును బలమెవ్వం డట్టివిభుఁడు బలమనుకెంద్రా?’

“తండ్రీ! ‘సర్వం విష్ణుమయం జగత్త’ని వినియుండ లేదా? నారాయణుఁడెలోకములన్నియుఁగల్పించు, రక్షించు,

ఖండించును. అన్నిరూపములందును నాతఁడు గలఁడు. అసుర భావంబుమాని సమచిత్తుఁడవై యాతని సేవింపుము. లోకము లన్నియు గడియలోపల జయించితివిగాని నీయంతశ్చత్రువుల నార్వర జయింపవైతివి. వానిజయించితివేని లోకంబున నీకు విరోధియనువాఁడుండఁడు. కావున నామాటల నాదరించి కేశ వుని సమ్మియుండుమ"నియె. అంత నద్దనుజవిభుఁడు ప్రహ్లాదుఁ గాంచి "వత్సా! తొల్లి విష్ణుఁడు నాతమ్మునిజంపఁ బల్కాఱు నేనతని వెదకితి. ఎచ్చటను గానరాఁడయ్యె. అతఁ డెచ్చట నుండునో చెప్పుమ"ని పలుక నాతఁడు హృదయమున హరిం దలఁచి నర్తనంబు సేయుచు నిట్లనియె.

“కలఁ డంభోధిఁ గలండు గాలిఁ గలఁ డాకాశంబునం గుంభిని

గలఁ డగ్నిక్ దిశలం బగళ్ళ నిశలన్ భద్రోతచంద్రాకృతలన్ ?

గలఁ డోంకారమునం ద్రిమూర్తులఁ ద్రిలింగవృక్షులం దంతటం

గలఁ డీశుండు గలండు తఁడి! ఇదుకంగానేల నీయాయెడన్.

“ఇందుఁగలఁ డందు లేఁడని సందేహము నలదు చక్రి సర్వోపగతుం

డెందెందు ఇదకిచూచిన నందందే గలఁడు దానవారణి! వింటే! ”

ఇట్లు భక్తాగ్రేసరుఁడగు ప్రహ్లాదుఁడు వచింప భక్తవత్స లుఁడగు నారాయణుండు అఖిలజంగమసావర గర్భంబుల శ్రీ సృసింహాకృతి నుండె. అత్తటి దానవవిభుఁడు పుత్తుఁగాంచి “వత్సా! విష్ణు డన్ని దేశముల నుండునంచు బలికితివి. ఈసభాస్తంభమ్మునం జూపెదవా?” యన నాతఁడు “అంతట నిండియుండు నావిభుఁడు స్తంభాంతర్గతుండై యుండుట కే సందియమ్మున లేదు. నిక్కంబు పరీక్షింపుమ”నియె.

— హిరణ్య కశిపుని మరణము —

అంత నాతఁడు గ్రోక్కున గద్దియ డిగి యా భాగవతో-
త్తము ధిక్కరించుచు మదాతిరేకంబున నటచేత స్తంభంబు
నేయ మహా ప్రభావుఁడయిన నృసింహదేవుఁ డావిర్భవించినఁ
గనుఁగొని యాదనుజేందుఁడు,

“నరమూర్తిగాడు; కేవల హరిమూర్తియుఁగాడు; మానవాకారముఁగే
సరియాకారము నున్నది; హరిమాయారచితముగు యథార్థమునూడె!”

“తెంపున బాలుఁడాడిన సుధీరత సర్వగతత్వముం బ్రీతి

ష్ఠింపఁ దలంచి యిందు నరసింహశరీరముఁదాల్చి చక్రి శి

క్షింపఁగ వచ్చినాఁడు హరిచే మృతియఁచుఁ దలంతు నైన నా

సాంపును బెంపు నందఱును జూడఁ జరింతు హరింతు శత్రువున్.”

అనుచు మహోద్ధండంబగు తన గదాదండంబు గిరిగిరఁ
ద్రోహుచు నరకేసరి కెదురు నడచిన దవాసలంబు డగ్గఱిన
ఖద్యోతంబును బోలెఁ దదీయ దివ్యతేజంబునం జేసి యాదను
జేందుఁడు నిర్గతప్రభుఁడయియుండె. అంత నానరహరి నేర్పున
దితివట్టిం బట్టుకొనినఁ గట్టలుక నయ్యసురవరుఁడును దృఢ
బలంబునఁ బట్టు తప్పించుకొనియె. నిలింపులునుగుంపులుగూడి
భయంబున నిబిడ నీరద నికరంబు మాటున డాగి మూఁగి
యాఘోర సంగరంబుల వీక్షించుచుండిరి.

ఇట్లుభయులును గొంతసేపు బహుభంగులఁ గలహ
విహారంబు నలుపు నవసరంబున నరసింహుఁడు నతని హీన
సత్త్వనిగా నెఱింగి ఘణీందుఁడమూషికంబునొడిసిపట్టినటులఁ
బట్టుకొని న నా సురవైరియుఁ బ్రాణభీతిచేసుడివడుచు నాతనికి

లోబడె. అంత నర మృగేంద్రుడు సాగ్రహుడై యాతని నూరువులందుఁ జేర్చి నఖ సంఘాతమ్ముల వ్రేచి పేవులు గంఠమాలికలుగ ధరించె. ఇట్లంకగతుడై నదైత్యుఁ గేవల నరరూపంబును మృగరూపంబునుగాని నరసింహ రూపంబు నను, రేయియుఁబవలునుగాని సంధ్యాసమయంబునను, అంత రంగంబును బహిరంగంబునుగాని సభాద్వారంబునను, గగనంబును భూమియునుగాని యూరులమధ్యంబునను, బ్రాణసహితంబును బ్రాణరహితంబును గాని నఖంబులను ద్రుంచి తన భక్తుడగు ప్రహ్లాదున కభయ మొసఁగి యాదరించి రణసంరంభము సాలించె. అత్తటి దేవాంగనలు హర్షమున గుఱుమ వర్షంబులు గురిసిరి. మింట గంధర్వగానంబులును నప్పరో గణనర్తనంబులును బ్రకాశమానంబులయ్యె. ఇట్లు నిజమందిర ద్వారపాలురు జయవిజయు లిరువురు విప్రశంపంబునఁ బ్రధమజన్మంబున దితిపుత్రులైన నా హిరణ్యాక్షహిరణ్యకశిపులను విష్ణుదేవుడు వరాహనారసింహ రూపంబుల నవతరించి వధియించెను.

రెండవ భాగము

—* కుచేరుని జననము *

కృతయుగంబున మహాజ్ఞానియు శాంతాత్ముడును గృహమతీయునగు పులస్త్యుడు బ్రహ్మదేవునకుఁ బుత్రిఁడై జనించి యసమానప్రభావిభాసియై యలరారుచుండెను అమ్మ హామహునకుఁ దృణబిందువను రాజర్షి పుత్రియందు వాసు దేవరూపధ్యానారక్తప్రభానిరస్తతముఁడును నాగమరహస్య వేదియునగు విశ్రీపుండను తనయుఁడు జనియించె. ఇట్లుజనించి యావిశ్రీవోబ్రహ్మ తల్లిదండ్రులనుఁబ్రతియొసఁగఁడవోవనంబు నేరి యాశల జయించి విరాజల్లుభూమిశుచందంబున నాశలు జయించి తపముగావించుచుండెను. తత్సమయమున నాతని జామాతగాఁ బడయఁగోరి భరద్వాజుఁడను మునిస్తత్ముఁడు లేఁబ్రాయంపు తనపుత్రిఁదోడ్కొని యాతనిఁజూచి, “మహాత్మా! ఈదేవవర్ణిని యనుకన్య మత్పుత్రి. ఆకర్ణాంతవిశాల నయనయుగళయు, సుగుణంబుల పేటియునగు దీని భార్యగాఁ గైకొని నన్నుఁగృతార్థుఁజేయుమ”ని యనేకవిధములఁ బ్రార్థింప నాతఁడును నాకన్య సురూపశోభావిశేషంబులకు సంతసించి యాకన్యబరిణయంబై యీశ్వరుఁడుకుమారుఁగన్నట్లు పరమ పావనుఁడగు నొక్కకుమారుఁగనియె. తత్సమయమున భారతీ పతి యేతెంచి తనమునిమనుమనిఁగాంచి “ఈతఁడు ధనాధిపతి యగున”నిదీవించి, యాతఁడు విశ్రవోమునియపత్యంబుగావున

“వైశ్రవణుడ”ను నామంబునఁ బ్రసిద్ధికెక్కునని యాన తిచ్చి తన నెలవగు సత్యలోకమునకుఁ జనియె.

అంత జనకుఁడు నాతని కుపనయనసంస్కారంబుగావించి వేదవేదాంగంబులఁ బ్రవీణుఁగావించి యన్నిట నేర్పరిఁజేయఁ బితృనాజ్ఞశిరసావహించి యాతండు తపంబుసలుప వనంబున కేఁగెను. సుజనులు వంశగతధర్మముల విడువరుగదా? ఇట్లు సని యాతండు మునులును మహాప్రయాసమని వర్ణించుచుండఁ ద్రినవాసప్రవర్ణంబులు ఘోరతపంబుగావింప నాపౌలస్త్యజనకు విరించియు సాక్షాత్కరించి యిష్టములగు వరములఁగోరుమని యెను. ఇట్లు తనకుఁ బితృక్షమయిన హంసవాహనుంజూచి వైశ్రవణుడు దండప్రణామంబుగావించి లోకపాలకత్వంబును బహుధనాధీశ్వరత్వంబును గోరిన, నాతండు సంతసంబున నా వరములిచ్చి యిట్లనియె. “వత్సా! పూర్వాపరదిశలఁబాలింప నింద్రోపరుణుల నియమించి యముని దక్షిణదిశానాయకుఁ జేసి యుత్తరదెస కొక్కని దలఁచుచుండ నీవుజనియించితివి గావున నుత్తరదిశా నాయకుడవై బహు ధనాధిపతివై మనుము.” అని యిట్లు మనుమని దీవించి పూజ్యమానమగు పుష్పక విమానము నొసఁగి యాదరించి యతండు సనియె.

పదంపడి యాధనాధిపుఁడు విశ్రాంతిఁజని మ్రొక్కి “తండ్రీ! భవదాజ్ఞానుసారి నై కమలాసను మెప్పించి యభీష్ట వరముల నందివచ్చితిని; గాని తగునివాసంబాపరమేష్ఠినడుగ నైతిని. కావున నీతిబాధలు లేనిదియు, శత్రువుల కలవిగాని దియునగు వాసస్థలం బానతిచ్చి న న్ననుగ్రహింపు”మని

రెండవ భాగము

వేడుకొనియె. అంత విశ్రాంతి పొందు పుత్తునిజూచి “తనయా ! దక్షిణసముద్రమధ్యంబున రాక్షసులకొఱకు విశ్వకర్మనిర్మితం బై భర్మభూధరంబుపలురూపులాయెనో యన్నట్లుహీరకాంతులచే దారకావళుల గేరు సువర్ణహ్యములచే నొప్పారులంకానామకంబగు పురవరంబుగలదు విష్ణువువలనిభయముచే దైత్యులందుండక సుతలంబునకుఁజనిరి. కావున నిర్భయుండవై యందు సుఖంబుండు”మనియెను. నావుడు గుబేరుడు ముదమంది లంకఁజేరి గంధర్వాదులు సేరికొలువఁ దత్పురంబు బాలించుచుఁ బుష్పకారూఢుడై తల్లిదండ్రుల దర్శించుచు సుఖంబుగఁ గాలము గడుపుచుండెను.

—* కైకసి విశ్రాంతినివలన రాక్షసులఁ గడట *—

తొల్లివిష్ణువువలని భీతిచే రసాతలముననున్న సుమాలి యొక్క దినమున భూలోకంబుఁ జూడఁగోరి రత్నభూషణముల ధరించి మేరునగనమానమగు నరదం బెక్కి పుత్తియగు కైకసిఁ దొడవైఁ గూర్చుండబెట్టుకొని సమాద్రతీర వనప్రదేశంబులఁ దిరుగుచుండెను. అతటి పుష్పక విమానరూఢుడై కుబేరుడు తన తండ్రిని జూచుటకై చనుచుండెను. సుమాలి వాని నెగాదిగఁజూచి వాని సౌందర్యమున కచ్చెరువంది “ఇట్టితనయునిగాంచినవిశ్రవోముని యెంతభాగ్యవంతుఁడో?” యని యనుకొనుచుఁ దన తనయయగు కైకసితో “మానినీ! ఆ విమానమునఁ జనుచున్నవానిఁ జూచితివా ? అతఁడె యీశ్వరసమానుఁ డగు విశ్రవో మానికుమారుడు. ఈవును సమ్మనిభార్యవై యాతని భజించితివేని యా

కుబేరుని జయించు పుత్రులఁగాంచెదవు. దౌహిత్యులఁజూచి
పితృదేవతలును సంతసించుదురు. జననియు, నాడుబిడ్డయునల్లుఁ
డని వేడుకలుసేయఁ గంటినని యుత్సాహ మొందును. జన
కుఁడు కన్యాదానఫలము తనకబ్బెననియలరుచుండును. నీవును
తగిన వరుఁడు లభించమిచే నింతకాలము కన్యగా నుంటివి.
అదియునుఁగాక లక్ష్మీసమానురాలవగు నిన్నడుగ నే బంధు
వును వెఱచుచుండు. లోకంబునఁ గూఁతులఁ గనుట మేలేయె
నను నొకపక్షంబునఁ గీడును గలదు. ఎట్లనినఁ గన్య దుష్టు
రాలైన తల్లివంశమును, దండ్రి కులమును, బతిసంతతియును
నపక్షిర్దిశాలగును. ఎల్లబాంధవులును నిందింతురు. నీఁడు దీనివరిం
చుననిదేవుఁడును నెఱుంగునో యెఱుఁగఁడో? అన్యఁడెట్లెఱుం
గును? ఏనును, బంధువులును నీవలన నన్వయము పొందికెక్కు
నని తలఁచుచుంటిమి. కావున నీవునాయానతిఁగైకొని మేలఁగు
మ”న నాకె కసియు లజ్జాతిశయంబున మొగము వాంచి తండ్రికి
నమస్కరించిన నాతఁడును “నమ్మహాముని సేవించి సుపుత్రులం
గని శుభాన్వితవై యుండుమ”ని దీవించెను.

అంత నయ్యువిదయుఁ బులస్త్యు నాశ్రమంబుఁ జేరి
యపర చిత్రభానునివలె హోమంబు గావించుచున్న విశ్రవో
బ్రహ్మజేరఁ జనియె. విశ్రవఁడును లజ్జచే శిరము వంచి పదా
గ్రిమున నేల లిఖించుచున్న యామగువంజూచి హేమాంబు
నెరవేర్చి యా కమలాక్షి యందంబునకు సవిస్మయాత్తుండ
గుచు “నీ నెవ్వతవు? నీనామమేమి? ఒంటరిగ నిచ్చటి కేతెం
చుటకుఁగల కారణమేమి? ని న్నెవరైన నిచ్చటికిఁ బంపిరా?

లేక నీవె యిచ్చటి కే తెంచితివా? యథార్థంబు సెప్పుము”న నాపెయుఁ గరములు ముకుళించి బద్ధాంజలియై యిట్లనివిన్న వించె. “దయాసముద్ర! నేను రాక్షసరాజగు సుమాలి తనూ జాతను. కైకసి యనుదాన. తండ్రియనుమతిని నిను సేవింపఁ గోరి యిచ్చటి కే తెంచితిని. కావున నామనోరథమ్ము దివ్య ప్రభావమ్ముచేఁ బరికింపుడు.”

అనిన సతండును దన మనోదృష్టి నది వచ్చిన రాక యెఱిగి “మగువా! నీయభీప్సితంబు నే నెఱిగితిని. సుతాపేక్ష నీవిచ్చటికి వచ్చితివి. సంధ్యాకాలంబుననానోడనీప్రసంగంబు గావించితివి. కావున నీగర్భంబున కురాత్ములగు రక్కసు లుదయింతుర” నెను. అనవుడు నాయుంతియు భీతిల్లి “అనఘా విబుధలోకారాధ్యశీలుఁడవగు నీ తేజమున జవించిన సుతులు మాంసాశనులై దుష్టవర్తనులై సాధుహింస గావించుచుండఁ దగునా? నీవంటి సుగుణ సావన్నుల సత్తమారుల ననుగ్రహింపు” మన మఱియు నప్పాలస్త్వఁ డిట్లనె: “కాలదోషంబు నీకెకాదు. బ్రహ్మగులకై నను దప్పింప వశము గాదు. ఏల చింతించెడు? నీవు తుల్యోఁ గనిష్ఠుఁడు విద్వాంసులతోనగ్ర గణ్యుడై, బ్రహ్మనిష్ఠుడై ననుఁగోలియుండును. ఆతనివలన నుభయకులములును బలితమగును.” అని యోదార్పి యాతఁడాకై కసిమనోరథంబునెర వేర్చె. అతఁడై కసిగర్భంబు దాల్చి నవమాసంబులు నిండినఁ బ్రహతి సమయంబు డగ్గఱియె. అత మునులును దివిజులును దల్లడిల్ల ధనదు గుండెలు జల్లుమన దుష్టగ్రహము లుచ్చయం దుండ దశాస్యంబులతో

డను, నిడుదకోటలతోడను, గాటుక కొండవలెఁ గన్నట్లు
దేహంబుతోడను, కఱకువెండుకలతోడను, దామోష్ఠముల
తోడను, వింశతిభుజములతోడను మహాస్రగ్ధరగురాక్షసుఁ
డొక్కఁ డుదయమయ్యెను. అతని జనన కాలంబున గృధ్రా
రవంబు లతిశయమయ్యె. మేఘంబులు రక్తంబులఁ గురిసె.
దేవతలు గంపంబునొందిరి. రవిదీప్తులు మాసెను. తత్సమ
యంబున విశ్రాంతిఁ జేతెంచి పుత్తుఁ గాంచి యాతనికి దశ
వదనుఁడను నామంబు గావించి యథోచితముగ నుండె.
మఱియు నయ్యంతి సురలు బెగఁడొంద కుంభకర్ణుఁడనుపుత్తుని
శూర్పణఖయను పుత్తికిను గ్రామముగఁ గనెను.

పిమ్మట గుణరత్నాకరుఁడను, సర్వభూతకరుణాసం
గాత్మకుఁడనుగు విభీషణుఁడు సంపూర్ణచంద్రునిది కైకసి
గర్భవాద్ధి జనియించి మించె.

—* రావణాదుల బాల్యకీడలు *—

జనకుఁడు విధ్యుక్తముగ నామువ్వరకును జాతకర్మ
నామకరణము లొనర్చి యుపనయనంబులు సేసె. ఇట్లుకనీతు
లయి వారు తండ్రివలన నఖిలవిద్యారహస్యంబు లెఱిగి
యగ్నిత్రయసమానులై దినదినపరివర్ధమానులై వెలయు
చుండిరి. అందు దశవదనుఁడు శర్వతముల నుత్పాటించుచు,
గగనంబు నొరసించు విమానంబు లందుకొని నేలఁగొట్టి
యార్చుచు, నాశ్రమోన్నతభూరుహంబులఁ బడఁద్రోచి
యందున్న మహామునులఁబరిహసించుచు సింహమదేభాదులఁ
గట్టివైచుచు, గరుడ గంధర్వాదులఁ గనిన మీతోసంగరమ్ము.

రెండవ భాగము

నేయఁగావలె నిలువుఁ డనుచు వారలు భీతినొంది పరుగెత్తుచుండ వెంబడించుచు బాల్యక్రీడలు నలుపుచుండెను.

కుంభకర్ణుఁడును నడయాడు కొండభంగి వాదఘట్టనచే ధారుణి నడఁగఁద్రొక్కుచు, నలినాపునరదంబునాకివిడుచుచు, నింద్రాదిదిక్పాలక పురోవన మహిజమ్ములందుండు పరిపక్వ ఫలంబుల గాల్చుచు, వైమానికుల నొక్క పెట్టునఁమ్రుంగుచు నెడనెడ గుఱుకవెట్టి నిదురించుచు, లేచుచు, నలుదెసలఁ దిరుగుచుండెను.

అతని సహానరుఁడగు విభీషణుఁడు సుజనుల నాదరించుచు, వ్రతముల నల్పుచు, వేదార్థంబులు దండి సెప్పచుండ శ్రద్ధతో నాలకించుచు, జితేంద్రియుడై యుపకార శీలతఁబ్రీతివివసంబును గులధర్తపద్ధతులననుసరించుచు మృదుభావమున నుండు. మఱియుఁ దనయన్నలుసేయు దుష్టార్యంబులకు వెఱచి భయంబునెంది పరుగెత్తుమానులఁ దనకన్నులఁజూచెనేని 'నానిమిత్రమియాపన్నులఁబ్రోవుఁడ'ని వారలఁ బ్రార్థించుచుండును. ఇట్లు రావణకుంభకర్ణుల బాఠింబడియు విభీషణుని సూక్తులచే బ్రదుకుచు మునులు 'ఆచంద్రాగ్రముగ బ్రదుకుమ'నుచు నాతని దీవించుచుందురు.

ఇట్లు జరుగుచుండ నొక్కనాఁడు కైకసి తన పెద్దకుమారుఁడగు దశవదనునిజూచి "నీయన్నయగు ధనేశ్వరుని సౌభాగ్యంబుఁజూచితివా? ఆతఁడు రత్నఘంటికావిరాజమానమగు విమానము నెక్కి కనులపండువుగఁదిరుగుచున్నాఁడు. నీవతనివలె నేలయిట్లుండెదవు? నీవట్లుండ నేనెప్పుడుసూతు?"

అని సహజముగ క్రొర్యఁబునఁ బలుక దశాననుఁడు తల్లినిఁ జూచి “అమ్మా! నాప్రతిజ్ఞ వినుము. ఏనుఁఁగుమగుతపము నర్చి కుబేరుని సంఘదకంఠె నధికమగు సంపదల సంపాదించె దను. తపమునకుఁ బంపుమ” న నాయవ్యయుఁ బుత్రుఁడీవించి తపమునకు ననుజ్ఞనొసఁగె.

—• దశగ్రీవాదులు బ్రహ్మసాగూర్చి తపము సేయుట —

ఇట్లు తల్లిచే దీవనలంది కుంభకర్ణుఁడును కనిష్ఠభ్రాత యగు విభీషణుఁడును దనవెంటరా గోకర్ణక్షేత్రమును జేరియం దుగ్రతపముఁగావింపఁదలఁచితత్తులఁజూచి “హిరణ్యగర్భుఁడు నిక్కముగ భక్తవత్సలుఁడును దావసజనకామితప్రదాతయుఁ గావున నతని భజించి కోర్కుల నందుద”మని పనికి తత్తులఁ దపముసేయఁ బ్రేరేపించి సమీపారణ్యములఁదపము నలుపుఁడని తానొకవనమున విరించిఁగూర్చి తపముసేయు చుండెను. కుంభకర్ణుఁడును ఎండవానలకుఁ జలింపక, చలికి వెఱవక పంచాగ్నిమధ్యంబునఁ బదివేలేండ్లుతపముగావించెను. విభీషణుఁడును దనచూపు భగవంతుని రూపమునందైక్యము సేసియైదువేలేండ్లును, ఏకపాదముననిల్చిరవినిజూచుచు తెఱచిన కనుమూయక యైదువేలేండ్లును సూర్యబాహుఁడునై తపము నల్పెను. మఱియు విభీషణునాశ్రయమునమూషికమార్జాలము లును, భోగీంద్రనీలకంఠములును, మృగవ్యాఘ్రములును, గజ సింహములును, శరభగండభేరుండములును, సహజవైరములు లేక చెలిమిఁజెంది మెలఁగుచుండ నచ్చరలు పూలవానలుఁ కురియుచుందురు.

రెండవ భాగము

—* రావణాదులకు బ్రహ్మ వరముల నిచ్చుట *—

పంక్తిముఖుడును లోకాతీతమగు మహామహిమలఁ బడయఁదలఁచి బ్రహ్మ మంత్రము జపించుచు నిరశన వ్రతము దాల్చి యొక కాలిపెనువ్రేలు భూమిపై నిలిపి తన హృదయమున బితామహు నునిచి సహస్రవర్షములు తపము సేసి యటుపిమ్మటతనయెదుటమండుచున్న యుగ్రతరాగ్నిలోఁ దనదుమస్తకంబుగోసి వీర హేళామంబు జేసెను. ఇట్లు వేయేండ్ల కొక్కొకమస్తకముదునిమి వీర హేళామమ్ము జేసి, పదివేలేండ్లు గడచినఁ బిదపఁ బదియవతలను గోసి యగ్ని వేల్వఁగడఁగిన గగనము మ్రోసెను. సుడిగాలి వీచెను. సముద్రములింకెను. భూమియుఁ జక్రముగఁ దిరిగెను. రవి త్రోవ దప్పెను. అత్రుతి నింద్రాది దిక్పతులును, యతులును, విరించిఁ గాననేఁగి యాతని ననేకవిధముల స్తుతించి “స్వామీ! పద్మాసనా! ఆర్తులగు మమ్ముఁ గృపాదృష్టి నివిలోకింపుము. దశకంఠుఁడను దానవుఁడు తన తొమ్మిది తల లగ్ని వేల్చి యిప్పుడు దశమం బయినశిరంబు వేల్వఁ గడఁగుచున్నాఁడు. ఆ హేళామధూమ ములు దశదిశల నావరించియున్నవి. ఇఁక నీవు ప్రత్యక్షమై యతనికి వరముల దయచేయవేని ఆయగ్ని జ్వాలలు మూడు లోకముల దహించును. అతఁడు తపోమహిమచే నిను మెప్పించి లోకముల నెటులయిన బాధించును. మీఁది బాధ యెట్లుండునో చూతము. కాని యీవీర హేళామమ్ముచయ్యన మాన్ని మమ్ము కాపాడుమ”ని యనేక విధములఁ బ్రార్థింప

వారలఁ గరుణాదృష్టిఁ జూచి, మంచిదని సమ్మతించి శ్వేత
 కేతుఁడు సిద్ధపఱచి తెచ్చిన హంసవాహనము నెక్కి తన
 వెంటఁ జనుదొచు సావిత్రి ప్రణయభాషలకు మాటు పలు
 కకయు, వేదాంతార్థముల నుతియించు మునివరుల స్తోత్ర
 ములఁ బెడ చెవులఁబెట్టియు, గొడుగు వీణానాదంబు వినకయు
 నతిశీఘ్రగమనమున నేతెంచి యబ్జభవుఁడు దశకంఠనకుఁ బ్ర
 త్యక్షమయ్యెను. ఇతైఱఁగునఁ గమలాసనుఁడు దశకంఠనకుఁ
 గన్పడి యాతఁడు తనకున్న యొక్కతలపై శిష్టమ్ము మోప
 నుంకించునెడ “ఓహూ! దశాస్య! యీసాహసమ్ము విడు
 వుము. నీ విచిత్రాధ్వరకర్మకు మెచ్చితిని. వరములు
 గోరుమ”న నాతఁడు “దేవా! దేవనరాసురముఖ్యుల శుభా
 శుభస్థితు లొందఁజేయు నీకొక విన్నవము. జేవులు మృత్యు
 వన్నఁ గడుభీతిఁ జెందుదురు. కావున నాయందు దయగల
 దేని తదభయంబులేని జీవనంబును, మానవులను లెక్కనేయఁ
 గాని, గరుడగంధర్వ విద్యాధరాదులచేఁ బోరుల మరణంబు
 నొందని వరమ్మును గృహసేయుమ”నె. నావుఁడు వద్దగర్భుఁడు
 వాని కోరికల నిచ్చి యేవున నాతఁ డగ్నివేల్చిన శిరములు
 గ్రమ్మఱ మొలచున ట్లనుగ్రహించి, యఖిలలోకముల
 జయము నొందుమని యాతని దీవించి, విభీషణు నొద్దకుఁ
 జని యాతని భక్తి మెచ్చి “భూతహితమ్ము గోరి యిట్లుగ్ర
 తవ మొనర్చితివి. కావున నీకిష్టమగు వరములఁ దెలిపిన
 నిత్తున”నియె. ఆమాట లాలించి విభీషణుఁడు నిర్మల
 స్వాంతుఁడును, శాంతుఁడునగు నా విధాతకు నమస్కరించి

యిట్లు పలికెను. “కిరణంబులచే సూర్యుడును, కళలచే జంగుడును, కీలలచే నగ్నియు వన్నెకిక్కినటుల సద్గుణములఁ బ్రసిద్ధికెక్కిన నీవెంతయు నన్ను మెచ్చితి నంటి వింతకన్న నెక్కుకు వర మెద్దిగలదు? అయినను జగత్పతివగు నీవు నన్ను మెచ్చి యిష్టమగు వరము గోరుమని యానతిచ్చుటచే నూర కుండరాదు. కావున నాహృదయ మెప్పుడును న్యాయము నందె నిలచునట్లు వరమ్ము దయచేయుము. మఱియు నాయందు దయగలదేని బ్రహ్మశ్రుంబు నొసంగుము.” అని ప్రార్థించిన నాతనిబుద్ధి కజుడు మెచ్చి “రాక్షసుడవై పుట్టి నను నాసురభావ మొకింతయైనను నీయందు లేదు. నీకు దేవ తలును సాటిగారు. నీవచనంబులకు సంతసించి యమరత్వము నొసంగితి. కావున దేవాసురులలో ఘనుడవై బ్రదుకు” మని యనుగ్రహించెను. తత్సమయమున సమరులు నజుని గొని యాడిరి. గంధర్వగానమ్ము లానందంబు గావించె.

ఇట్లు విభీషణుని కోరిక లొసఁగి కుంభకర్ణుకడ కేగు చుండ దేవతలు “వాణీశ! వాఁడమితదేహుడు. ఆతని కోరి కల నిచ్చితేని వాఁడు జగము లన్నియు మ్రింగును. ఆతఁడు గట్టిగా భూమి నదిమిన క్రింది యేడులోకములును గ్రుంగును. ఒకవరి నిక్కినిల్పెనేని పైయేడు లోకములును పగులును. ఉత్సాహముతో నొడలుబ్బించెనేని పచ్చిగోడలవలె దిక్కులు విచ్చును. లేచి నీల్గి బార సాచెనేని యాచక్రవాళాచలము నావలికి జరుగును. దేహమ్ముజూడ మొదలును తుదయును గానరాదు. ఆతఁ డిదివఱకుఁ జేయుహింసలే చెప్పశక్యముగావు.

వీడు తనచిన్ననాడే మునులను నరులను మ్రింగెను. నందన వనవాసినులగు నింద్రు చెలిక తైలఁ బెక్కండ్రీ హింసించెను. ఏవరములు లేకయే జగముల నిట్లు వేధించుచున్న ఖలునకు వరము లొసఁగుట యగ్నిలో నేయి వోసిన చందమగును. కావున ఘటకర్ణునియందు దయమాలి నీమాయచే దేహము వివశత్వ మొందఁజేసి యేదోయొక వరము నిచ్చితివేనిజగము లకు మంగళంబగును.” అని సురలు పార్థివ నామొదటి వేల్పు నాదరంబుగ భారతీదేవి మొగముఁజూచెను. ఆమెయు నాతని యింగితమెఱిగి యల్లన నేమిపని యాచరింతునానతిం డనిన నజుడు నద్దేవి నాదరించి “జలజాతీ! అన్ని ప్రాణుల జిహ్వగ్రములఁ గ్రీడించునీవు కుంభకర్ణు జిహ్వగ్రముననుండి నేనాతనికి వరముల నిచ్చుతటి వృథాలాపంబులాడించిమేలగు వరములఁ గోరకుండునట్లు నేయు”మన నావాణియు సందుల కియ్యకొని యుండెను.

అంత నయ్యమర శ్రేష్ఠుఁడును కుంభకర్ణుసమీపమున కేగి “సుహాభాగా! నీతపమునకు మెచ్చియిప్పుడుభవదభీష్టము నెరవేర్పవచ్చితి. వేడుమ”న నాతఁడును సమస్కరించి “యొక దినమ్ము భుజించి యాఱుమాసమాలు నిద్రించునట్లు వరము దయచేయు”మనెను. అనవుడు నతఁ డట్లే సుఖముగ నిద్రపొ మ్మని నిలింపులఁగూడి తన నెలవునకుఁజనెను. సరస్వతియు వాని యాస్యంబు వెడలి చనిన నారక్తసుఁడును దనవరములఁ దలఁచి తనలోదాను “అయ్యో! బ్రహ్మాయతటివాఁడు వరమి య్యవచ్చిన మంచికోరికల కోరక నిద్రను గోరువెట్టి యెందుఁ

రెండవ భాగము

గలడు? ఇట్టినుడువులు నానోట నేలవచ్చెను? వేల్పులేయిట్లు నామనమ్ము వికలంబు నేసిరికాఁబోలు ! దైవోపహతుఁడగు వాఁడు మంచిమార్గము నాశ్రయించినను నదియె చెడు త్రోవ యగును. కావునఁగడచినపనికి వగచిన ప్రయోజనములే”దని యనుకొనుచుండ నన్నయును దమ్ముఁడును కుంభకర్ణునిఁజూచి యాతని విధము చెలిసికొని “ఓయీ ! దైవకృతమున కేల వగచెదవు? వగచుటకుఁ బామరుండవా? ” యనియాదరింప నాతఁడును మనమునఁ గలఁకఁ దేటి సుఖముగ నుండెను.

—♦ దశగ్రీవుఁడు లంకను దన కిమ్మని కుతేరు నడుగుట ♦—

అయ్యెడ దశముఖుని మాతామహుఁడగు సుమాలి రాక్షసనికాయమ్ము దన్ను సేవించుచుండఁ దన మనుమలఁ జూచు కౌతుకంబున రాగ దశవదనాదు లాతని నెదుర్కొనినేమ మారసి నమస్కరించియున్నతటి ఆతఁడు వారలఁజూచి వారల యద్భుతకర్మములకు మెచ్చి కైకనీ జ్యేష్ఠపుత్రుతో “అసుర వర్యా! లోకములఁబరమాన్నాజ్యసమిత్తులచేబ్రహ్మర్పణముగ నధ్వరము లొనరింతురు, గాని నీవలె శిరములఁగోసి యనల మున వేల్చువార లెవ్వరును లేరు. ఇది మిగుల నద్భుతము. మాయన్వయకర్తలై జనియించిన నీకు నామనముననున్నవిష యమును డాపక చెప్పెదను. తొల్లి మూడు లోకములకును ద్రోహమునొసర్చుమాభుజగర్వమును సహింపఁజాలక దేవతలు చతుర్భుజునితోడ మొఱిపెట్టుకొన నాతఁడు భయంకర శంఖారావమును గావించుచు మాలియను వానిఁ దునిమి మమ్మందఱి జయించెను. అంత మేమును భయమున నచ్చో

నుండఁజాలక పాతాళముననుంటిమి. అది మొదలుకొని లంకా పురము పాడుబడియుండ మీయన్నయగు కుబేరుఁడు దాని నాక్రమించుకొని యిపుడచ్చట కాపురము చేయుచున్నాఁడు. కావున సామదానముల నైనను మఱియేవిధముననైనను తుదకు దండోపాయముచేతనయినను ఆపట్టణము గైకొనుము. ఇతరుల యధీనములోనున్న తనసొమ్మును సంపాదించుటయు, నార్తిజెందిన చుట్టలనారయుటయు, దనకులధర్మము విడువకుండుటయు బలముగలవాని లక్షణము. కరముచేఁ గంకణమును, గంకణముచేఁ గరమును నెట్లు ప్రకాశించుచుండునో యదేవిధమున నీచే లంకాపురమును, లంకాపుర పాలనముచే నీవును వెలయుచుండువు.” అని యిట్లు తాత దెలుప దశకంఠుఁడు “తాతా! నీవచనము యథార్థమే కానిమ్ము. దుర్వృత్తిచే నీతిమాలి యగ్రిజుని యిట్లువెడల నడచినచో నార్యులు నిందింపకుందురా? భవాదృశులే యిట్లనిన నస్మదాదులకు బుద్ధివైర్య మెట్లుండును?” అని వానిపలుకుల నిరాదరణచేయ మాతులుఁడగు ప్రహస్తుఁ డొకానొకదినమునఁ దగిన సమయముగని “శూరులు బంధుత్వములఁజూతురా? ఎవ్వఁడు బలవంతుఁడో వాఁడే మూఁడులోకములయందును మేటియనఁబడు. యక్షేశుపై నీ మొగమాటము నీ కేల? నిజముగ లంక యాతనిపురమా? పెక్కుమాటలేల? అతఁడనుభవింపనర్హుఁడంటివేని కొంతకాలమతఁడేలెను. కావున సోదరుఁడవగు నీవును కొంతకాల మేలవలదా? ఎంత చెడుగయినను సోదరుఁడోచి

రెండవ భాగము

యాతని యిట్లుగైకొనఁదగునా యని యంటివి? అటులయిన కశ్యపుని భార్యయగుదితియును, నదితియుఁగన్న సంతానంబున్న తెఱంగును, వారి మైత్రీయు నెట్లుండెనో యాలోచింపుము. ఇందుగఁడు తనభౌతలగుదైత్యులఁగన్న నెన్నఁడును పైచఁడే! ఎచ్చటి యన్నలు? ఏటి తగవులు? దయాధర్మాదులుగల వేల్పులే దైత్యులఁ దుంచుచుండ మనవంటి వారలకు భయమెందులకు? అనుమానింపక నీయన్నను గెల్చి లంకాపురమును గైకొనుమ”ని బోధించెను. అంత వానిమాటలను విని పౌలస్త్యుఁడు మాతామహు నాజ్ఞఁగైకొని దక్షిణదిశకుఁ జని త్రికూట పర్వతమున నిల్చి యచ్చటఁ బ్రహస్తునిఁజూచి “నీవు నాయగ్రీజుఁడును బిత్తసముఁడునగు కుబేరునొద్ద కేగి నాయభీప్సితమును నివేదించి లంకాపురము నిమ్మనిశేఁడుమ”న నాతఁడును సతిరయమున లంక కేగి యిందనిభుండగు ధనవిభుని గనుఁగొని మొక్కి “నీయనుఁగుఁడమ్ముఁడగు దశాసనుఁడు మీసేమ మారసి యొకమాట దెలుపుమనియెను. దానిని విన్నవించెద వినుము. ‘లంక తొల్లి మన మాతామహులు నిర్మాణము సేయించిరట. అందెవ్వరును లేకయున్న కారణమున మీఱపుడు పాలించుచుంటిరి. ఇపుడాదనుజులున్న సేవించుచుండ నేనును మీవలెకొన్నా శ్శేలవలెనని కోరుచున్నాను’ అని మీకూరిమితమ్ముఁడు పలికె. అదియట్లుండనిమ్ము. ఇపుడు దశాసనుఁడు విరించిచే వరములనొంది తేజశ్శాలియై యున్నాఁడు. కావున నాతనితో సఖ్యముసేయుట తగును. పిమ్మట నీచిత్తము.”

యజ్ఞేశ్వరుడును పంక్తికంధరుని యమాత్యుఁజూచి
 “అయ్యో! యీ ప్రాంత నెంత? నాధనమ్మును నాయైశ్వర్యమ్మును
 నాతఁడె యనుభవింపనర్హుఁడు. అతఁడేలుటయె నాకును బరమ
 సమ్మతంబు. నేఁజేయవలసిన పనిని నాతఁడె కోరినాఁడని నే
 నెంతయు సంతసించుచున్నాను. కావున,

“రమ్మనుమా తమ్మునిఁ దనసొమ్మనుమా లంక రాక్షసులతో మేల్ గై
 కొమ్మనుమా వల దనుమాన మ్మనుమా” యనుచు దండనాధునిఁ బనిచెన్.”

—♦ ధనేశ్వరుడు క్షలాసమును జేయట —

ఇట్లు కుబేరుఁడు దుష్టుఁడగు దశగ్రీవునకు నుత్తర
 మ్రొసఁగి దూతనుబంపి అప్పుడెతానును నవరత్నోజ్జ్వలమగు
 పుష్పకవిమానం బెక్కి తండ్రియగు విశ్రాంతమనోద్దమజని యా
 తనికి నమస్కరించి తనతమ్మునియభిప్రాయమాద్యంతము విన్న
 వించి “తండ్రి! నేనిక నెచ్చోట నుండఁదగునో సలవిమ్మ”ని
 యనేక విధములఁ బార్థికించెను. తండ్రియు ధనదుని గల్గొని
 “పుత్రా! ఏను దశవదనుఁజూచి: ‘యోరిబేలా! అవినీతిచే
 నగ్రజుని పురము గోర నేల? బండుపురమ్ములు లేవే?’ యని
 యెన్నియో విధముల బోధించితిని. వాఁడును నాపలుకు
 నేకొనక యరుణాననుఁడగుచు బదనికఁజూచిన చిలుకవలె
 నిచ్చట నుండక చనియెను. మహాంధుఁడగు నాతఁడు పెద్దల
 మాటలను వినఁడు. బ్రహ్మవరగర్వముచేఁ దానే లోకాధి
 పుఁడై యున్నాఁడు. నే నిపుడు కోపము వహించి యాతనిని
 శపియించినను బ్రయోజన ముండదు. తగని కుమారుఁ
 డయ్యెనేని యాతనిపై మమత విడుచుటయే సమంజసము.

సహూదరుడు తగనివాడయ్యేనేని తాను వానినడబాయుటయే యుత్తమము. కావున నీకొక హితమును బోధించెదను. వినుము. శంకరుని నిలయంబగు కైలాసమున కేగి యచ్చోట నివసింపుము. అచ్చటి కేళికావనంబులును, కల్పిత ధరాధరంబులును, నిర్మలసరోవరంబులును, రత్నమందిరములును, బంగరు కమలములచే నొప్పు జలజాకరంబులును, నీయాత్మకు మెప్పు బుట్టించును. అచట కాపురముంటివేని ముక్కంటియు నీకు సఖుడగును. కావున నచ్చటికేగు” మనెను. కుబేరుడును దక్షిణమెధనమణి వస్తు వాహనమ్ములఁ గైకొని సపుత్ర మిత్త్రబాంధవంబుగ లంకఁ బరిత్యజించి కైలాసమునకుఁజని శంభునిశరణంబు నొందెను.

శరణాగత సులభుడు కావున శంకరుడును అతని నాదరించి యలకానామనగరంబు నాతని కొనఁగి యాతనిఁ బరమాపుఁగా నొనర్చి పాలించుచుండెను. నయవినయము లనయము దనసామ్ముగ మెలఁగు కీర్తిధనుఁ డెచ్చోటనున్నను సుఖించునుగదా?

—♦ దశముఖుడు లంకను గొని పాలించుట. ♦—

ధనదుఁ డీగతిఁ కైలాసమున సుఖముననుండ మువ్విది యోజనముల నిడుపుగలిగి సువర్ణసాధములచే నొప్పునాంక జనరహితయయ్యు నొక్కని విడనాడి మఱొకని రాకకై యలరు వెలయాల్మికైవడి చెలువొంది యుండెను. అంతఁ బ్రహస్తుడు దశాననునొద్దకుఁజని వృత్తాంతమంతయువినిపింప మందహాస సుందరవదనుడై నభివారినిఁ జూచిన, వారును

“దనుజాధిపా! అలకాధిపుడు పురమియఁడేని నీభుజాగర్వమున గాసినొందకపోగలఁడా?” యన నది నిక్కమనుచునునమున సంతసించుచు శుక్రనిచేనిశ్చయింపఁబడిన సుముహూర్తమున వింశతీభుజుఁడు తనముండట మత్తగజముల నారోపించి మాతామహలును, వారిపజ్జ ముత్యాల పల్లకి నెక్కి తల్లియగు కైకసియును జనుచుండఁ దమ్ము లిరువురు నిరుపక్కియల నవరిమిత సైన్యంబుతో సేవింపఁ బ్రహస్తాది మంత్రులఁగూడి దివ్యరథము నెక్కి శంఖ కాహళాదుల యారావము నింగిముట్ట ఛత్రచామర కేతన పృథ లొప్పుచుండ లంకఁ బ్రవేశించెను.

దశమఃఖం డిట్లులంకాధిపతియై బంధుమిత్రమాత్యులఁ జగిన పదవుల నిలిపి కులవిద్యా రూపతారుణ్య తపోబలము లచే నెంతయు నతిశయ మొందుచుండెను.

పిమ్మట నిండుజవ్వనియగు శూర్పణఖయను దనచెల్లెలికి వివాహము సేయఁగోరి బంధుమిత్ర నికాయ యుతుండై తల్లియానందరస నిమగ్నయై యుండ విద్యుజ్జ్వహ్వఁడను కాలకేయున కిచ్చి యుద్వాహ మొనర్చెను.

ఇట్లు పరిణయ మొనర్చి యొక్క శరత్కాలమున వేటాడఁదలఁచి సువర్ణరత్న ఖచితమగునరదమెక్కి ధనురాది సాధనంబుల ధరించి యొక్క నిర్జనారణ్యమ్ముఁ బ్రవేశించి సురమృగముల నిక నిట్లే వధింతునని తెలుపు విధమున మృగముల వేటాడఁ దొడఁగెను.

— దశాననుడు మండోదరిని బెండ్లియాడుట —

ఇట్లు కొంతకాలము మృగయావిహారంబు నడిపి తన యెగుట కృపారసమయుడగు మయునిఁజూచి యటుపిమ్మట చక్కఁదనముచే రతీదేవిని మించు సలక్షణలక్షితయైయాతని తోడఁ జనుదెంచునొక్క బాలికను గాంచి తలయూచి తనలో నిట్లని వితర్కించె.

“ఇట్టి తేఁబ్రాయపు చెలువ నెందైనను జూచితిమా? ఈ యింతి మధ్యంబుతో నరిగాక కాబోలు సింగములు పర్వత గుహలలోఁ జిక్కుచున్నవి. ఇక్కన్య నడకకు సిగ్గు నొంది కాబోలు గజము లరణ్యసంచారంబు జేయుచున్నవి. ఈ చెలువ చూపుల కోడి కాబోలు సారంగములు పొదలు దూరుచున్నవి. ఈ కాంత నీలవేణికి నీడుగాక యోయన్నట్లు కాలసర్పంబులు నల్మీకమాలఁ జొచ్చుచున్నవి. ఈలలనామణిని సృజించియేకదా పంకజాననుడు విధాత యయ్యెను.” అని యిట్లాముద్దియ సౌందర్యమున కచ్చెరు వందుచు “ఈకలువకంటి జాతియేదియో? నామమేమని వాడుదురో? సమీపమం దున్నపురుషుఁ డెట్టిచుట్టమో? యీలలనామణి నేఁగోరిన నియ్యఁడా? ఈకున్న నీతని జయించియైనను నీ తన్నిఁ బెండ్లాడెదను.” అని మననానఁ దలఁచి వినయము గలవాఁడువలె మయుని మార్గమున కడ్డమునని యాతని విను తించి చాతుర్యమున నిట్లు పలికెను: “ఓమహాత్మా! ఉగ్ర మృగాకులమగు నీయరణ్యమున మీరొంటరిగ నెచ్చటికేఁగె

దరు? మీనామము లేవియో? వినిపింపుడు.” అనిన వీతామ
యుడగు మయుడును గలరూపేర్పడనిట్లు చెప్పఁదొడఁగెను.

“ఏను దానవశిల్పాచార్యుడను. మయుడనువాడ.
ఇయ్యిదువదన మదీయపుత్రి. మండోదరియనునామముచే
బ్రసిద్ధికెక్కినది. నాసుగుణములకును శిల్పమునకును మెచ్చి
దేవతలు హేమయను నప్పరసను నాకిచ్చిరి. మనోజ్ఞమగు
హేమపురంబు సృజించి యేనును హేమతోడఁ బంచ శతా
బ్దంబులు సుఖించితిని. తండ్రి! ఈశ్వరమాయ నేనెఱుఁగ
గాని నేనాసతితోనుండ సంవత్సర మొక క్షణకాలముగ నుం
డెను. ఆసుదతి నొకక్షణంబు జూడనేని యాకాలంబు కల్ప
ముగా నుండెను. అహలారాత్రంబు లాపెయిటి నెడ గాయక
యుండువాడను. కాని యది యట్లుండనిమ్ము. ఇట్లు కలిపయ
వాసరంబులు సన నాకు మాయావియగు మాయావియు
దుందుభియునను నిరువురుపుత్తులును ఈమండోదరీకన్యయును
జనియించిరి. అంత దేవతలు హేమను దమ నివాసంబులకుఁ
బిలువనంపిన నేనును దానియెడ బాటు సహింపఁజాలక సంసార
సుఖముల రోసి తపమునేయ సమకట్టి యిక్కన్యకుఁ బరిణా
యము సేయఁ దలఁచి తగినవరు నెందుఁగానక దేశదేశ
మ్ములఁ ద్రిమ్మరుచుంటిని. నీకులమును నామమును వినుటకుఁ
దగుదునేని వివరింపుము.”

నావుడు బంక్షికంతుడు మనమున సంతోషించి “మహా
త్తా! వినుము. అఖిలలోకముల సృష్టినేయు నజుడు నాప్రసి
తామహుడు; తాత పులస్త్యుడు; మజ్జనకుడు విశ్రావణుడు.

రెండవ భాగము

అహీనపరాక్రమ ధైర్యధుర్యుడనయి దశగ్రీవుడని పసిద్ధిఁ జెందినవాడ. లంకాపురంబు కాపురంబు. అవివాహితుడనై యుండి వయోరూపకులానురూపయగు కన్య నన్వేషించుచున్నాడను” అని పల్కెను. మయుడును సంతోషించి “యిక పెక్కుహలేల? ఇతఁడె మత్పుత్రఁ బరిణయమగుట కర్హుడు. కావున నీతఁడే నాకు జామాత” యనియగ్ని సాక్షిగ నాతనికి తన కన్య నొసఁగెను. మండోదరీ పాణిగ్రహణమున దశవదనుసకును సాత్వికోదయమయ్యెను. ఎంత తామసున కయినను సత్సంగతిచే వారి భావములె చేకూరునుగదా ! రాక్షస రాజ్యలక్ష్మియోయన్నట్లు వెలుగునప్పయోజాననఁ బెండ్లియై రాక్షసరాజు తన మామయగుమయుని వివిధార్ప నలచే సంతుష్టుఁడేయ నాతఁ డానందరసమగ్నుఁడై ముక్తంటి నైన గెలువఁజాలు నొకశక్తి నొసఁగ“ఇది పరమసాధనము. దీని భయార్తులపైఁ బ్రయోగింపక నిన్నెదిర్చిన శూరులపైఁ బ్రయోగింపుము” అని యాతని వీడ్కొనియెను.

పదంపడి పంక్తిముఖుడు బలిదాహితీయగు వజ్ర జ్వలయను కన్య కామణిని బాంధవు లానంద మొంద కుంభ కర్ణునకుఁ బరిణయ మొనర్చి, సౌందర్యలీలావిలాసరమయగు సరమయను దాని విభీషణునకుఁ బెండ్లిసేసెను. కొన్నిదినములకు దశాన్యుని పట్టపుదేవియగు మండోదరీ బాహుబలపరాక్రమ సమగ్రుడగు నొక్కపుత్తుఁగ నెను. ఆతని జననకాలమున గీర్వాణులు భీతిఁజెంద నాకసంబు భేదిల్లునట్లు కుమారుడు

ప్రాయుటంబట్టి యాతని జనకుడాతనికి మేఘనానుడను నామ మిడియె. ఆతఁడే యింద్రిజిత్తుని ప్రసిద్ధికెక్కాను.

—* కుంభకర్ణుడు నిద్రప దశగ్రీవుఁ డొక యిల్లు గట్టించుట —

విధాతచే ననుగ్రహింపఁబడిన నిదురమబ్బు కుంభకర్ణుని మొగంబుఁజేరి జాగ్రదవరోధమొనరించిన నాతఁడన్నతో“నే బవ్వళించుట కొక గృహము కావలయు”నని యన నతఁ డా త్మణమె యప్పని కనేక శిల్పుల రావించెను. శిల్పులును రాక్షసేంద్రి నాజ్ఞ నొదలఁబూని మూఁడామడ నిడివియును ఆమడ వెడల్పును గలయొకశయనాగారము తీరముగఁగట్టిరి. మృదుల తల్పతతులతో నొప్పారుచు ధవళప్రభాహస్తితైలా సంబై న యానిద్రాగృహంబున కిన్నరాదుల యుద్ధప్రసంగ ములఁ బల్కెను కల్పించుచు, దిగ్గజముల కర్ణపుట భేదనము గావించు గుఱకలుపెట్టుచు, స్వప్నావస్థయందు విరోధులఁ జూచి పండ్లుగొఱికికొనుచు, నోట స్రవించు లాలాజలముఁ జప్పరించుచు, జెమ్మటలఁ దొప్పదోగుచు, ఘటకర్ణుడు మైమఱచి నిద్రించుచు గాలము గడపుచుండును.

—* కుచేరుడు దశగ్రీవునకు నీతిచెల్ప దూతను బంపుట —

అంత క్రూరుడగు దశముఖుడుబ్రహ్మదత్తవరమదాతి లేకమున దుశ్శీలుఁడై గంధర్వ గంధర్వ గతు లడఁచియు, యక్షులఁ బక్షులవలె బాఱఁదోలియు, సింధుల బద్ధులఁ గావించియు, భోగల విభోగల నొనర్చియు, యోగులఁ బలువెతల నొందఁజేసియు, మాయావియై హవనంబులఁ జెఱిచియు, ద్విజుల బాధించియు మదాంధుఁడై సంచరించుచుండెను. అతఁడే

ధనాధిపుఁ డీయుదంతమ్ము నెఱిగినవాఁడై దుర్నితిపగుఁడగు
తమ్మునకు నీతియును ధర్మపు నెఱిగింప నొక్కదూత సత్వ
రముగఁ బనుప వాఁడును ముందుగనఁబడు దుశ్శకునములకు
భీతిఁజెందక నయశాలియగు విభీషణుని ముందుగఁ గనెను.
విభీషణుఁడును అతని ననేకవిధముల బహూకరించి “మా
యన్నకు సేచుమా? వదినె హర్ష మొందుచుండునా?
పుత్రిలు సుఖోపేతులా? ఆప్తమంత్రి బాంధవ వర్గమునకుఁ
గుళలమా? నేఁడు రాజు నిన్నిచ్చటి కేలపంపె?”నని, యడుగ
నాతఁ డంతయు వివరించెను. విభీషణుఁడు గొంతచింతించి
“అన్న నునహితోక్తులు వినునా? ఏల యివ్వని మాయన్న
దలపెట్టె? అయిననేమి రమ్ము” అనుచు నాతఁడు వెంటరా,
నసంఖ్యాకులగు నిశాచరుల స్తోత్రపాఠముల నాకర్ణించుచు
దేవాంగనావారమ్ములు వింజాయరలఁబూని వీచుచుండ వేత్ర
హస్తలు సభాంగణనమ్మర్దం బుడుపుచుండ నిండు పేరోల
గంబుననున్న రావణునిఁ జేరి నమస్కరింప నొకప్రక్కనాదిగి
నిలువఁబడియున్న దూతయు వినయమున మ్రొక్కి కరమ్ములు
జోడించి పంక్తిముఖుతో “దైత్యకులచంద్ర! మీయన్నయగు
కుబేరుఁడు మీసేమమునుగోరి మీకొక విశేషహిత మొఱి
గింపుమని ననుటంచెను. అద్దాని విన్నవించెద. నయ్యము
వహించి యాకర్ణింపుము. సరసముఁడై పరోపకారమునేయు
టయె సుకృతంబు. పరుల పీడించుటయె ఘోర పాపము. బ్రహ్మ
చంశమున జనించిన నీకు సురాదులతో విరోధము పాడి
గాదు. నిఖిలసంపదలకును న్యాయమెమూలము. అదుభతమగు

నిష్ఠచే బ్రహ్మను పాసించి వరములబడసి దయాగుణమొక్కింత
యైనను లేక ధర్మాత్ములగు సురవర్యుల నేల ధ్వంసముచేసె
దవు? ఇందుని సందనవనమ్ము బెకలించి సుగాంగనలఁ జెఱఁ
బెట్టితివి. ఆర్యులొనర్చు జన్మములనాశనమొనర్చియు, మునీం
దుల నంత మొందించియు, జరియించుచుంటివి. మావంటి
వార లేమందురోయను భయమ్మును విడిచియిట్లున్న నీకెవరు
హితమొనర్తురు? సోదరుడవగుటచే నను వెడలఁగొట్టినను
సహించియుంటిని. బంధువులయినను పలుమాఱు బాధలకుఁ
దాళుదురా? యోగిపుంగవులఁబట్టి వధించుటయే శూరుని
లక్షణము? తమ్ముడా ! ఈకూర్గకృత్యములను మానుము.
రాక్షసాధిపా ! మఱియొక్కమాట మీయన్న సెప్పమని
యెను. 'హిమవన్నగ శిఖరాగ్రమున నే నిన్ని దినంబులు
శివు నారాధించివచ్చి నీయాధ్యత్యమును విని నీకిదిధర్మముగా
దనుచు బోధించితి. నావచనములఁగైకొని మనవంశోచిత
కృమిమును గైకొనుమ'నియెను. అదియునుగాక యన్యుల
కలిమి గల్గొని ఈర్ష్యమగ్నుడైయుండు నాతని కవశ్యము
నాపదలు సంభవించును. ఇందుకు తారాణమ్ము త్వదగ్ర
జఁడే. దైత్యవల్లభా! మీయన్నయొకదినమున మంచుకొండ
దండఁజేరి యచ్చోట శంకరు నర్ధాంగంబు నలంకరించి మహా
వైభవముతోనున్న నగజాతనునవనీత్రీమున గనుఁగొనియా
పరమేశ్వరున కీభాగ్య మెట్లబ్బెనని యసూయామగ్నుడై
యుండెను. ఇట్లు కుటిలబుద్ధి నీక్షించు నాధనాధిపు కుడికన్న
శర్వాణి తనయోగమహిమచే నప్పుడే దగ్ధమ్ము నేసెను.

అంతః గుబేరుడు కడుభయమునొంది యాగిరియు త్తరశిఖరంబున వేయి వత్సరము లుత్తమ శైవవ్రతము లొనర్చుచుండెను. అంత నాతని తపోనియమమునకు మెచ్చి శివుడు! 'నీ తపోనిష్ఠకును నియమవ్రతమునకును మెచ్చితిని. అసమాన మహిమాన్వితుడవైనాకు సఖుడవైన యుండుము. మఱియు నే కంటితోడ నగజాతను గాంచితివో యానయన మొక్కటియును బిశంగరుచిగాంచును. అక్కారణమున నీవు నేటినుండియుఁ బిశంగనయనుడవను ప్రఖ్యాతిఁ జెందియుండువు' అని వరములనొసఁగి, శూలి తన నెచ్చెలికాని వెంట నిడుకొని కైలాసపర్వతమునకేగె. కావునఁ గోధమును సమాయయుఁ గీడుగావించును. ధర్మవర్తనము నిఖిల బంధుమిత్ర వర్గమునకు సంతోష మాపాదించును. నీ కీచెడుగుదన మేల ? నీ యగ్రజుని మాటలను విని శుభమ్ము నేకొనుము." — † దశాననుడు కుబేరునిదూతఁ జంపి యలకాపురిపై దండెస్తుట — †

అని యిట్లు దూత దెల్పిన మూర్ఖుడగు దశాన్యుడు దశవదనముల నెఱజేసి పండ్లు పెటపెట కొఱుకుచుఁ గనుబొమలు ముడివడ నిరువది నేత్రములును మండుచున్న యగ్ని కుండములవలె నుండఁ గ్రూరాత్ముడై దూతతో "మీయొడయఁడు సిగ్గొకయింత లేక మంచితనమున నీతి బోధించువాని చందమునఁ దన తపోమహిమయు త్స్వీంబక సఖుడగుటయుఁ దనయైశ్వర్యంబును దెలుప నెంచి నినుఁబంచినాడె? అవిసీతియై యాతఁడు పంపిన నీ వీమాటల నెటులాడవచ్చితివి? మూర్ఖ! అవివేక!" యంచు నాతని వధింప నడిదమెత్తినఁ దమ్ముఁ

డడ్డంబు వచ్చి రక్షింపుమని యెంత వేడినను వినక యాదూత శిరమ్ము వివేక శూన్యఁడై తెగనేసెను.

దూత నిట్లు సంపి యాతని తలయును మొండెమును గొలుపులో నున్న భృత్యతతి కిచ్చి, తనమంత్రులఁ గనుగొని “ధనదుని మాటల వింటిరా? మాకుఁ దనకున్న వివేక మున్నదే? హితోపదేష్ట తాగాక మతెవ్వ రున్నారు? పట్టణ మాక్రమించి తన్నుఁ బాఱదోలినఁ దాను దోఁబుట్టువుగాన నోర్చిపోయెనట. పోక యేమిసేయగలఁడో? కనుగొందము. మన మిప్పు డలకాపురిపై దండెత్తిన గట్టువిలుకాని గూడి యిఁక తన భుజశౌర్యమును జూపునుగాక! పూజ్యుడని నమ్మిన ధనదుఁడే నన్నిట లవమాన్యుఁ జేసిన నింద్రాదుల నిఁకఁ జెప్పవేల? కావున నోవ్రహ్మన్! తొలుదొల్త కుబేరు జయింపఁ దలఁచినాడ. నీవును మన పురముననున్న దైత్య వీరులఁ గూర్చుకొని నావెంట రమ్ము.” అనిన నాతఁడును మారుమాటాడక తత్క్షణమే యట్లు గావించెను.

—♦ యక్ష రాక్షసుల యుద్ధము ♦—

ఇట్లు దశాననుఁడు విత్తవిభు వీటిపై దండు విడిసిన కుబేరుని నైనికులగు యక్షకిన్నరులు యక్షేశుని కిది విన్న వింపక తాము సంగరము సేయుట తగనిపనియని విచారించి యలకాపురికేగి యావర వాహనునింగాంచి వందనములొనర్చి “ఇండుకళామాళిమిత్రా! నేఁడు దశాననుఁడు చమూబృంద ముతో సందాతీరమున విడిసియున్నాఁడు.” అని తెలుప నాతఁడును నవ్వి శిరంబు పంకించి యాతఁ డలకాపురంబు

రెండవ భాగము

సారకుండ నాగి భండన మాచరింపుడని వారల కాజ్ఞాపింప
వారును వెనుదీయక ఘోరంబుగఁ బోరఁ దొడఁగిరి. అంత
యక్షరాక్షసుల కధికంబగు సంగరమయ్యెను. దశాననుఁడును
తన యిర్వది చేతుల గదాయుధంబులఁ బూని శుకసారణా
నులు తన్ను నుతింప యత్నపై న్యంబు సంతయు నులుమాడెను.
హతశేషులగు యక్షులు విచ్చియు నొచ్చియు వెఱచి
యోడితిమనియు సనేక విధములఁ బ్రార్థించినను గోటలోఁ
జొచ్చువరకును వారల వెంబడించి పొరులు దల్లడిల్లునట్లుగ
శూలంబులచే గుచ్చి నొప్పించెను. అంతఁ గుబేరు నానతి
సంయోధకంటకుఁడను యక్షుఁడు దనశౌర్యచుండలునుమేలన
దశాస్యుపై న్యంబుపై శరప్రకరంబులఁ గురియించెను. అంత
నాతని గడువఁజాలక రాక్షసబలంబు భీతినొంద తాటకేయుఁ
డగు మారీచుఁడు తన చాపనైపుణ్యంబుఁజూప నామహా
వీరుఁడు వాని సనాయాసంబుగఁ బుడమిపైఁ బడవేసెను.
ఇట్లు నేలగులి ముహూర్తకాలమునకుఁ దెలివినొంది యక్షు
మేన నిశాతశరంబులు నాటిన నాతఁడు నిశాచరు లార్వ
భయముజెంది యాయోధనంబు విడిచి పాత్రె. అత్తటి దశ
ముఖుఁడు పురప్రవేశ మొనర్చుటకు యత్నంబునలుపుచుండ
సూర్యభానుఁడను కుబేరునిచొవారికుండు వానిఁజూచి “యెందు
బోయెద ” వనుచు నదల్చి యారాక్షసరాజు పై న్యసాగ
రమునకుఁ జెలియలికట్టచందంబున నడ్డుపడి యుండెను.
అట్టియెడ దశాననుఁడు విరించి వరమాహాత్మ్యముచే నాతని
శరంబువ్రయ్యలగునట్లు గదాయుధంబుచేఁబగుల నేసెను. ఇట్లు

వక్రపరాక్రమంబునఁద న్నెదిర్చినయతులనంతంబునొందించు
చుండ దశకంఠుని మంత్రీయగు ప్రహస్తాదును విజృంభించి
వేపుర యతులఁ దునుమాడె. తాటకాతనయుఁడగు మారీ
చుఁడును ద్విసహస్రీయతుల క్షణంబులోపలఁ బరిమార్చి
యార్చె. మహేంద్రుఁడనువాఁడును మహేంద్రుఁడయి
సహస్రయతుల నంతమ్ము నొందించె. ఇట్లుచతుస్సహస్రయతు
ప్రవరులఁ బరిమార్చి మించినఁ బ్రహస్తాదులఁ గనుగొని
భయమ్మున ధనదుని సైన్యంబు నలుదెసలకుఁ బాఁఁతు.

ఇతైఱిగున దశవాయి దొలఁగిపోయినఁ గిన్నరేశ్వ
రుఁడు చతురంగబలమ్ము దన్నఁ బరివేష్టించి సువర్ణరథంబెక్కి
వచ్చి చుఱుకుఁజూపుల దశవదనుఁగనుఁగొని “తమ్ముడవంచుఁ
నీకు హితంబు బోధింప దూతఁబంచిన నావచనముల వినక
నన్ను జయింపఁగోరి నిశాచరసైన్యంబుతో నేతెంచితివి.
దుర్మతీ! భక్త్యభోజ్యమ్ముల రోగికి రోగంబు హెచ్చినట్లు
మాహితోక్తుల నీకుఁ గోధం బగ్గలమయ్యెను. దుష్టులుగ్రంపు
బాపంబు లొనరించి విషపానమొనర్చి యది శరీరమంతయు
వ్యాపకమైన చింతిల్లునట్లు నీవంటిమూర్ఖులుయమపాశబద్ధులై
పాపఫలానుభవంబు జెందునెడఁ బాపము చేసితిమంచు దుఃఖం
తురు. గురునకును, అన్నకును, దండ్రీకిని ఎవ్వఁడు ద్రోహ
మొనర్చునో యాతని గనుగొన్న పాపములు వచ్చును. శరీర
మస్థిరము. మృత్యువు నిత్యమును సన్నిహితమునై యుండును.
పుణ్యవశంబుచే సంపదలు గలుగుచుండునని యెవ్వఁడు తలఁ
చునో యాతఁడే కృతార్థుఁడు. శుభాశుభంబుల గురైఱిఁగి

రెండవ భాగము

బుద్ధిపూర్వకముగ జనుఁజొనర్చు సత్కార్యంబుల దేవతలు మెత్తురు. ధనకనక వస్తువాహనాదుల బలముచే సంపాదించి తిని. ధర్మంబు నేయకున్న నేమి ? యని దివిజుల బాధించు చుంటివి. ఇట్టినిన్ను తమ్ముడనని చెప్పిన నిరయంబు గలుగును. కావున యుద్ధమునకు రమ్ము” అని పలికిన నాయురువురకును ఘోరసంగరమ్ము పోవఁగిల్లె.

అంత దశాస్యుడు సూర్యాయుద్ధ మొనర్చిన ధనదుఁడు రక్కసులుల్లసిలునట్లుగఁ దేరిపైఁబడి మూర్ఛిల్లె అంత దశవదనుఁ డలకాపురమ్ము సొచ్చి సువర్ణకుంభ స్తంభములు గల్గి వైడూర్యతోరణములచే నొప్పుచు మాక్తికవితానంబులచే నలరారుచు చంద్రకాంత వేదికలచే రమ్మబై, సాగపైన వజ్రంపు సోపానములచే మించినదై, కోరినకోరికల నిచ్చు గొప్ప మహిమహంబును, ఇంపైన దీరికలును గలిగి మహాజనంబై కామగమనంబుగల పుష్పకంబును విమానంబు గాంచి దానిపై నెక్కి తారాద్రి కేగె. ధనేశ్వరుఁడును దెప్పిటి తన సేనతోడఁగూడి లజ్జాభయంబులతోఁ దన నీడు సేరెను.

—♦ దశవదనుఁడు కైలాసమున కేగ నంది కాపంచిచ్చట ♦—

పుష్పకారూఢుడై దశవదనుఁడు రజతాద్రి కేగి యచ్చోనివంతల జూడఁదలఁచి యామహాశిఖరమెక్కియిచ్చో చరించుచు కొంతదవ్వేగ నావిమానంబు సాగి సోక నిలిచెను. అట్లు నిలిచినఁజూచి పంక్తికంధరుఁడు నివ్వెరగంది “దీనినాప శక్తుఁడొక్కఁడు గలఁడే? కారణము నారయుఁడ”ని మంత్రులఁబంప వారును బరికించి యేహేతువును లేదని నుడివిరి.

అంత మారీచుడు రాక్షసాధిపుఁ గనుఁగొని 'దేవా! ఈ విమానంబు యక్షేశునకుఁగాని యన్యలకుఁబనిచేయదో? లేక యాతఁడే క్రోధాతిశయంబున నిల్పెనో? విచారింపుఁ' డన బలవంతుఁడగు నంది దీప్తాస్త్వఁడైయాపాలస్త్వతోనిట్లనెను. "రజనీచరనాథా! విమాన మాగెనని యేల నివ్వెఱపడెదవు? శంకరుఁడు దేవీసహితుఁడై యిచ్చోట విహరించుచుండును. సురగరుడోరగాదు లిచ్చటికేతెంచుటకు భయముసెంగుదురు. నీవును చెడిపోక నీబలముతో మరలిపోమ్ము." నావుడు ససుర భర్తపటపటపండ్లుగీటుచుఁ బుష్పకంబుడిగ్గి "శంభుఁడననెవ్వఁ డు? ఆహా! నన్న నిల్పు సామర్థ్య మాతనికిఁ గలిగెనా? నీవును నీశంకరుఁడును ఈశిఖరంబుపై నెట్లునిలిచెదరో చూశము గాక" యంచుఁ జెచ్చెర నాపరవ్రతముక్రింది కేతెంచి, యపర శివునివలె శూలహస్తఁడై వెలుగుచున్న వానరముఖుఁడగు నందినిఁ జూచి పకపక నవ్వెను.

ఇట్లు దన్నుఁగనుఁగొని నవ్వుచున్న మూఢుఁడగు దశ వదనుఁజూచి యానంది యాగ్రహమునొంది "కపివదనుఁడనగు నన్నుఁజూచి హసించినాడవు గావున వానరులే నీకులంబు నాశనంబుచేయుదురు. అంత సీగర్వ మడఁగును ఇట్లు శాపం బిడుటయేమి? నన్నెదింపరాదా యంటివేని నీవు నీచేయు శాపంబుచేనాప ద్వార్థిమునుఁగఁగలవు. నేనికనిన్నొంచనేల? అని శాపమిచ్చిన దేవత లానందించి విరులవాన లాతనిపై గురియించిరి. దేవదుందుభులు మొరసె.

రెండవ భాగము

—దశగ్రీవుడు వెండికొండఁ బెకలించి శివునివలన వరములు వడయుట—

అంత దశాననుఁడు మదాంధుఁడు గావున శాపంబు నొందియు నొక్కింత చింతనొందక వెండికొండ దండఁజేరి తనయగ్రమున నిలుచున్న నందితో “నీ పశుబుద్ధి మాటల మానునే? నా పుష్పకం బిక్కడ నాగిన మీయధివుఁడు సుఖంబుగనుండునుగానిలే? ఈరజతాద్రినిప్పడే యేబెకలించి రజంబు సేసెద చూడుము” అని దురాగ్రహంబునఁ బలికి దుర్వారగర్వాకర దర్వీకర భీకరంబులైన వింతతీకరంబులు సారించి హంకరించి యహంకరించి యవ్వెండికొండఁ బెకలించి కందుకక్రీడ గావింపఁ గడంగెను. శంభుఁడును లేతనగ వాసనమున నొప్పుచుండఁ దన వామపాదాంగుష్ఠమున నగ్గిరి నదిమిన దశాస్య హస్తంబులు క్రిందుపడియుండె. రక్షో విభుఁడును తనకరము లెత్తుకొన సమర్థతలేమి కులశైలంబులు ప్రతిధ్వను లిచ్చుచుండ, శేషాహి మూర్ఖిల్ల భావలయంబు దిద్దిరందిరుగ, నమర జ్యేష్ఠుఁడు భయమునొందఁజుక్కలురాల, సురలు కంపంబునొంద, సాగరంబులుకలంగఁబడినోళ్ళబిట్టుగ వాపోవుచుండెను ఇట్లు సహస్రవత్సరంబులార్తిజెంది కూయు చుండ మారీచుఁడు మొదలగు రక్కసు లాతనింగని “దైత్య స్వామీ! మామనవి యాలకించి శివునినారాధింపుము. అతఁడు శంకరుఁడు. కరుణానిధి. శరణన్నఁ గాపాడు. కావున నీ మొఱతాలకించి యీక్షణంబున నిరోధంబు మానువును.” అని బోధింప నాతఁ డామహేశ్వరు మనంబున నిల్పి యనేక గతుల నిట్లనిస్తుతించె. “శంకర! సాధువశంకర! రిపుభటచయ

నాశంకర! నిన్ను నుతింప బ్రహ్మాదులు నోపరు. చలచిత్తుడ ఖలుడ. మదాంధుడ. జడుడ. నికృష్టుడ. నినుబాగడ నే నెంతటివాడను? నీదాసుడను. నీసామర్థ్యము నెఱుగక యపచారము చేసితి. నానేరములెంచక నన్ను మన్నింపుము.”

అనియిట్లు తన్నుంబ్రస్తుతించినదశవదనుజూచి పురారి నవ్వచు “సీస్తుతి! మెచ్చితి. ధైర్యశాలి వాదువు. అనుజ్ఞ నొసగితి. నీకు ప్రియంబగు నెలవునకుఁ బొమ్ము. నీభుజాబల మారయఁగోరి యిట్లు గావించితి. నాచేనమమబడినఁగర్వతము క్రింద చేతులుపడిన యవుడు జగము లదుగ్రీవ నారావంబు సలిపితివి గావున రావణుడను నామంబునఁ బ్రసిద్ధికెల్లము. అని వానికి సెలవాసంగిన దశకంతుఁ డీశ్వరునకు నమస్తరించి “శివ! నీకు రక్షింప సంతసమేని పూర్ణాయుష్యమును నీచంద్ర హాసమును నాకొనంగుము.” అనిన శంకరుఁ డాకైదువాతని కొనఁగి పిమ్మట సంపూర్ణమగు నాయువు నొసగి యిట్లనియె. “దివిజాధీశ్వర! నీవుకోరినట్లదీర్ఘాయువాసంగితి. నీతిగై కొనక కొనివున దుశ్శీలుడనై మమ్మనాదరణఁ జేసితివేని మావర మ్ములు మమ్మే చేరును. పొమ్ము” అన నాతఁడును శూలికి మ్రొక్కి యుబ్బుచు విమానాయాథుడై తన పరివారము గొల్చుచుండ వెండికొండ డిగి స్వచ్ఛందగతిఁ జనియె.

—* వదవతిని జూచి రావణుడు భాషించుట *

పంక్తిమఃఖుండిట్లు కైలాసవాసునిచే మన్ననగాంచిప్ర హస్తదులు దన్నుగొల్వఁగులగిరికానసంబులగ్రీడసలుపుచుఁ

దన యిచ్చకు వచ్చిన ట్టచ్చటచ్చట నిచ్చయు మెలంగుచు
 నొక్కనాడు హిమాలయంబున నుత్తరదిగ్భాగంబున నొక్క
 సుందరోద్యానంబు సందర్శించి యచ్చట కల్పలత చందమున
 విభూతిచే దనులత వెలుగుచుండ, నొంటి గిరిజాతవలెదపంబు
 సలుపుచున్న నొకమునికన్యంజూచి, యాచెలున చెల్వంబున
 కబ్బురమునొందిపుష్పకంబుడిగి తదగ్రభాగంబుననిల్చి “ఇందు
 వదనా! నీకులంబెయ్యది? నీనామమేమందురు? నీప్రాణనా
 భుజ్జైనిను నేలుభాగ్య మెవ్వరికిగలిగె? నీవెవ్వారిదానవు?
 ఏతపంబుగావించి యీచెల్వంబుగంటివి? లేబ్రాయంబుకానల
 పాలుగావించి యేల యిట్లు కృశించెదు? ” అనిన నానలత
 యప్పలుకులు పెడచెవులఁజెట్టి వాని విశ్రవ సుతుగా నెఱిగి
 హీనుడని యెంచక యాతని కాతిధ్యంబొసఁగి “దనుజాధీశ!
 కుశధ్వజుడను మునిపుంగవుడు గలఁడు. ఆతఁడు వేద
 ములఁ బఠించు సమయమున నే నుదయంబై వాపోవుచుండఁ
 బ్రేమతోడననుగాంచి వేదవతియను నామంబిడి యతిగారాబం
 బునఁ బొందుచుండెను. అంత లేబ్రాయంబు వొడమిన నన్ను
 గాంచి సురలును, మునులును, వలచి, వేడిన నీకన్య హరి
 కిత్తుఁగాని యెవ్వరికినీనని మాతండ్రియొసఁగఁడయ్యెను. ఇట్లంద
 లును నిరాశులై చనుచుండఁ బాపాత్ముడగు దంభుడను
 దైత్యుండొక్కఁడు వచ్చి మాజనకునిఁ దావేడి యాతఁడినన్న
 నత్యంతకోపంబున నిద్రాసక్తుడైయున్న నాతండ్రిని ఖండించి
 యాబ్రహ్మహత్యాపాపంబున నాతఁడును నశించెను. అంత
 నాతల్లియును వెతచే నగ్నిసాచ్చి యసువులఁదొఱఁగెను. తలి

దండ్రి లిట్లు గతించిన నాయభాగ్యమునకుఁ గొంతవగచి తండ్రి ప్రతిజ్ఞచెల్లెంతునని తలచి వెన్నునిగుఱించి యిట తపంబు సేయుచున్నదానను. రాక్షసోత్తమా! నీవును నిచ్చట వింతలఁ గంటివి. నాపూర్వకథ సవిస్తరముగ వింటివి. నాచే నాతిథ్యముగొంటివి. తడవయ్యె, ఇంకఁజనుమ"న నతఁడు మనమునఁ దనకాకస్య దక్కెనని సంతసించుచు మన్మథాగ్ని కోర్వఁజాలక యాకస్యఁగాంచి "ఇదియేమివెట్టి? ఎలప్రాయంబు వ్యర్థంబుగావించి విష్ణుఁడంచుఁ గాలంబు గడపుచున్నదానవు. హరి కిత్తునన్న నీతండ్రి యీల్గుటఁ గన్నులఁ గాంచి యు నీప్రాయంబు కాఱడవిఁగాచిన వెన్నెలగావించి హరియె కావలెనంచుఁ దపించుచున్నావు. హరి తాను బలవంతుఁ డయినచో మీ తండ్రి నొక్కరుఁడు వధింప నడ్డవడి బాహు బలంబుఁ జూపెనా? హరియను నామంబు కప్పకును కలదు. ఏల యీవృథాలాపంబులు? ఇంత! రూపయస్త్రేజఃప్రభా వాఘ్యుడనగు నన్నుఁ బొందిన నీకు మేలగున" నెను.

అంత నవ్వనజదళాక్షియుఁ జిగురుటాకులఁ గేరు గేలుకోయిని జెవులు మూసికొని వాని ననాదరదృష్టిఁజూచి "పాపాత్మా! నీదుష్టతలంపు మానుము. వెన్నుని యెంత ఖలుఁడయినను నిందసలుపునే? బ్రహ్మవంశమునఁ బుట్టియు నిట్టి మూర్ఖత్వమును మానవు. అయ్యో! సృష్టికర్తయగు బ్రహ్మదేవుని సృజించినవాఁ డతఁడు కాదే? నీయందును నాయందును నఖిలభూతము లందుమ నంతరాత్మయై కనునాత్మ యతఁడు కాదే? శిష్టసంరక్షణమును దుష్టశిక్షయును గావింపఁ

బ్రతియుగంబు నవతరించువాడతడు కాదే? అట్టి మహాత్మునిర్నిమిత్తంబుగ నిండింప నీకుఁ దగునా? పాలస్త్య! వేయి మాటలేల? నా మనోవాక్కాయంబులును ఎలప్రాయంబును నాతనికె యర్పింపఁబడినవి. చెడ్డతలంపులు మాని యాయులు వర్తించుమార్గమున మెలఁగుము. అట్లులైన దేవుఁడు నిన్నుఁ గాపాడును” అనిపలికి భయమ్మున నచ్చట నిలువక మార్జారంబునకుఁ దొలఁగు శుకంబు పగిది నావలకుఁ జనియె. అంత రావణుఁడును కామాంధుఁడు గావున యుక్తాయుక్తశూన్యుడై యా కన్యవేణికఁబట్టి యీడ్చెను.

వేదవతియును గలకదొలఁగి చెచ్చెర బెత్తిలియైత్తివేయ నావేణి నట్టనడుమందెగి వానిచేతికి దుస్కచిక్కెను. అంతరావణుఁడదిగాంచి “యిది దీనితపఃప్రభావ”మని నివ్వెఱపడి చూచుచుండ నచ్చెలియుఁ గ్రోధమూర్తయై చుఱుకుచూపుల నాతని గాల్చునటుల వీక్షించి “ఓరీ! నీవిపుడు నన్నంటుకొంటివి. కావున నీమేను మండుచున్న యగ్నిలో నీరుగావించి నిను జంపించుటకై భూమియందుఁ గ్రమ్మఱ జన్మించెద” నని మహూగ్రతఁ బలికి కోపాగ్నితోడ యోగాగ్నియు మండు నటుల గావించి రావణు నెదుట నిల్పి విష్ణుదేవుని మనంబున నిల్పి యాతఁడు వినుచుండ, “ఏను నిక్కంబుగ హరిని మనంబుననిల్పిన దాననేనిఁ గరుణించి యావెన్నుఁడు పత్నిగఁ జేకొనుమాట తథ్యంబేని నయోనిజత్వమున భూమిపై జనియించి పుత్రమిత్రకళత్ర సహితంబుగ దశాస్యుఁ జంపఁ

గారణమయ్యెద"నని యగ్నిజొచ్చెను. తత్సమయమున వేద వతి వాక్యంబులు వేదమువలె నిజమగునని వినువీధినశరీర వాక్కులు వినబడియె. సురలు కుసుమవృష్టి గురిపించిరి. ఇట్లు వేదవతీకన్య యనలశిఖ మ్రగ్గులఁజూచి చపలుఁడగు పంక్తిముఖుఁ డచ్చోటువాసి పుష్పకంబెక్కి భూమిని దిరుగు చుండెను.

వేదవతీ కన్యయుఁ దన ప్రతిన నెరవేర్పదొల్ల లంక యందొక తోయజాంతరమున జన్మించి నీకు మిత్తినై యేగు దెంచితి నన్నట్లు దశకంఠునకే కానబడియె. అంత నతఁ డది తనకు దున్ని మిత్తమనియెంచి దాని నొకపెట్టియఁబెట్టి యబ్ధిలో వేయింప నలలవశమున నది విదేహనగరమ్ముఁజేరి జనకుఁడు యాగశాల గట్టఁదలచి యాభూమిని దున్నించుచుండ నాగేటి చాలులో నాతనికిదోచె. నాగేటిచాలులో దొరికినందున సీతయును నామమిడి యాకన్యను మిథిలేశుఁ డతిగారాబమునఁ బుత్రికనుగాఁ బెంచుకొనుచుండెను.

కార్తవీర్యార్జునుఁడు రావణుఁ జెఱఁబెట్టినఁ బులస్త్యుఁడు విడిపించుట:-

సకల సంపదలచే నొప్పు మాహిష్మతియనుపట్టణంబు కృతవీర్యమానుఁడగు నర్జున చక్రవర్తి యింద్రవిభవంబున నేలచుండును ఆతఁ డొక్కదినంబున దశక్షలకోటి కరణీ నాథుఁడగు గజేంద్రుచందంబున నసంఖ్య లలనామణులంగూడి యాసన్న నదీ విలోకనకౌతుకంబునఁ జనె. ఇట్లు చని యాబు నివారిత దుర్మదయగు నర్మదంజేరి ద త్తీరవన సౌభాగ్యం బున కెద మెచ్చి యావాహినియందు జలక్రీడలాడఁదొడఁగెను.

అక్కలంబున రావణుడు దైత్య గ్రామణులం గూడి పుష్పకంబెక్కి యుద్ధపక్షం జరించుచు నర్జునుని బలపరాక్రమానులు విని సహింపక యతిరోషంబున మాహిష్మతికిం జని యాతని మంత్రులఁజూచి “సమరంబుగోరి రావణుఁ డేలేంచెనని మీయధిపుతోఁ జెప్పుడ”న వారాతనిఁ గనుఁగొని “అయ్యా! వేసడములమీఁదను శకటములమీఁదను బరువులెత్తించుకొని చతురంగబలాబులు గొల్వఁజెతల నెవ్వనిఁజేరనీక భద్రగజా రూఢుడై యంతఃపుర స్త్రీలఁగూడి నేమ నర్మదాతీర వన భూముల కేఁగినాడు. నేడేవచ్చునో? రేపు వచ్చునో? వన భూములఁ బ్రియభామినులఁగూడి విహరింపుచు రానేరాఁడో? రాజులచిత్తంబు లెన రెఱుంగుమరు ? రాక్షసాధీశా ! నీవలె గర్వంబున మాపురంబునేరి యిట్లు భాషించినవా రెవ్వరును లేరు. నీవుగ్రుండపు కాపున నాతఁడు వచ్చినతోడనే రమ్ము. అట్లయిన మేలగును.” అన రావణుడు నవ్వి “ఈమాయ మాటలేల? మీయొడయఁడు నాప్రసిద్ధి విని నన్ను జయింపఁ జాలక స్త్రీలఁగూడి పాఠెఁగాఁబోలు? రణభీరునితో రావణుడు పోరాడునా?” యని మదాతిరేకంబున సచటినుండి చనియెను.

ఇట్లతఁడు మాహిష్మతి పురాధీశుఁ గానక ప్రహస్తాది మంత్రీపుంగవులు గొలుచుచుండఁ గొంత దవ్వరిగి వింధ్యా చలాబు గని యక్కొండచక్కటికిఁ జక్కనరిగి, యచ్చటి వింతల నారయుచు హవర్వత సమీపంబుననున్న నర్మదా నదిని జేరఁబోయి యిది స్వర్నదీ సాటియగురా యనుచు నుత్తుంగులగు నాతటిని తటంబున మదగజాబువలెం దిరుగుచు

బ్రహ్మాస్తాది మంత్రులఁ గనుఁగొని లేనగవుతో “దినకరుఁడు నాదీప్తికి భీతిఁజెంది యాకాశమధ్యంబు నేరిచల్లనై శీతకరు చందముననున్నవాఁడు. కాన మీర లీనది గ్రుఱి శివపూజకుఁ గుసుమంబులుతెండ”ని యాజ్ఞాపింప, వారలును జిత్తమంచు నావాహినియందు స్నానముచేసి దుకూలధారులై యాప్రాంతవనంబులఁ గుసుమాపచయ మొనర్చి మల్లెలు, మొల్లలు, సంపెంగవిరులు, నందివర్ధనంబులు, బిల్వదళంబులు మొదలగు పూజార్హ వస్తువులు గొండలవలఁ బొడవుగా వైచిరి.

దశవదనుఁడును సంతసించి యా నర్మదానదియందు సంకల్ప పూర్వకంబుగ శంకరు స్మరించుచు, మునిఁగి శైవ మంత్రంబు జపించుచు నేమంబున మమంకులుగట్టి యొంటరిగ నొక సైకత ప్రదేశంబునఁ గూర్చుండి యొక సువర్ణ లింగంబుఁ బ్రతిష్ఠించి సునిష్ఠతోడఁ బ్రాణప్రతిష్ఠగావించి యావాహనాది షోడశోపచారము లొనర్చి పంచాక్షరీ మంత్రమునను, నమకమునను. రుద్రీయమునను. పూలతోడఁ బూజలఁగావించెను. అమ్మహాపూజ నిర్విఘ్నముగఁ గొనసాగెనేని యెట్టి శత్రువునైనను గెలువఁగలఁడు. విఘ్న మొందెనేని యోడిపోవును. మత్తుఁడగుటచే నీవిషయమును గ్రహింపక యాతఁడు పూజచేయుచుండెను. మఱియు నాతఁ డంబరం బదుర్నివదశ వదనంబుల హరహరయంచుఁ బలుకుచుఁ గదలక మెదలక పద్మాసనాసీనుఁడై నిశ్చలచిత్తంబున ఛాలాక్షు నతిప్రీతిఁ బూజించుచుండెను.

అత్తటి నచ్చోట కార్తవీర్యార్జునుడు కామినీమణుల తోడఁ గలసివనవిహారంబు సలుపుచు నలసి శ్రమయడంగ నమరీయుక్తపురందరుచందమున స్వస్త్రిలతోడఁగూడి పశ్చిమ వాహినియగు నా నర్మదా నదికిఁ దన సహస్రకరంబులుతోడ నడ్డంబుకట్టి జలవిహారంబు సలుపుచుండెను. రేవానదియుఁ గృతవీర్యసూను బాహు రోధమునఁ బైకిపొంగి తుంగభంగ ముల నార్భటిని తూర్పు నముద్రపువంకకు మరలె. పర్వతంబు నైనను దెగఁగోసి నుత్తరకేసరిమాడ్కిఁ బాటునాతరంగిణి యాభావరుని బాహువిజృంభణమును గడచిపోవ బలమ్ములేక సత్వరమ్ముగఁ దిరిగివచ్చి దశవదనునినువర్ణలింగమును, బూజా ద్రవ్యములను, బ్రవాహమ్మున ముంచివైచెను. తన పూజా విధికి విఘ్నంబురా, దానవేంద్రుఁ డద్భుత రసాంభోనిధి మునిగి “ఈ వాహిని పశ్చిమాంభోనిధి సాంగత్యంబు వదలి ప్రాగ్వారాశిఁగూడఁ బోవుచున్నది. ఇదేమి వింత?” యంచు శివపూజా నియమమ్ము వదలక కరసంజ్ఞలచేఁ జెతనున్న మంత్రులఁ బిలిచి ప్రవాహ కారణము నారసిరండని పంపెను. వారలలో నేర్పరులయిన శుకసారణులను వారు గగనమార్గం బునఁ బడమటిదెసకు యోజనదూరము సన నచ్చట కామినీ మణుల కలకలధ్వనులు వినఁబడియె.. ఇట్లాకలకలంబులు విని వారిచెంత సమ్మోహనగాత్రుఁడును జలఖేలాయ త్తచిత్తాబ్జుండు నగు కృతవీర్య పుత్రుఁ గనుఁగొని నివ్వెఱపడి సత్వరంబుగ మగిడి దశ్యాస్యజేరఁ జని యాజలిఘటించి వానితో

“దేవా! యొక వింత విరుడు. సింగారంబున మారుబోలిన వాడును మహా బలిష్ఠుడునగు నొక్కరుడు నిజభుజా సహస్రంబుచే నిమ్మహానదిని బంధించి యువిదలతోడ జల విహారంబు సలుపుచున్నాడు. అక్కారణమున నీతటిని పడమరసనక తూర్పుకు మరలె. అతడు తమకంటె నధికుడో తమకుఁ దుల్యుడో మేమెఱుంగము గాని యట్టివాని నిదివర కెన్నఁడుచు జూచియెఱుంగము” అని విన్నవించిరి.

రావణుడును శివపూజానియమము సాలించి “యాతఁడు మాహిష్మతీపురనాయకుఁ డగు. అహ! నేటి కాయఁడు కనఁ బడియె. మాయరువుర తారతమ్యంబుగానుపితు; రండ”నిన దానవయోధులును జతురంగ బలములతోడఁ దనమెటఁ జనుదేరఁ బ్రతికూల మారుతంబుల లెక్కసేయక పశ్చిమోన్ముఖుడై తత్తటినితటంబునఁ బోయిపోయి యాప్రవాహంబున నంగనలఁగూడి విహరించు రాజేంద్రునిరుణ కమలంబులఁ దెగడు విశతినేత్రముల దవ్వులనె జూచి యాతనిఁ జేరఁబోవ వానిప్రధాను లడ్డంబువచ్చి యాత్మేపించి “ఓమ్మలఁగూడి రాజున్నరహస్యంబు నెఱుంగక యిట్లేగుట వివేకనూ?” యన “నే రావణుడ. మీరాజుతో సంగరంబు గావింప నేతెంచి నాఁడను, బిలువఁ బొండ”ని వారల యదలించెను. వారును దశాస్యుఁజూచి “సమయము గురైఱుంగక భూవరుని యుద్ధమ్మునకు రమ్మనుట పాడియా? సంగరాపేక్ష యంత గలదేని మాతోడఁబోరుము” అనిన విశతిభుజుడు ఆరాజ పుత్తుల, మంత్రుల నెదిర్చి, శస్త్రచయంబుచే గాత్రంబులు

నొప్పింప హైహయని సేనానాయకులును వివిధభాణ పరం పరలఁ బ్రహస్తాదుల కాయంబుల శిథిలంబుగావించిరి. అంత రావణుడు కట్టలుకతోడ సేనల నగ్నిసఖుండు గహనంబుఁ గాల్చు విధమున నొక్కుమ్మడి ధ్వంసముగావించెను.

ఇవ్విధమున దనుజేంద్రుండు బహు సేనాధిపతుల నుక్కడఁగించిన హతశేషులు కొందఱు కార్తవీర్యకడకేఁగి “స్వామీ ! పరాకు. రావణుండను పేరుగలవాఁ డొకఁడు మిమ్ము జయించుటకయి యేతెంచి పేరుగల మన సేనాధి పతుల ననేకుల మడియించె. ఆతఁడు జగదేకవీరులఁ గొందఱి జయించిరాడఁట!” అని చెప్ప మాహిష్మతీనాథుఁ డరుణాక్షుఁ డగుచు దంతఘ్నంబు భూకుటిస్ఫురణమీచ శత్రువాహినీ రోధంబుమాని వృథావాహినీ నిరోధ మేలయనుచు తటినీ నిరోధంబు మాన్పి తటంబుఁజేరి ధౌతాంబరమ్ముల ధరించి భూషణంబులుదాల్చి గదాయుధహస్తంజై క్రోధము మూర్తీ భవించెనో యన్నట్లు రావణుపై కుఱికెను.

అత్తఱిఁ బ్రహస్తుండను రావణ మంత్రి హైహయు నెదిరించి యాతఁడు గదాయుధంబుచే నొంపఁ గులిశాహతిచేఁ గూలు నచల శృంగమువిధమున సేల్పైఁబడిఁజె. ఆసనిపాటు చూచి శేషించిన మంతు) లొకరిమార్గమున నొకరు సనక భీతిచేఁ బరువులిడఁ దొడఁగిరి.

అంత దశవదనుండు సింగంబుకరణి విజృంభించి యట్ట హాసంబు గావించి భయంకర గదాదండంబు చేఁబూని కృత వీర్య సూనుం దలపడిన నాతఁడును గీర్వాణు లగ్గించునట్లుగ

దైత్యభర్త మార్కొనియె. అంత నాయుధయులకుఁ బోరు ఘోరం బయ్యెను. ఇట్లయ్యిరువురును బరస్పర జయ కాంక్ష ఘోరాబుగఁ బోరునెడ భూవరుఁడు రావణు డాసి మున్న వామనుఁడు బలిఁ గట్టివైచిన విధమ్మున వానిఁ బాశ బంధుఁడేసి సురలు కుసుమవర్షంబు గురిపించుచుండఁ దన పురి కేగెను.

పిమ్మటఁ బ్రహస్తాదులు తనయరదంబు చుట్టుముట్టుకొని “రాజా! ఎందుబోయెదు? నిలునిలు”మనుచు నడలించి శర పరంశరలు గురియింప నతఁడాయమ్ములనె వారలవైచి సమర విముఖులఁ గావించె. అప్పుడు ‘దశవదన గర్వవేదండ్ కంఠీ రవ’ యని వందిమాగధులు నుతింప సేనాముఖంబునఁ దూర్యఘోషంబులు సెలంగ నిందుఁగెనుట నచ్చరలవలె వారాంగనలు సృత్యంబు సలుపుచుండ భూసురు లెదుర్కొని ఫలాదుల నొసఁగి దీవనల నిచ్చుచుండ వివిధశృంగారంబులచే నలరారు నాత్మసాధంబు నేరి గొలుపు కూటమ్మున కేగి యందఱు నచ్చెరువందిచూడ దైత్యేంద్రుఁ జెఱసాల వేయఁ బంచి యర్జునుఁడంతఃపురమ్ము ప్రవేశించెను. పెద్దలఁ జెఱపెట్టి సట్టి పాపంబున నేడు నీవిట్లులెతివంచుఁ బారులు తన్నుడిట్లు చుండ నాతఁడు దీనాననమ్మునఁ జెఱయం దుండెను.

దయాసముద్రుఁడగు పులస్త్యమహర్షియుఁ దనపౌత్రుఁ వృత్రాంతంబునంతయు వియచ్చరులు దెలుప నిందుఁగెనదనంబుఁ జేరెను విరించివిధమున నా సహస్రబాహుని వీటికేగి రాజ ద్వారమున నిలిచిన ద్వారపాలురు “పులస్త్యబ్రహ్మ విచ్చేసి

నా'డని రాజుతో విన్నవించిరి. అంత నా భూవరుడు అర్ఘ్యపాద్యాదులంగొని యధికభక్తితో నమ్మహామునికిఁబూజ లఁగావించి యాస్థానసలికిం గొనిపోయి యున్నతమగు సింహా సనమున నిలిపి “మహాత్మా! మీరు నేను మాగృహమునకు విచ్చేయుటచే నేనంతయు ధన్యుడనైతిని. మా వంశము పావనమయ్యె. వీరలు నా పుత్తులు. వీరే నా మంత్రులు. వీరే నా బంధుమిత్రాదులు. మేమెల్లరము మీయానతి శిరసా వహించి మీరేది పంచిన నయ్యది చేయువారము. మీ యభీష్టుంబు విన్నవింపుడు”, అనిన నమ్ముని ముదితాత్ముడై “నృపాలా! నీ భక్తికిని, నీ ప్రయోక్తుఁకును సంతసిచితిని. నీవఖిలసంపదలచే నిందునకు సాటియనఁదగునువు దశవననుఁ జెజుచుండుగిదివన నీబలంబు కొనియాడనేల? ప్రతిపక్షుఁడు నిన్నెదిర్చి పోవఁగలఁడా? నీవు నాయభీష్టుము దీర్చెదఁని యిపుడు పల్కితివి గాన నే సంతసింతుటకై దశాస్యు బంధ విముక్తునిఁ జేయుము”. అనిన నాజనపతి సంతసించి “మీ యానతి నెరవేర్చుటకంటె నాకు శుభ మెద్ది గలదు?” అని యద్దనుజేండు) విడిచి భూషణాంబరాదుల నాతని సత్కరించి యగ్నిసాక్షిగ నాతనితో సఖ్యంబొనర్చెను. పాలస్త్రుఁడును పొత్తు నూరడించి తన యాశ్రమమున కేఁగెను.

—* వాలి రావణుని గర్వం బడంచి పరిభవించుట *—

పంక్తిముఖుఁడు పుష్పకం బెక్కి నేచలతోఁ గూడి యటునిటుఁ దిరుగుచుఁ గరుణయొక్కింతయును లేక భూజనుల బాధించుచు వాలితోఁ బోరనెంచి కిష్కింధాపురమున కేఁగి

పురచ్చారమున నిలిచి గజించుచుండెను. ఆ నినాదమ్మునువిని తారుడనువాడు వచ్చి దశముఖుజూచి నీరాకకు గతమేమని యడుగ నాతడు గరువముతోడ “వానశేంద్రా! వాలి మహా శూరుడనివిని యాతనితోడఁ గయ్యమ్ముసేయ నే తెంచినాడ. ఆలస్యంబేల? నూతని బంపుము” అనినవిని తారుడు నవ్వుచు “రావణా నీవెంత వెట్టివాడవు? వాలితో సంగరముసేయ నెవ్వఁడోపు? పరమేశ్వరుడయినను నాతని నెదిర్చినిల్వనేరఁడు. నీవసగనెంత? అతనిచే నిదివఱకెందరు నొచ్చిరో నీవును నెఱుంగదువు. ఆతడు చతుస్సాగరముల స్నానములజేయఁ బోయె. నీకుఁ బ్రాణములపై నాశలేదేని దక్షిణ సముద్రమున కేళము.” అనిన రావణుడు వారిని ధిక్కరించుచు, నీ వానరపురమునఁ గొత్తమాటలు వింటిననుచు మదాతి రేకమున నాక్షణముననే దక్షిణ సముద్రతీరమునకుఁ జనెను.

ఇట్లు చని యచ్చోట మార్గాయాసమ్ముచే బడలి పుడమి కే తెంచిన ప్రభాకరుని చందమునను, ఉత్తరదిక్కును వదిలి వేడుకతోడ దక్షిణదిశ కే తెంచినమేరు సగంబు విధము నను ఎల్లప్పుడు సంబుపానమ్మొనర్చి యాయాసమునఁ దీరంబుజేరిన బడబాసలంబుమాడ్కిని కరచరణాద్యవయవములం దాల్చి కపిరూపమును ధరించిన జముని శేజంబు పగిదిని జూడనలవికాని పృథావంబుతోడను, నుదగ్గిమగు తనువు తోడను గీలికాభీలంబగు వాలమ్ముతోడను, అరుణాసనంబు తోడను, సంధ్యవార్చునట్టి వాలిని గనియెను. కని సామాన్య వానరునిగా నెంచి రాక్షసేంద్రుడు అవ్వాలి వంచింపనెంచి

రెండవ భాగము

తన ప్రధానుల దూరముననిల్చి తా నొక్కడే పుష్పకంబు డిగి
సద్దుగాకుండఁ బాడంబులఁ బెట్టుచు వెనుకగ నేతెంచుచుండ
నవ్వాలియు పదముల చప్పుడు కొంత విని కన్నులు విచ్చి
తన్నుఁ గపటంబున వంచింప వచ్చుచున్నాడని గ్రహించి
యాతని భూజాంతరంబులఁ బొదివి, చతుస్సముద్రముల
ముంచెద నంచు జపించుచుండెను.

తత్సమయంబున రావణుడు పాదాగ్రములఁ దిన్నగా
నడుచుచు పశ్చాద్భాగంబు సేరి హస్తముల వానిపైఁ జాచిన
ప్రబలుండగు నవ్వాలి హర్యక్షుఁడు గజమునుబట్టు విధమునఁ
జుండసత్వంబున నుదిట నాతనిశిరములును బ్రక్కలును బాహు
పంక్తులును నిఱికించి యాతని శరీరమంతయు నొవ్వఁజేయుచుఁ
దన పరాక్రమంబు గన్గొని దేవతలు స్తుతిఁ జేయుచుండ నాక
సంబున కెగసి పశ్చిమాంబుధిఁ జేరె. అంతఁ బ్రహస్తాదమృత్రు
లాకసంబున కడ్డంబువచ్చి తన్నెదిరింప నాతఁడు పాలజ
నిత ఝంఝానిలంబుచే వారల మేఘంబులరీతి విచ్చి పాటు
నట్లుల సర్వాంగములు కంపింపఁజేయ వారు నొచ్చి చనిరి.

పననుడు మేఘములఁ గొనిపోవురీతి నిట్టిద్రీనంద
నుండు పంక్తి వదనుఁ గొనిపోయి పశ్చిమసముద్ర జలముల
మునిగి యచ్చట కాలకృత్యంబులు నిర్వర్తించి యుత్తరసము
ద్రమునకుఁ జని యధావిధిని స్నానంబు గావించి, తూరుపు
వారిధిఁ జేరి యందు జపతపాదు లొనరించెను. ఇవిధమునఁ
గృతకృత్యుడై కిష్కింధా పురోద్వానమ్ము ప్రవేశించి
భూజాంతరమున నతి దీనత్వమున వేలొక రాక్షసరాజు నందుం

బడవైచి యాతని నెప్పుడును జూడనివానివలె “హా! ఎచ్చోటినుండి వచ్చితి” వని యడిగె.

ఆతఁడును వీతాహంకారుడయి శరీర మాద్యంతంబు చెమర్పఁ గన్గొనల బాష్పంబులు గ్రమ్ముకొన నిట్టూర్పులునిగి డింనుచుఁ బునర్జన్మంబు నొదెంతిననని యెంచి “ఇంద్రనందనా! నీవె బలియుండవనియు దయాభ్యుడవనియు నిశ్చల మతివనియుఁ దెలిసికొంటిని. మదీయ గర్వాంధకార మంతయుఁ దీతె. కైలాసగిరి నెత్తి శివుని యనుగ్రహమునకుఁ బాత్రుఁడనై యాతనివలన ఖడ్గబుఁగొని దిక్పాలకఁ గలంచి మించిన నన్ను నీ భుజాంతరమున దూలంబువలె వేల్చిలాడఁ జేసితివి. నీ యెదుట నా శౌర్యమంతయును వృథాయయ్యె. నీ జవంబునకు వాయువేగ మనో వేగంబులును, గరుడున వేగమును, లవంబునకైనను సాటియనరాదు. ఏను సురగరు డోరగాదులఁ గాంచితిని గాని యిట్టి బాహుబలసంపద నెచ్చటను జూచియెఱుంగను. నీక్కముగ నియ్యది స్తవముకాదు. ఇంతటినుండియు నీవు నాకన్నవు. నేనును నీకు సుగ్రీవుని వంటి తమ్ముడను. నా ధనము సంతయు నీ యధీనంబు చేసెద. నాతోడ సఖ్యం బొనరింపు” మని యనేకవిధములఁ బ్రార్థించిన నాయుండ్రజుడను సంతసమున వానికిష్కింధకుఁ గొనిపోయి యనుజని మాడ్కి నాతనిఁ జూచుచు మిగుల సంతానము జేయుచుండెను. అయ్యాసురపతియు సచ్చోట నొక మాసము వసించి యా సురపతినుతుఁ డనుప సచ్చోట నుండి చనియెను.

— నారదుననుమతిని రావణుడు యమునిపై దండెత్తుట —

ఇట్లు దనుజేంద్రుడు కిష్కింధ వెడలి తొల్నింటివలె
 నృపుల హింసించుచు, దిరుగుసమయంబున సర్వాంగముల
 విభూతికాంతులు శరత్కాలచంద్రిక సప్తహసించుచుండ దేవర్షి
 యగు నారదమునీంద్రుడు డెనులైన దైత్యేంద్రుడు దుప్పొంగి
 నమస్కరించి సేమమారసి యాకలఃశనుతోడ “మున్మాదా!
 మీ రెచ్చటనుండి యెచ్చటకేగుచుంటిరి? ఈ బ్రహ్మాండమున
 మీతెఱుంగని కార్యము లేమకదా? జగతీనాథులగెల్పు నా
 శౌర్యము మెచ్చనచ్చునే? లోకమునగల విశేషములెవ్వి ?
 యానతిండ’నిన చతురవచసరచనావిశారదుడగు నారదుడు
 ఆకసమునజను పుష్పకము నిలుపుమని నియమించి “గాక్ష
 సేంద్రా! నీకుఁగుశలమా? ఏనెప్పుడును నీసేమంబెయారయు
 చుండును. కాని శూరాగ్రేసరుడవగు నీవెల్లప్పుడు మాన
 వులతో బోరాడుటంగని యిసుమంతయు సంతసము సెందక
 యున్నాడను. అదెట్లంటివేని చెప్పెదవినుము. నీవు మనుజుల
 గెల్పుట యనఁ బిచ్చుకపై బ్రహ్మాస్త్రము వేయుటయేకదా ?
 ఇంద్రా! ది క్పాబర మార్కొనక, విష్ణు నెఱుఁగింపక, నీవు
 మానవుల సంతంబునొందించుట సామజరాజము దోమల
 మార్కొను విధముదే? ఈవు కమలాసను వరములఁ గోరు
 నప్పుడు వానరులను, నరులను లెక్కనేయక దేవశ్రేణిని
 జయింతునని పలుకలేదే? భయశీలుర సంతమునొందించుట
 యేటిన్యాయము ? బలముగలదేని పాతాళవాసుల ఘణాధరు
 లగు దైత్యుల మార్కొనుము.” అని మానవహింసంబు

గోరి విరించిపట్టి రావణునకు రసాతలజయోద్యోగమును
బుద్ధిపుట్టిని మఱియు “దైత్యవల్లభా! ఇక మనుజుల హింస
పక పోము. ఇంతదనుక నీగెల్పు గెల్పుకాదు.” అనిన
నతడు నారదునిజూచి నగుచు “మున్నీదా! మీరు మనుజు
హితముగోరి యిట్లు పలికినది నాకును సంతసమే శూరులకు
భీరుల మార్కొనిన నేమిలాభము కలుగును? ఏను దొల్త
రసాతలమునకేగి బలిగర్వ మణచి భోగుల బారదోలివచ్చెద.
నాపయనమున కానతియొనగెదవే?” యనిన నా దేవముని
మగుడనాతనిజూచియానందముతో నిట్లనియె. “గాక్ష సేవ్యరా
నీవు రసాతల యాధ్యక్షింబు మాన్పు గోరెదవేని ముందు
సంయమిని నగరమునకుఁ బోము. యముడును నీరాక
కుమ్మలికఁజెంది నిను మార్కొనిన నాతనితోఁ గయ్యంబుసేసి
యాతనిజయించి యశంబుసంపాదింపుము.” ఇట్లు మునిండు
బోధింప నాతఁడుప్పొంగి “ఏనుమున్ను దిక్పతుల సమరంబున
జయింపఁ బ్రతిన యొనర్చినాడ. నన్ను దీవించి మీరిప్పుడు
పంపుటచే నవశ్య మాతని కదనమున నోర్తు పనివినియెదన”ని
నారదునకుఁ మ్రొక్కి యాతనివీడ్కొని తనబలంబుతోడ జముని
గెల్వనేగె. అంత నారదుడు తనమనమున నిట్లనితలంచె.
“రావణుడు త్రిలోకకంటకుడు. యముడును లోకాంతకుడు.
వీరియెరు బోగుచుండఁ గనులపడువుగాఁ గనుగొనియెద.
రావణుడును అంతకునకుఁ దానె యంతకుడై, భయ
రహితుడై, సంయమిని నగరమునకుఁ బోయెను. ఇయ్యది
మనుజసంతానమునకు హితమయ్యె. ఏను వేల్పులహితంబును

రెండవ భాగము

గోరవలయు. ఆలస్యంబు సేయక యిప్పుడయమపురికిఁ జనియి
వృత్తాంతమంతయు శమనున కెఱిగించివచ్చెద.” అచు
సంయమినీ నగరంబు సొచ్చి విదిత్రీరత్న శోభితంబగు సభా
భవనంబునఁ గొలుపున్న జమునిఁ జేరఁబోవగ నచ్చోట నొక
వంక కణ్ణమార్కండేయాదులు స్మృతి వివాదంబు సలుపు
చుండఁ దాము తెచ్చిన ప్రాణికోట్ల ముందటనుంచి కింకరులు
హెచ్చరించుచుండఁ బ్రజల పుణ్యపాపములు గవితెలోనున్నట్లు
చిత్రీగుప్తుఁడు దెలుపుచుండఁ గాలదండ మృత్యుసహితుడై
ధర్మాసనముననున్న శమనుఁడు సకలలోకవంశ్యుడగు నారద
మునీదునినకు నమస్కరించి యర్ఘ్యపాద్యాను లొసఁగి
యున్న తానన మొనఁగి పూజలుసేసి కుశలమడిగి “మునినాథా!
మీరాకకుఁ గతమేమ”న నతఁడు “శూరాగ్రేసరుడవగునీపై
ఖలుడగు దశవదనుఁడు దండెత్తివచ్చుచున్నవాఁడు. మేఘంబు
నగంబు దాకి కుందునట్లు నీచే వాఁడు భంగపడును. నీవును
రణసన్నాహంబున నుండు” మనిన సూర్యతనూజుఁడు నగి
“మంచిది. రావణుఁడు మా పురమునకు వచ్చినంజాలు.
కాలుని కాలదండ మెఱుంగఁడు కాబోలు! ఆతఁడు మృత్యుఁ
డగుటకుఁ గాలమాసన్నమయ్యె. కాదేని యిట్లెలలంచును ?
ఇప్పుడు గర్వోక్తులతోడఁ బనియేమి ? అంతయు నీ మునులు
గాంచెదరు.” అనుచు ధీరుడై యుండెను.

రావణుఁడు రాక్షసవీరులు దన్నుఁ గొలువ శమను
పుర గోపురములఁజూచి వేడుకతోడఁ బుష్పకవిమానంబు డిగి
యచ్చోట నిరయమునఁబడి యమభటకోటిచే బాధింపం

బడుచు వేదనలబొందు ప్రేతల గాంచెను. అందుకు
కోటలుగల కుక్కలు మగ్గుముల గలచుచుండ మొఱ
వెట్టుచు, బోసక పొడివి నిప్పుల యేటగూల్చిన నందు బొర
లుచు రక్తకూపములగుండు యందలిపురుగులగంబులందొల్వ
బొగులుచు, గాయములగోసి యుప్పునీట నలంప నేడ్చుచు,
బాగుగఁగాలిన వెనములబడద్రోయ మిట్టిపడి మూర్ఛిల్లుచు,
దప్పలైల భండముల బడద్రోయ శోకతప్తులగుచు నున్న
పాపాత్ముల నాతఁడు గనుగొనియె. మఱియుఁ బక్షపాతు
లును, గూటపాక్షులును, నస్పృశులగువారును శౌరవము
నందు బాధింపఁబడుటయు, కులఘ్నులును, భ్రాతృహంతకు
లును, గోహంతకులును శ్వాసనిరోధకమను నరకమునఁగుండి
యాయాసపడుటయు, పంచమహాపాతకులు సూకరనరకమునఁ
బడి సుక్రిక్కుటయు, నృపహంతకులు తప్తకుంభీకఁబడి తలఁ
కుటయును, గూతును, గోడలినిబట్టిన దుష్టులు మహాగ్ని
జ్వాలల నొఱగి తాపమునొందుటయును, బరస్త్రీల గవయు
దురాత్ములు యాతనలబొందుటయు నతఁడుచూచెను. మఱియుఁ
గూలికి వేదంబు నెప్పువారును, వేదనిందకులును, విమోహ
మనెడు పాతకమునఁబడుటయు వృద్ధుల నతిథుల నారయకయె
యన్నంబు భక్షించువారు క్రిమిభక్షులగుటయుఁ గ్రతువుసేయ
నెంచి యాసతోడ దుష్టులయాచించి ధనమార్జించినవా రధో
ముఖులగుటయు, పర్వగామియు, గృహదాహియు వైతరణి
గూలుటయు, వనవిధ్వంసకులగు దురాత్ము లసిపత్రివనమున
నుండుటయు నాతఁడుగాంచెను.

రెండవ భాగము

వేటొకచోటఁ గొందఱు రత్నభూషణములఁదాల్చి దివ్యయానంబు లెక్కితిరుగుటయుఁ గొందఱు మఁదారమాలి కలఁజుట్టి తెలిగొడుగుల నీడ వెలయుటయు, మఱిగొందఱు మృగమదమిశ్రగంధమిళితాంగులై వీణాదినాదముల వినుచు నచ్చరలు గొలువ మహావైభవమున నుండుటయును జూచి దశవదనుఁడు తలయూచి “ఓహో! యముఁడు కొందఱి కధిక కష్టములును గొందఱి కధిక సుఖములును గలిగించి పక్షపాతియయ్యెను. సుకృతమహ్మతములొనర్పఁ బురుషుఁడు కర్తయగునా? ఒకట సేయుమన్న నేగదా సేయుచు? న్వాతంత్ర్య విరహితుల ఖిలులగు నీయమకింకరులు వృథాపరిభవించు చున్నారు. “ అనుచు నయ్యమభటుల నదల్చి గాఢమగు కృపతోడనాప్రేతల విడిపించెను. దయయన నెట్టిదో యెఱుంగ గని రావణుఁడే యా విరయమున నున్నవారిఁ జాలిగొని విడిపించె! వారి దురవస్థ యెట్టిదో గదా?

ఇట్లు రావణుఁడు నరకనాసులనెల్ల విడిపించిన వారును హాయిఁజెంది యాతిని ననేకవిధముల స్తుతించిరి. శమన కింకరులును నీరసమున నానావిధాయుధములఁబూని రావణు నొక్క పెట్టునఁ జుట్టుముట్టికొని మార్గ నిరోధంబు గావించిన రాక్షసేంద్రున మంత్రు లాయమభటుల శస్త్రహతుల నొప్పించిరి. వారును సక్రోధాత్ములై శూలములంగొని ప్రతిపక్షులవక్షంబు భేదించి యార్చిన నీలాచలనిర్మలంబులో యనునట్లు రక్తప్రవాహములు ప్రవహింపఁ దొడఁగెను. రక్తసిక్తాంగు లయ్యును రక్కసులు వెనుదీయక యామ్యభటుల నెదిర్చి యుత్సాహమున

రణ మొనర్చుచుండిరి. ఇట్లుభయ బలములును సమముగఁ బోరునెడ జముభృత్యులు మేఘంబులు సలిల ధారలచేఁ గాటుక కొండఁ గప్పు విధమున రావణు గాత్రంబు శర ధారలఁ గప్పిన నాతఁడును వికసిత కింశుకంబుఁ బోలి నెత్తుటఁ దడిసిన దేహముతో ధైర్యమును విషువక యుద్ధము సేయుచు నంతకభటుల భంగపెట్టఁదలఁచి కులపర్వతములు చలింప, నప్తసాగరంబులు కలఁగఁ బాశుపతాస్త్రంబు వింట సంధించి ప్రయోగించెను. అదియు మహా గహనంబు దహించు దానా గ్నిఁబోలి యొక్క నిమిషమున నా సూర్యపుత్రకింకరుల లోకము లాశ్చర్య మొందగ జయించి మించె. ఇట్లు శమన కింకరుల నాశంబుగావించి భయంకరమగు నాశరం బుపనంహ రించి శ్రీపురముల దహించిన శివుని చందమున నాతఁడట్టహాస మొనరించుచుండెను.

ఇదంతయును గనుఁగొనుచున్న హతశేషులగు కింక రులు కృతాంతం గనుఁగొని “దేవా! పరాక్రమశాలియగు వింశతి భుజుఁడు నేడు మన నగరంబు సొచ్చి పాతకులనెల్ల విముక్తులఁ జేసి తన్నెదిచ్చిన కింకరులఁ బాశుపతంబున గ్రుంచి నాఁ డ”నఁ గ్రోధంబునఁగిటకిట రదనంబులఁగీటుకొనుచునతనిఁ దెగటార్పఁదలఁచి సారథిఁ గనుఁగొని “అరదంబు నెడఁ బుజేసి వేగమె తెమ్ము. మనభటులఁ దెగటార్చిన యాదుష్టుని వధింప వలయును” అని యముఁడు పలికెను.

రెండవ భాగము

—♦ యమ రావణుల యుద్ధము ♦—

అంత నాసారధియును లత్తుకచాయలవారునములగట్టి, మహిషకేతనంబైతి తేరుగొనిరా సంతసమున నెక్కి కాలదండమును బాశంబును గాలమృత్యువును నెగ్గిమయంబగు ముద్గరంబును మూర్తులధరించి యరదంబున వెలుగ నంతకుండు దశముఖునిమీఁది కేతెంచెను. అత్తటి ప్రళయార్కబింబము నలె వెలుగు నరదంబుఁ జూచియు లయకాలాగ్ని జ్వాలలఁ బూనుకాలదండంబును గాలపాశ ముద్గర కాలమృత్యువులను సంతకుని యాకారంబును జూచియు నసురులు బెదరి చెదరి పదములు తడబడ నలుగడలకుఁ బటవదొడఁగిరి.

ఇవిధమున శమనుఁడు నిమిషములో రావణుఁజేరవచ్చి గదాప్రముఖాయుధంబుల నొక్కమొగి నిగిడ్చి యార్చిన రావణుఁడును నిశితాస్త్రకోటుల నాతని ముంచె. రావణు నస్త్రాంధ తమిస్రంబు నర్కజుఁడు మధ్యందిన మార్తాండు చందమునఁ బాయఁ ద్రోచి సహస్ర బాణముల నాపాలస్త్ర్య నొప్పించిన దైతేయస్వామియు వెనుదీయక గర్వంబున శమనుఁ జూచుచు బాహుస్థాలనంబుచేసి సప్తాహారాత్రంబు లొక్కతీరున భయంకరముగ నాహవ మొనరించెను. తనతోడ సమానంబుగ నిట్లు పోరు నారావణు శౌర్యము సహింపఁ జాలక యంతకుఁ డొక్క వింటనె సంధించి దశసహస్రశిత శరంబులు రావణుపై నిగిడింప నవి గూతని మేనంతయుఁ గంతలు గావించిన నాతఁడు మూర్ఛిల్లి తేరిపైఁ బడియె.

అట్లుమూర్ఛిల్లి కొంతవడికి సేదదేరి ప్రళయకాల రుద్రునివలె వెలుగుచు నయ్యమరవిరోధి యంతకుఁజూచి “శమ నుడవు కావున నానిశితశరీరముల శమియింపును” నుచునాతని సూతుని, హయంబులను వరుసగ నాలుగు బాణంబులను, నేను బాణములను నేపుమాసి యాతనిమేన ననేక శరంబుల నాటి యార్చె. జముఁడును దామ్రాక్షుఁడై వేడిచూపులఁ జూచుటఁ జూచుచు ధనుజబలంబుపై నడరి నాశంబుగావించుచుండ నంత కుమున్నె సంగర క్రమమును జూచు వేడుకతో నచ్చోటికివచ్చి యున్న రుద్రేంద్రాదులు సూర్యతనూజు రోషసామర్థ్యము నుతియించి రాక్షసేంద్రుని పరాక్రమమును బ్రశంసించిరి.

అయ్యెడ మృత్యు వర్కజుని జూచి యీ సురవైరి యేడునాశ్శనుండియు నీతో సమరంబును గావించుటను జూడ నాకును సిగ్గుచున్నయది. పెక్కుమాటలేల? ఆలస్యము సేయక నచుబంపితివేని యిప్పుడ వానిబట్టి నుగ్గుగావించి సురాసురులకింపును దుఃఖమును గావించెద. ననుడప్పించు కొన విధాతకైన నలవియగునా? వృత్రాదిదానవ వీరులు నా చేతనేగదా మ్రగ్గిరి?” అనిపలుక యముఁడును సైరింపుమనుచు నాత్మలో నేనిపుడు మిత్తి బంపితినేని యెంతయు లాభంబు గలుగదు, నాముద్గరంబును, బాశంబును, శత్రువధంబు గావింపజాలవు. కావున నిప్పుడు కాలదండమును బ్రయోగించుటయే యుచితః” అనియెంచిదైత్యునిమీఁద వేయఁబూనె. అంతఁ గమలాసనుఁ డడ్డముసాచ్చి “నిలునిలుము. కాలదండ మును బ్రయోగింపకుము. తపంబుచే నను మెప్పించి యీ

రెండవ భాగము

దనుజుడు సురాసురుల కజేయఁడై ప్రవర్తిల్ల వరమువడసి యున్నవాఁడు. నీ చేనిపుడు మడసెనేని నావచనంబు దప్పును. నీదుకాలదండమును అమోఘముగునట్లు నేనె యొనరించితిని. అట్లగుటచే దశాస్యుడు సచ్చినను బ్రీతికినను నా వచనము బొంకగును గాన నట్లు గాకుండఁ జేయుము” నియె. కాలుఁడును బితామహు వాక్యంబుల నాదరించి “దేవా! జగదాధారుఁడవగు నీ యానతి శిరసావహించి యీ దను జేందు ప్రాణములఁ గాపాడితి. బలపరాక్రమములుగలవాఁడ వైయుండియు నిపుడశక్తునిమాడ్కి సమరవిముఖత్వము నొంది వీటికిఁ బోవుచున్నాఁడ” ననుచు రథంబుతో నదృశ్యుఁ డయ్యెను. పద్మభవుఁడును సురసంఘంబుతోడఁ దన నెలపు నకుఁ జనియె. సంగరమును బ్రశంసించుచు దేవముని యును జనె.

లంకాధిపుఁడును విరోధి యోజననుచు సంతసించి రసా తలజయేచ్ఛాయ త్తచిత్తముతోడఁ జనిచని లవణసముద్రము గని దానిలోతు పరీక్షించుటకో యనునట్లు తద్గర్భముంజొచ్చి భోగవతీపురంబుఁ జేరి తద్విభుండగువాసుకిపై కేఁగె. ఆతఁడునుఁ బంథుమిత్రాదులతోడ రావణ నెదుర్కొని గజతురగాదులఁ గానుకలిచ్చి మ్రాపైవైరము వలదని ప్రార్థించిన నద్దేవారియు వారి వీడుకొని సేనాసమేతుఁడై పశ్చిమదిశా నాయకుండగు వరుణుని జయింప నాతనిపురి కేఁగి పరుణసుతులతోడఁ గయ్యంబుసేసి వారల జయించె.

— రావణుడు బలిచక్రవర్తిని జయింప సుతలంబున కేగుట —

ఈరీతి రావణుడు జయమునైకొని వరుణాలయంబు
 వెలువడి ధైత్యులు దన్ను సేవించుచుండ విభవోన్నతిచే
 సమరావతిని మించిన సుతలంబు సొచ్చి దానియందమునకు
 మెచ్చి యచ్చోట మాక్తికమయవితానంబులచేతను, ఆకసము
 నంటిన సౌధయూథములచేతను, శశికాంత సోపానపంక్తుల
 చేతను, నొప్పు నొక్కదివ్యపురమ్మగాంచి యచ్చటి బహు
 కల్పసల కచ్చెరువంది పురబాహ్యమున విడిసి “ఈ నివాస
 మెవ్వరిదో యారసిరమ్మ”ని తన సేనాని నంపెను. ఆతడును
 మహాప్రసాదమనుచు మొదటివాకిలిసొచ్చి యాదైవ్యరిగానక
 మఱొక వాకిటి కేగి యదియు జనరహితముగ నుండుట
 గనుగొని సత్వరముగ మఱికొన్ని ద్వారములు దాటిన నేడవ
 వాకిట నీల మేఘచ్ఛాయ బోలు దేహముతోడను అరవింద
 ముల మించు నేత్రములతోడను, ఆజానులబోన్నిత బాహు
 ద్వయముతోడను, మొలనున్న పీతాంబరముతోడను, దుర్ని
 రీక్ష్యప్రభావుడగు నొక్కదివ్యపురుషుడు వానికిఁగాన్పించెను.
 రాక్షస రాజ మత్రియును నాతనిఁ జేరఁజని, యతఁ డట్ట
 హసంబు గావించఁ గాసిఁజెంది వెఱచి పరువెత్తి దశాస్యు డా
 సిన నాతడు “ప్రహస్తా! నీ భయకారణమ్ము వేగమ నాకుఁ
 దెలుపు” మన నాతఁ డక్కడిచోద్యోబు నంతయుఁ దెల్పెను.
 అంత రావణుడు “ఆహా! యేమిచిత్రంబు! ఆ మహాపురు
 షుని నేను కన్నులారఁ గాంచెద” నంచు విమానంబు డిగ్గి
 ద్వార మట్కంబు సతివేగమున సతిక్రమించి సప్తమ

ద్వారంబు సేర మగ్గిరిసెప్పిన మహాపురుషుఁ డచ్చోట దంష్ట్రాకరాళ వక్త్రంబుతోడను, నిప్పుకలు గురియు కన్నుల తోడను నుక్కుగదఁ బూని నిలిచియుండఁగనుఁగొని, యాతని చెంత నిలువ వెఱచి దూరమున వెఱగుపడి చూచుచుండ, నద్దనుజేంద్రుతోడ మేఘగంభీర భాషణముల నమ్మహాపురుషుఁ డిట్లనియె.

“రాక్షసాధిపా! ఇదేమి ? సంగరముసేయఁగోరి యిట్లు తెంచి భయకంపిత గాత్రుఁడవై యుండెదవే ల? నీరులు ధైర్యంబు విడుతురే? బల్లెఁగునితోడఁ గయ్యము సేయఁగోరి వచ్చితివా? లేక నాతోడ మార్కొనియెదవా? సమర కాంక్షిత శూరుఁడెల్పుము.” నాపుడు దశవదనుఁడుమనంబుబదిలపఱచు కొని భయరహితుఁడై “బలితోఁ గయ్యంబుసేయ నే తెంచితి” నన నప్పరమ పురుషుఁడు పకపక నగి “శూరుఁడు నుదారుఁడు, దుష్టజనసమవ ర్తియు నగు బలిచక్రవ ర్తితోడ గయ్యంబుసేయ నీకలవియగునా ? అయినను గోరిక కలదేని యాతనిపైఁ బొమ్మ”నియె.

ఇటు నుడివిన, దశవదనుఁడు వినయాదికగుణసాంకుఁ డగు బలిదైత్యేంద్రుఁ బొడఁగని యట్టహాసం బొనర్చి భుజా స్థాలనంబు గావించి నిలిచిన, బలియు దశకఁతుఁ బొడఁగని “పౌలస్త్య ! ఇటురమ్మ”నుచు జేరదీసి తోడపై నిడికొని సాదరమ్ముగ “నీకును నీ బంధుమిత్రులకును సేమంబె? నీవేమి కోరి యిట్లు తెంచితివి ? నీయభీష్టంబు నెరవేర్తువిషిపు”మన నతఁడును నుత్సంగంబున నుండి యక్కడిమాటల మఱుగు

వెట్టుచు “ విష్ణువు నిన్నుఁ గట్టెనని యందఱు దెల్పు విని యాతని నెదిర్చి భువనైకవదాన్యుడవును, హతాన్యసైన్యఁ డవు నగు నిన్ను బంధముక్తునిఁ జేయవచ్చినాడ. ఆహరి యిప్పుడేడనుండు?” నన నతఁడు మందహాసంబుగావించి యల్లన నిట్లనె. “ ఏడవవాకిట నీవిప్పుడుగని మాటాడిన పురుషుడే విష్ణుఁడు. ఆతఁడొకచోటనుండి యంతటఁ దోచుచుండును. తొల్లి నారాయణుఁ డెచ్చోటనుండునని మా ముత్తాతయగు హిరణ్యకశిపుఁడు తనపుత్రిఁడగు ప్రహ్లాదుని హింసింపనాతఁడు విష్ణువంతటఁ బూర్ణుడై యుండునన, నాతీరుననె నృసింహాకృతి నుద్భవించి విమతుని మర్దించెనని నీవు వినియుండలేదా? ఆ హరిచేతనే కదా శుకుఁడు, వృతుఁడు, సంహ్లాదుఁడు, దనువు మొదలగు రక్కసులు గూలిరి, మనవంటి దైత్యు లెంద ఆతని నెదిరించినను మరణమునకేయని తలంపుము. నన్ను నారాయ ణుఁడు బంధించినాడంచు నీ వెంచెదవు గాని యాతఁడు జనుల నందఱి సంసార మోహపాశమునఁ గట్టివైచుటఁ దెలియవైతివి. అమృహాత్ముఁ డొకప్పుడు జగముల సృజియి యును. ఒకప్పు డూరకయుండును. ఒక్కవేళ నామరూపముల తోడ నటియించును. ఒకతఱి దుష్టరాక్షస నాశనము గావించును. మఱొకప్పుడు సమబుద్ధినిరూరకుండును. ఎఱులదోదిన, నటులనే యొనరించును. కాబట్టి యమృహాత్ముఁడు గట్టిన కట్టుల వదలింప నీకును నాకును నలవియగునా?”

అనియివ్వధమున బలిచక్రవర్తివలుక దశాసనుఁడు “ఆహా! ఇదేమివింత? కాలదండమునుగైకొని భయంకర మృత్యుముక్తుఁ

దైచనుదొచు యమునంతవానిసంగరముననోర్చికైలాసమగల్గి
యతిశయించునన్న మార్కొని విష్ణు డెట్లు జయింపగలడు?
లతనిగుణంబులింకను దెలుపు” మన నా బలియు నాతనితో
“విష్ణు డనాదిమధ్యలయుడు. వేదాంత వేత్తలకయినను గాన
బడడు. తన్నునమ్మినవారి యఘాబుల గడజేర్చి వాంఛిత
ములనొడగూర్చును. బంధమోక్షముల కారణైకర్త” యని
పలికిన వైరోచనుని మాటల ననాదరణముసేసి మున్నుసూచిన
దావారికుఁగానక హరి యోడిపోయెననుచు గర్వముననట్టహా
సముచేయుచు నచ్చోటనిల్వక పర్వతగుహంతరము వెలువడి
వచ్చు కేసరివిధాన వాకిళ్ళన్నియుఁ గడచి దైత్యేంద్రుఁడు
పుష్పకంబెక్కి “నాశౌర్యమునకు విష్ణుడు వెఱచె. బలిజయిం
చితి” నని సంతసమొనరుచు మంత్రులతోడఁగూడి యుత్తర
దిశాభిముఖుడై హిమవద్గంధమాదన కైలాసాది పర్వతము
లాక్రమించి మేరుగిరి జేరెను.

౪

దైత్యవల్లభుఁడును నచ్చోటఁ గొంతతడవు సంచరించి
యాకనక కైలాగ్ర శిఖరముల సిద్ధసాధ్యగంధర్వ నగరములఁ
జూచి, తన్నగరవాసుల సమరకోడకుఁ బిల్వవారును వెఱచితి
మన్నమన్నించి, భీతియొక్కింతయులేక లక్షయోజనముల దూర
ముననున్న సూర్యలోకమునకుఁ బోయి యా ప్రభాకరు
యుద్ధమునకుఁ బిల్వ నాదిననాథుఁడు తనలో తా నిట్లని విత
ర్కించె. “ఏను ప్రతివాసరంబును మందేహసురులతోడఁ
బోరుచున్నాఁడగదా! నాకాకయ్యంబె చాలును. ఈ దశా
స్యతోఁ బోరనేల? ఇప్పుడు నేను నోడితినన్నను దప్పుకాదు.”

అని యెంచి యాదశాస్త్రితో 'సీవు నన్ను జయించితి' వనియె.
అంత నా రాక్షసేంద్రియ మదాతి రేకంబునఁ జూడ్రలోకమున
కేగి యాతుహినకీరణ జయించెనంచుఁ బోవఁబోవఁ జలిచే
వడంకుచు మంతులు "అయ్యా! మేమిచట నిలువజాలము.
మే మిచటినుండి చనుటకు సెలవిండ"నిన నాతఁడు కట్టలుక
తోడ వారలఁ జూచి "అహా! ఏమియింత ? ఈ మూర్ఖుడు
మీగాత్రంబులువడఁకఁ జేయంజాలెనా?" యనుచునాగ్నేయా
స్త్రురౌద్రాస్త్రాబులఁజూద్రుమీఁదనేయప్రయత్నింప నచ్చటికిఁ
గమలాసనుఁ డేతెంచి "వత్స! ఇదేమి? ఈతఁడు చల్లనిదొర.
ఈ యగ్ని బాణముల విడువవలవని" నివారించెను. ఇట్లు
వారించి యావిరించి చనిన నాదితిజండు శశి జయించితి నంచు
నచ్చోటఁ జాటింపఁబంచి యింక లంకానగరంబు సేరెదనంచు
బయనమై మణిమయ పుష్పక విమాన దీప్తులు దిశలు
నిండ శుకసారణు లిరువురును ననేకవిధములఁ దన్ను బ్రస్తు
తించుచుండ భటసహితుడై పోవుచు మార్గమధ్యమున
పాపశంక యాత్మజొరనీక యక్షగరుడగంధర్వాది కన్యల
బలిమిని జెఱఁబట్టిన వారలు రావణు నుద్దేశించి యిట్లని శపి
చిరి. "మేము పాతివ్రత్యము వహించిన వారలపైతి
మేని, యంతదనుక నే కొరంతయు లేక చరియించితిమేని
కామాంధుడై మామనములఁ జెఱుపఁగా బనిఁబూనిన
యీదశాననుండు సుతానుజబంధుకోటితోడఁ గామిని కారణ
ముననే యడఁగుగాక." అని యిట్లు తన్ను శపింప నెగ్గుసిగ్గు
లెంచక తేజోవిహీనుడై యతఁడు తన నగరంబు సేరెను.

—♦ ఇంద్రాదిదేవతలు విష్ణు భూమిపై సవతరింపఁ బ్రార్థించుట ♦—

రావణుఁడిట్లు లోకములకు నొనర్చుబాధలకుఁ దాళఁ జాలక యింద్రాది దేవతలు సత్యలోకమున కేగి యజుని గాంచి “విధాతా! రావణుఁడనువాఁడు నీయనుగ్రహమ్మున గర్వించి యఖిల జనములకుఁ గీడు గావించుచున్నాఁడు. అతఁ డొనర్చు హింసా కర్మలకు మేము వేసఱితిమి. వానినిఁ జేర్కొన్న సాగరంబులు తరంగములతో మోయవెరచును. దినకరు డెందఁ గాయ శంకించును. వానిఁ బొడఁగన్న వాయుపులు వడిగ వీవ భయముఁ జెంచును. గిరులును వడవడ వడంకును. నీ వరకారణమున నాతనిచేముల్లోకంబులు ప్రళయ మొందును. కావున వాని మారణోపాయంబు నీవు వేవేగఁ జింతింపుమ’నియనేకవిధముల వేడుకొనిరి. అనవుడు నావిరించి యనిమిషులఁజూచి “వాఁడు మదీయవరసామర్థ్యంబున సుర యక్ష రాక్షస కిన్నర సిద్ధసాధ్య చారణ విధ్యాధర గంధ ర్వాదులచే మరణము నొందఁడు. అయినను వాఁ డవమతియై మానవులచే మరణము నొందకుండ వరము వేడ మరచెను. కాన నాతఁడు సంగరమున మానవునిచే మరణము నొందును. తొల్లి నారాయణుఁడు నృసింహాకృతిఁ బూని, లోకకంఠకుఁ డగు హిరణ్యకశిపుఁ ద్రుంచి సురలఁ గాపాడె. ఆ దైత్యేంద్రుఁడే ఇప్పుడు పులస్త్యునకుఁ బుత్రుండై రావణుఁడను నామమున నీ ధారుణి జన్మించెను. అనిష్టుఁడై నరుఁడై భూలోకమున జనియించి సంగర రంగమున దశకంఠుఁ బరి మార్చి యఖిలగీర్వాణులఁ బాలించును. మన మిప్పుడె యా

జనార్దను శరణుసాత్తు"మని పనికిన సంతలోఁ గమలాక్షుఁడు గరుడ వాహనారూఢుడై విపక్షకుల శిక్షా దక్షమగు సుదగ్ధనాయుధంబు చేఁబూని బ్రహ్మామలకుఁ బ్రత్యక్షమయ్యెను. అంత గీర్వాణులు హరికి మొక్కి యనేకవిధముల నాతని సన్నుతించి "రావణుచేఁ దనుకయ్యెడు బాధ నెల్ల నిల్లు జెప్పఁ దొడఁగిరి. లోకేశా! రావణుడను రాక్షసేంద్రుఁడు కమలా సనుచే వరములనొంది ప్రబలుడై నందనోద్యానవనమ్మున విహరించు నచ్చరలఁ మ్మించియు, మునుల విదారించియు, నమరుల నిర్జించియు, యక్షులఁ బారదోలియు, నెంతయు బాధించుచున్నాఁడు. వాని దాడి కోడి మేమిచ్చటి కేలేంచి తిమి. మాకు నీవె దిక్కు. నిన్ను శరణు సాచ్చితిమి. మా కభయదాన మొనఁగి వేగ నాదనుజ వధింపుము. అతఁడు నరులచే దక్క నొరులచేఁ జావఁడు. భూలోకమున నీవయోధ్యాపతియగు దశరథ భూవరునకుఁ బుత్రుఁడవై దేవ హితారంబుగ జనియింపవలయును." అన విని పుండరీకాక్షుఁడు "మీర లింక భయమును జెందక నెమ్మదిగ నుడుఁడు. ఏను మనుజుఁడనై సురవైరియగు రావణుఁ బుత్రమిత్ర బాంధవ సహితముగ వధించి యశమ్ముగైకొని యేకాదశ సహస్ర వర్షము లుద్వీచి బాలించెదనని పలికిలక్ష్మితోడంగూడి నిజలోకంబున కేగెను.

— దశరథుని యశ్వమేధయాగ ప్రయత్నము —

సరయానదీతీరమున భూమికిఁదొడవై యఖిలసంపదలు గలిగి కోసలదేశం బలరారుచుండును. ఆదేశమున మూడు

రెండవభాగము

యోజనముల విస్తీర్ణమును బన్నెండు యోజనముల నిడుపును గల యయోధ్యానగరము మనువుచే నిర్మింపబడెను. అయ్యది రాజవర్ధనులగు మంత్రులతోడను, ధీమంతులు శక్తిమంతులు నగు సామంతులతోడను, స్వకర్మనిరతులును దురితహారులు నగు భూసురులతోడను, భూతలమంతయుఁ బంకిలముగ దాన ధారలఁ బెల్లుగాఁగూర్చియు జలధరోపమానంబులగు నేనుంగుల తోడను రూపబలముల రూఢి కెక్కి యాహవజయశీలములగు హయములతోడను నొప్పుచుండును. ప్రభాకర తేజులగునప్పరి రాజసుతులు బాహుబలంబులచే శత్రువులజయించి ధనము సంపాదించి యైశ్వర్యవంతులై యుందురు. దిగ్గజములకుంధములు వ్రక్కలుసేయు సామర్థ్యంబుగలిగి జమ్మనైన జయింప గల వీరభటు లెందఱో యా నగరమునఁ గలరు. ఆనగరమ్ము సూర్యకులదీపకుండును, ద్విజరక్షాదత్తుండును, రూపవిజితి మారుండునగు దశరథావనీశుఁ డేలుచుండును.

ఆభూవరుడు బంధుమిత్ర కళత్కాదులతోడ సకలసంపన్నుఁడయియుండియు వంశవర్ధనులగు తనయులు లేకుండుటఁదల పోసి సుతులు లేనివారికి గతులు లేవుగాన, “నేను సంతాన ప్రాప్తికై హయమేధంబుఁ జేసెద”నని నిశ్చయించి ప్రధానమంత్రియగు సుమంత్రుఁగనుఁ గొని “నీవు వేగమచనిమనపురోహితులగు వసిష్ఠాది మహామునుల సత్వరమునఁ గొనిరమ్మ”ని నాసుమంత్రుఁడును నామునులఁ దోడ్పొనివచ్చెను.

దశరథుండునువారల సముచితాసనములనునిచి పూజించి విసయమున మొక్కి “నాకు సుతులు లేకుండుటచే నంతయు

వనరి యశ్వమేధంబు సేయఁగోరి నాకులహితముగోరుమిమ్మల నిందు రావించితి. నాదు జన్మంబు సమ్మదముతోడఁ జేయింపుడ'న్న నామునీంద్రులొత్తయు నలరి“ అలస్యముసేయనేల ? ఇంక నధ్వరోద్యమమును వేగఁ గావింపుము.” అనిన దశరథుఁడును బరమానందమునొంది మంత్రులఁగాంచి “ సరయావది యు త్తరతీరమున యజ్ఞవాటమునొనర్పుడు. సంభారములసిద్ధపఱపుడు. శాంతులు గావింపుడు. బ్రహ్మరాక్షసులచే యజ్ఞమునకు విఘ్నముగలిగిన యజ్ఞకర్త చెడిపోవును. కాన విధ్యుక్తముగాఁ గ్రీతువుచేయవలయు. యజ్ఞశ్వమును విడిచి యేమరకయుండుడు. అశ్వమేధముగావించి పుత్రులఁగాంచఁగోరినాఁడ” నని వచించి యమ్మంత్రుల వీడుకొల్పి యంతఃపురమున కేఁగి యటప్రియపత్నులఁజూచి ‘సుదతులారా! ఏను పుత్రులఁ బడయఁగోరి యధ్వరము సేయఁదలఁచితి. మీరును దీక్షఁగైకొనుడు. అటులయిన శుభంబుసేకుఱు’నన వారును ముఖాంబుజములు వికసింప సంతసమందిరి.

—* ఋశ్య శృంగుని చరిత్ర *—

ఇట్లుండ నొకనాఁడు సూతుఁడు దశరథ భూవిభునిఁ గాంచి “రాజా! రహస్య మొక్కటి చెప్పెదవినుము. ఋశ్య శృంగుఁడను ముని యొకఁడు గలఁడు. నీ వాతని ప్రార్థించి తెచ్చిపుత్రకామేష్టి యొనర్చితేవేని కులపావనులగు పుత్రులు పలువురు గలగెదరని సనత్కుమారుఁడగు మునీంద్రుఁడు మునుల సభను జెప్పెనని వింటి”నన సూతునిగాంచి దశ

రథుడు “ఆమహాత్ముని వృత్తాంతము నాంతముగఁ దెలుపు” మనె. నావుడు సూతుఁడిట్లు నెప్పుడొడ గె.

“రాజా! రోమపాదుని దేశమున నొకతఱి నఖిలప్రాణి భయావహమగు ననావృష్టిదోషంబు సంభవించెను. అందుకై యాభూనాథుఁడు వనటఁజెంది ముత్రిపురోహిత వర్గముఁజూచి ‘యవగ్రహనిగ్రహంబునకు దగినశాంతి సేయుఁడనియె. వారును నాతనిఁజూచి ‘అనఘాత్ముఁడగు కశ్యపుఁడనుచునికి విభాండకుండను తనయుఁడు గలఁడు. ఆతనికిఁ బావనమూర్తి యగు ఋశ్యశృంగుఁడను పుత్రుఁడు బ్రహ్మచారి యొకఁడు గలఁడు. అతఁ డిది తరుణియనియు నితఁడు పురుషుఁడనియు నిది పురంబనియు నిది గ్రామంబనియు నెఱుంగక నిర్జనంబగు వనమునఁ దపోనియతిని జరియించుచుండును. భూవల్లభా! ఆమహాత్మునిచ్చటికి రావించి నీతనయ శాంతను నాతని కిచ్చి నివాహంబొనర్చితి వేని వానలు గురిసి భూమి సమృద్ధి గాంచు’ ననినమీఁగు వేగమ చని యామునివరుఁ డొడ్కొని రండనియె.

అనవుడు వారలు ‘స్థిరమతియగు ఋశ్యశృంగు నవ్వీ టికిఁ దెచ్చుటకు మేము సమర్థులముకాము. అత్తపోధనుల కడకు వారవిలాసినులఁ బంపితివేని వారాతని నాటలఁ బాటల మెప్పించి యిచ్చటికిఁ గొనివచ్చెదరు.’ అనిన రోమ పాదుఁడు ఆటలఁ బాటల నాటితేటిన వారాంగనలఁ గొండటి రావించి ఋశ్యశృంగుఁ గొనిరండనిన వార లాముని యాశ్రమ మున కేగి మధురమంజులారావంబుల మనంబు లలర రాగ

ములు వాడుచు నాతని చెంత నిలిచిరి. ఋశ్యశృంగుడును వారల చిత్రరూపముల నచ్చేరువంది చూచుచు గర్జనలు సేచి గానముల వినుచుండ నతరుణులు “ఓమునిపుత్రా” ! ఒంటిగ నీవనములనేలఁ జరించెమ” అన నాతఁడు “మజ్జనకుని విభండకుఁడందఱు. ఏను, ఋశ్యశృంగుండనువాడ. వింతము నులగు మీరు మాతపోవనమునకు వచ్చితిరి. మిమ్ముఁ బూజించి ధన్యుడనయ్యెద” నని యర్ఘ్యపాద్యము లిచ్చి కంద మూలముల భక్తితోనిడ వారునవ్వుచు నవియందుకొని వీనుల విందుగఁ బాటఁబాడిన నతఁ డగ్గానము విని “ఇట్టి యింపగు స్వరముతో నెప్పుడును వేదముల వినము. మీ కీ వేదంబు నేముని సెప్పె ? ఆతనిఁ దెలిపితిరేని యేనును వారలయొద్ద మీతోఁ గలసి వేదములఁ జదివెదను, ధవళములయిన తులసి పూసల ధరించి మీరు మేన విభూతి యలదినారు. మీరు ధరించిన వల్కలము లెంతయు మృదువుగనున్నయవి. ఇవి యే చెట్లనారలు? దయగలదేనిమాకునునివి యొసఁగు” డని యనేక ప్రకారములఁ బలుకుచుఁ దమతోఁగలిసి మెలఁగుటఁ బరికించి యొడలు పుడుకుచు నా మునిపుంగవుని సేలుగులఁబెట్టి వారలు తనుపురములకేఁగిరి. ఋశ్యశృంగుడును వారలుచనిన మార్గముననే వారి రాక కెదురుచూచుచుండ మఱునాఁడా యంగనలేగుడెంచి యధీత వేదవేదాంగుడును సద్గుణసంగుడు నగు ఋశ్యశృంగునిఁగాంచి “మునీంద్రా” ! మావనసునకువిచ్చే యుండ”ని ప్రార్థింప నాతఁడంజులకు సమ్మతించె. అంత వారా తని కౌఁగిలించి ముద్దులిచ్చుచు సరసాలాపములు గావించుచు

బాహుపాశములఁ గంతలగ్నము నేయుచు, మోహితుఁజేసి
దీమములు మృగముఁ దెచ్చునట్లు ముగ్ధుని నేర్పుతో రోమ
పాదునిపురికిఁ గొనివచ్చిరి.

“అమృనికులగ్రాణీయుఁ బురిమున కే తెచ్చుచు వానలు
గురిసెను. అత నుర్వీశుఁడును సాతసించి తనసుతను శాంత
నాతని కిచ్చి పరిణామా మొనర్చి బహుప్రకారముఁ మన్నించి
కూతుని నల్లుని తనయింట నె యుంచుకొని ముగ్ధునిచు
నాతని యగ్రహమునఁ దనయులఁగాంచెను. దశరథత్మా
పాల ! నీవును రోమపాద మహికాంతుఁడకడ కేగి యాతని
తోడ మైత్రియొనర్చి, యభ్యాపతి వేడుకొని యాతనిపిటకుం
గొనివచ్చి పుత్త్రకామేష్టి నేయిపుము. అట్లులైన నీకును
సత్పుత్రులు గలుగుదురు. నీవును సమ్మని యభ్యర్థుఁడుగా
హయమేధ మొనరించి సుగుణమణుల నలుపురఁ బుత్త్రులఁ
గనుము.”

నావును దశరథుఁడు సంతోషభరితమానసుఁడగుచు
తన గురువగు వసిష్ఠ సనుమతిని చతురంగ బలముతోడను
మంత్రిలతోడను, గలసి పెక్కు-పర్వతములను నదులను గడిచి
యంగదేశము సొచ్చి దీప్తాగ్నియుఁ బోలెఁ దేజరిల్లుచున్న
ఋశ్యశృంగుని దర్శించి పదంపడి రోమపాదునిఁ బూజించి
యాతనిచేఁ దానును బూజితుఁడయి యాపురమునఁ గొన్ని
నాళ్ళుండి రోమపాదునిఁ గనుఁగొని “రాజా! నీయల్లుఁడగు
ఋశ్యశృంగుని నీసుతయుగ శాంతను నొకపనికై పిలువనేతెంచి
నాడ. కరుణించి వారల నాపురమునకుఁ బంపుడ”ని యతి

వినయమునఁ బ్రార్థించి నాతఁ డంగులకు సమ్మతించి యట్లుని కూతుని వానినెంబఁ బంపెను.

—♦ దశరథుఁ డశ్వమేధయాగము సేయుట ♦—

పంక్తిరథుఁడై యాతాసహితుఁడగు ఋశ్యశృంగుని దనపురమునకుఁ గొనివచ్చి యాతనికి నుచితసత్కారములొన రించుచుండ వసంతకాల మాసన్నమయ్యె. అంత కాకుత్స్థ విభుఁడు ఘుఁచుఁడగు ఋశ్యశృంగునిజూచి “మునీంద్రా! నాకుఁ బుత్రులు జనియించునట్లుగ నిక హయమేధ మొనరింపు” మని నచించి వేదవేదాంగ పారగులైన కృష్ణుల నట్టించిన వాడును నానందభరితులై క్రతువుగాంచి పుత్రుల గనుమనిరి. అంత నయోధ్యావిభు నానతిని మంత్రులు విహితక్రమమున శశ్వము విడిచి యెరురుచూచుచుండ నదియు సంవత్సరము నిండి క్రమమై దశరథుఁడొకయు సంతసించి కులగురువుఁ గాంచి నమస్కరించి “నీవు మధుగుఁడవు కావున నీయజ్ఞ భారము నీయది సుమా?” యనిన నావస్థుఁడు “మఖము నిర్విఘ్నముగ పూర్తిసేసెద”నని క్రతుకర్మనిపుణులగు విప్ర వరులఁ దగినవారలజూచి “మీరు రాజనాజ్ఞఁ గూడమండ పాదుల నిర్మింపుఁడ”ని యానతిచ్చిన వాడును దగిన సన్నా హంబులు గావించిరి. అంత నమ్మఖంబునకు సుకృతాత్ముఁ డగు జనక భూవిభుని, కేకయాధిపుని, సింధుపతిని, గాళి నాథుని, రోమపాండ్యతీర్థిని, దాక్షిణాత్య పాశ్చాత్య సృపులను, బంధువులను గొనిరమ్మని సుమంత్రున కానతిచ్చిన నాతఁడు సర్వమహిశుల నాదరించి తోడ్కొని కొన్నిదినం

బులకుఁ జనుదెంచి న వసిష్ఠుఁ డెంతయు నలరి జేసి కిట్లనియె;
 “భూపతు లాదలును జనుదెంచిరి. వారి నందఱ మర్యాదల
 మన్నించితివి. సకలమును సిద్ధమయ్యె. కావున మఖింబుసేయ
 నరుదెమ్ము.” అని వసిష్ఠుఁడు పలుక దశరథుఁ డొక శుభదిన
 మున శాంతాసమేతుఁడగు ఋశ్యశృంగుని దోడ్కొని యజ్ఞ
 వాటంబు సాచ్చి కులకాంతిలును దానును బావనన్నాన
 మొనర్చి దీక్షవహించి యలరుచుండ నానాటి కాయజ్ఞభూమిని

“బాలురు వృద్ధు లంధులు విపన్నులు రోగులు యోగు లోలి భూ
 సాలురు ఋత్విజు ల్కుసుతు బ్రాహ్మణు లార్యులు బంధు లుత్తను
 స్త్రీలు సమస్తజాతులును జేరి తగల దమ యింద్లకైవడికై
 మేలగు నన్నపానములు మెచ్చొదవం గయికొంచునుండఁగన్.”

యిరువదియొక్క యాపస్తంభములు సంస్థాపించి, చతు
 స్పాదంబులును, బత్తులును, జలచరములునుగా, మున్నూఱు
 పశువులు పరివేష్టించి నశ్వత్త్వింబు నడును నిడి యుక్తక్రమం
 బున నమ్మున్నూఱు పశువుల విశేషించి యేయే దేవతల
 కేయేమంత్రముల నేయే పశువుల పలలంబు లర్హంబులో యా
 యా దేవతల కాయా మంత్రముల నాయా పశువుల పలలంబు
 లాహుతులుచేసి యశ్వంబు విశేషించి, యాజకు లాయశ్వంబు
 వప వెఱికి వేదోక్తక్రమమున నాహుతులుసేయ నావసాధూమ
 గంధంబు లాఘ్రాణంబు సేసి యభిల భూపాలుర పాపములఁ
 బాయ నాయశ్వంబు సర్వాంగములు నగ్నికాహుతులు
 సేసి యయ్యశ్వమేధం బలోపక్రియాకలాపంబుగాఁ బరి
 సమాప్తి నొందించిరి.

దశరథుఁ డధికానందముతోడ నయోధ్యాపురము దక్క తక్కిన పుడమి నంతయు దక్షిణగ ఋత్విజుల కొసంగిన వాకును దశరథునిగాంచి “మేఁకెక్కడ? భూమి యేలు టెక్కడ? ఎపుడనుచునములదీర్తుము? ఎపుడు వేదాధ్యయన మొనరితుము? నీవ నీపుడమి బాలించుచు ధరణికి దగు మూల్యముగ హేమంబు లొండె, రత్నములొండె, ధేనువుల నొండె యొసంగుమ”నిరి. దశరథుఁ డామాటలకు సంతసించి వసిష్ఠ ఋశ్యశృంగాది ఋత్విజులకుఁ బదికోట్ల సువర్ణరూపము నలుబదికోట్ల రజతంబులు నొసంగి తక్కిన భూసురులకు కోటి సువర్ణరూపము, దివ్యాంబరభరణములు నొసంగి ఋశ్యశృంగునిఁ జూచి మీరు పుత్రకామేష్ఠిఁ జేయుడని ప్రార్థించిన నామనీంద్రుడును నల్లయవి పుత్రకామేష్ఠి సేయఁదొడఁగె.

-1 శ్రీరామ భరత లక్ష్మణ శత్రుఘ్నుల జననము -

అప్పు డప్పావన హోమాగ్నివలన దివాకర సమా కారుడగు నొక దివ్యపురుషుఁడు పవిత్ర హేమ పాయస వాత్రంబు హస్తమున నమర వెడలి దశరథు వీక్షించి “యేను ప్రాజాపత్య పురుషుడను. దేవనిర్మితమును నారోగ్య వర్ధనమును బుత్తోన్మత్తింపఁజేయును నగు నిష్పాయసము స్త్రీయ పత్నుల కొసంగు” మని పలికి యా కాంచనపాత్ర దశరథున కిచ్చి యా దివ్యపురుషుఁ డాతర్ధానము నొందెను.

దశరథుడును పెన్నిధిగన్న పేదయుఁబోలె నధికా నందమునొంది యాపాయసము రెండుభాగములుగ నొస్తర్చి యదర్ధభాగము కౌసల్యకొసంగె. మిగిలిన సగములో సగము

సుమిత్ర కిచ్చి కడమ సగములో నర్థభాగము కైక కొసగి తక్కిన యర్థభాగము మగుడ సుమిత్రకొసగె. ఆ పాయసాన్నమును భుజించి కొసల్యాది కాంతాత్రయము గర్భముల ధరించియుండ నయోధ్యావిభుడు సరమానంద భరితుడై యుండెను.

తత్సమయమున నమరజ్యేష్ఠు నానతి నింద్రాదిదేవతలు కిన్నర విద్యాధరాదుల భామినులం దత్యున్నతబలులగు కపుల సృజించిరి. అందు సురపతి వాలిని, భానుడు సుగ్రీవుని, ననిలుడు హనుమంతుని, ననలుండు నలుని, వరుణుడు నీలుని గుబేరుడు సుషేణుని, విశ్వకర్మ గంధమాదనుని, సురమంత్రి శరభుని, నశ్వినులు మైందద్వివిదులను బుట్టించిరి. మఱియుఁ దక్కిన గరుడ గంధర్వకిన్నరాదులు పర్వతాకారుల సువర్ణానిలబలనంపన్నులఁ గామరూపుల వలీముఖోత్తములఁ బుట్టించిరి. అందఱకును విభుడై వాలి యతిశయించుచుండెను.

పదంపడి దశరథుడు వసిష్ఠాదిమహామునులఁ బూజించి వీహ్మాలిపి సుఖంబున రాజ్యము సేయుచుఁ బుత్రోత్పత్తి కెదురుచూచుచున్నంతఁ బండ్రెండవ నెలను జైత్రశుద్ధ నవమి బుధవారమునఁబునర్వసునక్షత్రయుతకటకలగ్నమునఁ గౌసల్య హగి కర్ణమగు రాముని, దశమిగురువారమున మీనలగ్నమునఁ గైక భరితుని, నేకాదశి శుక్రవారమున నాశ్లేషానక్షత్రయుత కర్కటక లగ్నమున సుమిత్ర లక్ష్మణ శత్రుఘ్నులను గనిరి, తత్సమయమున సురలు విరులవానలు గురియించిరి. అప్పరన లాడిరి. గంధర్వులు పాడిరి. దేవదందుభులు మొరసెను.

దశరథుడును బరిపూర్ణమనోరథుడై సూతవంది మాగధులకుఁ బారిత్తోషికము లొసఁగి భూసుదులకు గోదాన సువర్ణ దానము లిచ్చి సకల జనుల నిష్టాన్నపానాదులఁ దృప్తులఁ జేసిన వసిష్ఠుడును బాలురకు జాతకర్మాదుల నిర్వృత్తిచే క్రమముగ నగ్రతనయునకు రాముడను నామంబును కైక కొడుకునకు భరతుడను నామమును, సుమిత్రానందనులకు లక్ష్మణ శత్రుఘ్నులను నాశ్యులను నొనరించెను.

అంత రామలక్ష్మణ భరణిశత్రుఘ్నులు వేదవేదాంగములను, ధనుర్వేదంబును, సకలకళలను నభ్యసించి గజాశ్వా రోహణవిపులులై యన్యోన్యానురాగములచే నెంతయు నొప్పుచు గురుశుశ్రూష సేయుచు శూరులై నీతికుశలులయి యుండిరి.

-1 రామలక్ష్మణులు విశ్వామిత్రువెంటఁ జనుట -

ఒకానొక దినమున దశరథుడు తనతనయులఁ గనుఁగొని వారలకుఁ బరిణయముసేయఁదనమదిఁ దలపోయుచుండ నధ్వర సంపూజితవీతిహోత్రుఁడును సర్వసాయమిజనస్తోత్రపాత్రుఁడునగు విశ్వామిత్రుఁ డేతెంచెను. అత్తతఱి నయోధ్యావిభుఁడు దౌవారికునివలన నాతనిరాక నెఱింగి యెదురేగి మ్రొక్కి వివిధసపర్యల నాతని సంతృప్తుఁగావించి యుచితాసనాసీనుఁ జేసి యాతని కోరికల నిత్తుననియె. మునీశ్వరుఁడును సంతసించి దశరథు సేమమారసి యిట్లనియె. “రాజా! దశరథ! మారీచ సుబాహు లనునిరువులు రక్కసులు నాయజ్ఞ వేదికలపై మాంస రుధిరంబులఁ జల్లుచుఁ గ్రతువిఘ్న మొనర్చుచుండురు. ఏనును

దపోవ్యయంబున కోర్వజాలక వారల శపింపనైతి. కావున నీయగ్రసుతుడగు రాముని బాలుడనియెంచక నాతోడఁ బంపిన నుష్టరాక్షస సుహృద మొనర్చి యాలెడు నాయాగపరి పాలన మొనర్చును. నామాట నమ్మకున్న నాతిని నుహిమంబు వస్తిశువలనఁ దెలిసికొమ్ము. నేనును నీపుత్తుని వజ్రకవచము వలె గాచి తెచ్చెదను” అని పలుక దశరథుడు తన యగ్ర పుత్రవియోగమున కోర్వజాలనని శంకించుచుండ గాధేయుఁ డాజ్ఞాహుతులచే మండు నీతిహోత్రుకరణి కోపాగ్నిచేమండి పడుచు దశరథునిజూచి “తొల్త నాకోర్కీ నొసంగెదనని మృపావచనుడ వైతివి. నీవును నీహితులును సుఖంబుగ నుండుడు. నేనిప్పుడ పోయెద”ననియె. అంత విశ్వామిత్రు కోపమున నేమగునోయని దేవతలు భయమునెందిరి. పుడ మియు వడఁకె. తత్సమయంబున వస్తిశుమునీమగ్నిఁ డానృపుని గాంచి “యశోధనుడవగు నీవు నీచుని మాడ్కి బొంకుట యర్హమా? కొశికుండు సామాన్యుఁడుగాఁడు. ఆతఁడెటుగని యస్త్రంబులు లేవు. నిశాచరుల వధింప నమ్మునీమ్రుడు సమర్థుడయ్యును ఈ నెపముననీయగ్రసుతునికి మేలొనగూర్పఁ దలంచి యిట్లేతెంచినాడు. కావున వైశంబ నీతనూజుని గాధే యునకిచ్చి పంపుచు”నియెను. దశరథుడును ముదితహృదయుఁ డగుచు దానును దన కాంతిలును రామలక్ష్మణుల దీవించి యాసంయమిండుగ్నివెంటఁ బంపిరి.

రామలక్ష్మణులును విశ్వామిత్రుని వెంట సర్థయోజన మరిగిరి. సరయానది దక్షిణతీరము సేరనచ్చటవిశ్వామిత్రుఁడు

రామచంద్రు నవలోకించి, “రామా ! ఆకలియు, దప్పియు మొదలగునవి నినుఁజేరకుండునట్లు నీకుఁగొన్ని విద్యల నుపదేశించెద. నీవును నదీప్రవాహమున శుద్ధుఁడవైరమ్మ”న నాతఁడును బవిత్రజలముల వార్చి వచ్చె.

అంత మునీంద్రుఁడు బలాతిబలలను విద్యలను రామున కుపదేశమిచ్చి యాతనితోడ “రాఘవా వీని జపించితివేని నీవు సిద్ధించియున్నను బ్రమత్తుఁడవై యున్నను, రాక్షసుల వలన భయము గలుగదు. మఱియు నీవిద్యలఁబఠించిన నెఱుకను సౌభాగ్యమునను శుచియుండును గౌరవమునను బలమునను భుజ శౌర్యమునను ముల్లోకముల నీకుఁ బ్రతి లేకుండు”ననిన కౌసల్యానందనుఁడును సంతసించి యామునీంద్రులకుఁ దానును దమ్ముఁడును శుశ్రూష లాచరించుచుఁ జనుచుండి మార్గమధ్యమున మునీంద్రు నానతిని తాటకను సంహారము గావించిరి. పిమ్మట వారు విశ్వామిత్రుఁ నాశ్రమముఁ జేరిరి. తత్సమయమున నచ్చటి మునులు విశ్వామిత్రుఁ బొడఁగని యబ్బి యెను రేగుదెంచి యర్హక్రమమున నా ముఘ్విరఁ బూజించిరి. అచ్చోట ముని సహితులగు రామలక్ష్మణులు ముహూర్తమాత్రము విశ్రమించిరి. అప్పుడు రామలక్ష్మణులు కౌశికుఁగనుఁగొని “మునివర్యా ! మీరిక దీక్షవహింపుఁడు. దుష్టరాక్షసుల శిక్షించి మీ మఖింబు రక్షించెద”మని యారాత్రి సమాహితచిత్తులై యుండిరి.

మఱునాఁడుదయమున కాలకృత్యములు సలిపి యగ్ని హోత్రము లాచరించుచున్న విశ్వామిత్రునకు నమస్కరించి

రెండవ భాగము

మున్నీద్రా ! మే మెంతకాలము నీయజ్ఞము కాపాడవలె” సన్న సచ్చోటనున్న మానులు “కౌశికుడు దీక్షనహించి మౌనమున మఖము గావించుచున్నవాడు. మీరమ్మన్నీరను నిదిమొదలుగ నాటించినములు సావధానమనస్కులై కాచి యుండుడ”నిన వారును శరమ్ములుధరించి యేమటక యుద్ధో న్ముఖులై యుండిరి.

ఇట్లుండ నాటవదనమున మారీచ సుబాహులను రాత్రించులు సభంబున మాయాశీమూతములబన్ని రక్త ధారలు యజ్ఞవేదిపైఁ గురియింప రాముడొక నిశితశరము మారీచుని విశాలవక్షముపై నేసిన నతడు శరవేగమునఁ దో యధిమధ్యమునఁ గూలెను. వెంటనే యాగ్నేయాస్త్రము ప్రయోగించి సుబాహువక్షంబు ఛేదించి యాతని సంతము నొందించి, విశ్వామిత్రుఁ యాగసంరక్షణము గావించెను.

—♦ సీతా వివాహము ♦—

పిమ్మట గౌతము నాశ్రమమున రాముడహల్యాశాప మోక్షణము గావించిన నన్నాతియు నాతని కతిధినత్కారము లాచరించి యనేకవిధములఁ బ్రస్తుతించి తన ప్రాణనాథు నాశ్ర యించెను. విశ్వామిత్రుఁడును రామలక్ష్మణ సమేతుడై విధిలాపురము సేరి యందు జనకుని యజ్ఞవాటంబు సాత్తేర జనకుఁడు నారలఁబూజించి యతికౌతుకమున రామలక్ష్మణులఁ గనుఁగొని “లోకత్రాణపారీణులగు నీ రాజకుమార శేఖరు లెవ్వ”రని యడుగ నాగాధి నందనుఁడు “వీరుదశరథనందనులు. వీరు సిద్ధాశ్రమమునఁ దాటకఁద్రుంచి, సుబాహుఁ గీటడచి

యహల్య శాపము వాపి నీగృహమ్ముననున్న మహేశ్వరుని
 చాపముఁ జూడ నేతెంచి”రనియె. అంత, ‘నాకులజుడైన
 రాముఁడెల్లి ముక్కంటిధనువు విజిచి సీతఁ బరిణయమగు’నని
 చెప్పటకు నాకంబున కరిగెనోయను విధమున సూర్యుఁడు
 గ్రుంకెను. ఆరాత్రి వేగిన విశ్వామిత్రు నానతి మిథిలేశుఁడు
 తనయింట తరతరములనుండియున్న శివకార్ముకము బాహు
 బలాధ్యులగుపదివేపురు భటులచేఁ దెప్పించి సభముండటఁబెట్టి
 “ఈచాప మెక్కెడిన రాజన్యునకు మదీయపుత్రిఁ బ్రమో
 దమ్మున నొసఁగెద”ననె. అంత విశ్వామిత్రుఁడు రాముఁజూచి
 “యీచాపము నెక్కువెట్టు”మన రామచంద్రుఁడును దాని నవ
 లీలనెత్తియలన లసకంబు నదలిన నదియును బెళపెళా
 రావమ్ముతోడ రెండు ఖండములయ్యెను. అత్తటి జనకుఁ
 డమితానందమునొంది “నాకూతు రామున కిచ్చెద” నంచు
 గాఢేయతోఁ బలికి తన మంత్రుల దశరథుకడకుఁ బంపి యీ
 వృత్తాంతము నాతని కెఱిగించి రండనియె. వారల్లుగావింప
 దశస్యందనుఁ డత్యానందము నొంది వారల కనేకదివ్యాంబరా
 భరణాదులొసఁగి యమ్మఱునాఁడు వసిష్ఠవామదేవాదిమునుల
 తోడఁగూడి మిథిలానగరమున కేతెంచె. జనకుఁడును దగిన
 చోట విడియించి వారల సత్కరించె. అంత శతానందుఁడు
 సకలగుణాభిరాముఁడగు రామునకుఁ జారుగుణశీలనమేతయగు
 సీతను బెండ్లిసేసి జగన్నుతకీర్తిబొందుమని పలికిన దశస్యం
 దనుఁ డమితానందము నొందెను.

మఱియు జనకుఁడు లక్ష్మణునకు నిజతనూజయగు నూర్జితను, దమ్ముడగు కుశధ్వజుని నందనలగు మాండవీ శుక్రీర్తులను భరతశత్రుఘ్నులకు నిచ్చి యగ్నిసన్నిధి వేదోక్త ప్రకారమునఁ బాణిగ్రహణము సేసెను. అంత నా నలువురు కుమారులు నగ్నిదేవునకు, మునులకును దశరథ జనకులకును సమస్కరించి బహువిధ భూసురాశీర్వాదముల నుల్లసిల్లిరి.

జనకుఁడును గూతులఁ బిలిచి బుద్ధులు సెప్పి భూషణాంబరాది సంపదలఁ దనియఁగ నిచ్చి యాపుత్రులయు సంతసింప నయ్యినకుల నాధుతో ననిచె.

దశరథుఁడు బంధుమిత్ర సచివులతోడను సేనలతోడను గూడి తనతనయులును గోడండ్రును జనుదేర నయోధ్యాపురమునకుఁ బోవుచుండ మార్గమధ్యమునఁ బరశురాముఁడు మహాదర్పముతో నేతెంచి రాము నడ్డగించిన నాతఁ డాజి నతని భంగపరచె. భార్గవుఁడును శ్రీరాము ననేక విధముల సన్నుతించి ప్రదక్షిణ మాచరించి మహేంద్రాద్రికి నరిగె. దశరథుఁడును సంతసమున నయోధ్యాపురము ప్రవేశించెను.

- ౧ రావణుఁడు సీత నపహరించుట -

అయోధ్యా విభుఁడును రామునకుఁ బట్టాభిషేక మొనర్పఁదలంచి మున్ను కైకకు నశ్వుడై తానిచ్చినట్టివరమ్ము కతన నన్యత మాడఁజాలక రాముని నడవి కనిచె. జనకు నాజ్ఞ శిరసావహించి రాముఁడును సీతలక్ష్మణులు తన్ను

సేవించుచుండ నయోధ్యాపురము విడిచి నిజపథ , సేవా నిరతుడగు భరతుని రాజ్యమున నిలిపి చిత్రకూటాచలముజేరి తాపసోత్తమశరణ్యమగు దండకారణ్యముఁ జొచ్చెను. అందు ననుజనమేతుడై తన నాతితోడ రాముఁ డొక్క పర్ణశాలయం దుండ రావణు చెల్లెలు శూర్పణఖయనునది రామునిఁ గామించిన లక్ష్మణుడు దాని ముక్కఁగోసె. దాని విని ఖరదూషణాదులు పదునాల్గువేల రక్కసులు రామునిపైకి రా నాతఁడు కదనరంగమున వారల బాణాసలమున భస్మము గావించెను.

జానకిసౌందర్యము విని దశగ్రీవుఁడును మదనబాణనిర్భిన్న హృదయుడగుచు నమ్మగువ నపహరింపఁదలంచి సీమఁ డగుమారీచుని బంప నాతఁడుపసిడిట్టియై నటించుచుండరాముఁ డాతని కపట మెఱిఁగి యాతని వధింపఁబోవ నంత రావణుడు సన్యాసివేషమునఁ బర్ణశాలఁజొచ్చి సీతఁగొనిపోయె. ఇట్లను రేశ్వరుఁ డన్యాయముగ సంబరపీఠిని సీతఁగొనిపోవుచుఁ బక్షవేగపరిహసితవాయువగు జటాయువను సక్షింఁడు డడ్డమైన నాతని ఘోరాయతిహేతిఁ ద్రుంచెను.

అంత రామసరపాలుఁడు సీత వెదకుచు నిజకార్యనిహతుడై జటాయువునకుఁ బరలోకక్రియలు నిర్వర్తించి ఋశ్యమూకంబునకుఁజని చరణఘాత చూర్ణగ్రావుడగు సుగ్రీవున కభయమొసఁగి దశాస్యమానోన్ములియగువారి నొక్కకోల నవవీలఁ గూలనేసెను. పిమ్మట రామవిభుఁడు సీతాన్వేషణమునకై బలవంతుఁడును మతిమంతుఁడునగు హనుమంతునిఁ

బంపిన నమ్మారుతి యతిలాఘవమున సముద్రము లంఘించి
 లంకజొచ్చి సీతగని తిరిగివచ్చుచు నక్షకుమారాదుల వధించి
 యమరాహిత దత్తవాలాగ్నుల లంకాదహానమ్ముసేసి, తన
 రాకకై యెదురు సూచుచున్న రాఘవునకుఁ దా నొనర్చిన
 యగ్నితకర్కంబులు సెప్పిన విని జానకీవల్లభుఁడు వానరసైన్యం
 బులతోడ వెడలి లవణసముద్రతీరంబుఁ జేరెను.

—* లంకాపురమున విభీషణుఁడు రావణునకు నీతిచెప్పట —

రావణుఁడు వేగులవారివలన దాశరథుల వృత్తాంతము
 నంతయు నెఱిగి హనుమత్తునిచే నయిన పరిధవము దలంచి
 యాస్థానమ్ము కలయఁజూచి, “ఓకానొక వానరుఁడు పారా
 వారమ్ము దాటివచ్చి వనమ్ము వెఱికి యక్షకుఁ బరిమార్చి నా
 పురము గాల్చె, ఇక నన్ను లెక్కసేయక వానర సేనతోఁ
 గూడి రామలక్ష్మణు లేగితి నైన సముద్రము దాటివచ్చెదరు.
 వారలతోఁ గయ్యము తప్పదు. కావున మంత్రులగు మీర
 లందఱు నాలోచించి వారలు సాగరము దాటి రాకమున్నె
 వారి జయించు నుపాయంబు సెప్పఁ”డనియె. అంతఁగొలుపున
 నున్న రక్కసు లుక్కుమిగిలి ఖడ్గరోచులు నిగిడించుచు
 “దేవా! కుబేరు గెల్చి పుష్పకంబు గొని కైలాసమెత్తిన నీ
 కసాధ్యంబెద్ది? అదియునుంగాక మహేశ్వరమను యాగమొ
 నర్చి లబ్ధవరుఁడైయున్న జగదాభీలుఁడగు మేఘనాథుఁడుండ నీ
 కీచిత యేల?” యని పలుకును మహాపార్శ్వఁడు మహిమ
 దరుఁడు మొదలగు మేటిరక్కసులు క్రొమ్మెఱుంగు లెగయ
 నాయుధము లంకించుచు వణుజూచి “మేమానరుల వాన

దులఁ దునుముదుము. పొడుతుము. చెక్కుదుము. వ్రక్కలు
సేయునుమ"ని రోషపరుషభీషణభాషణములఁ బలుకుచున్న
వారి వారించి విభీషణుఁ డిట్లనియె.

“ఏశాచరులార ! వినుఁడు. మన రాజ రాము భార్య
నన్యాయముగ మాయోపాయమునఁ దెచ్చి యింత నేసె.
దుశ్శాసితయైన శూర్పణఖ భయంకరాకారముదాల్చి జానకి
మ్రొంగఁబోయె. అందుకై పూనికతో నేగి ఖరాదులు
రామునిచే మడిసిరి. కావున వారలం దేతప్పుగలను ? మనము
పంతము లాడినంతనె వా రెఱుంగునురా ? మానుమంతుఁ డట్లు
నేయునపుడు మీరందఱు నిచ్చటలేరా ? అది యట్లుఁడనిండు.
సామదానభేదంబులఁ బ్రయోగించినఁ గదా విక్రమోద్యో
గంబు ? అదియును విరోధమత్తుఁడైయున్నను వీతబలుఁడైనను
నీతివిదులు సనునొద్రు. రఘురాముఁ డప్రమత్తుఁడు నధికబల
సమేతుఁడు నగుట నెవ్వరికి నజేయుడు. అంతియ కాను. ధర్మ
మెచ్చట నుండు నచ్చట జయముగడును. కావున రాఘవులతో
వృథావైరము దగద"ని పెక్కు హేతువులు సూచి చెప్పును
దశవదనుఁ గనుఁగొని “రాక్షసిద్రా ! నిన్నును మమ్మును
మంత్రులను సైన్యమును, రక్షింపఁ దలఁచితివేని వైదేహిని
రామున కిమ్ము. ఖరుఁడు తృణకల్పఁడై యుద్ధముని రాము
నిచేఁ గూలుట కంటివి. గదా ?” అని చెప్పుచుండ రక్కసుల
తోడతని నిష్ఠురవాక్యములు వినునొల్లక నిజనివాసమునకుఁ
జనిన నందఱును దమ తమ నివాసములకుఁ జరిరి.

విభీషణుడు మఱునాడు ప్రభాత సమయమున నమ
రారి గృహమున కేగి ముత్రివదులు గొల్వ సింహాసనమున
నున్న యన్నంగని మొక్కి తన్ని యోగమున నొక్క సువర్ణ
వీథమున నుండి ప్రసంగవశమున నాతనితో నిట్లనియె.
“అన్నా! సీత నీ విచటకుఁ దెచ్చినది మొదలు దుష్టిమిత్ర
ములు పెక్కు గానబడుచున్నవి. ఈ యుత్పాతములకు
సీత రామున కొప్పగించుటయె శాంతి. ఈవిధంబు ముత్ర
లెఱిగియు నీకుఁ జెప్పవెఱతురు. అపదలందు హితమ్ము
పలుకవలదా?” అనవుడు రావణుడు “వార లమరగణ
ముతో వచ్చినను వైదేహిని విడువనోప. నీ హితోక్తుల
విననొల్ల. నీవెందైనను జనుమ”ని పల్కి మండిరద్వారము
వెలువడి కనకరథాధిరూఢుడై యాసానమంటపమునకే తెంచి
మణిఖచితసింహాసనారూఢుడై నిజనియోగమున నందఱు
నర్హాసనములనుండఁ గొండొక సేపునకుఁ గొలుపు కలయఁ
జూచి “నాతమ్ముడగు కుంభకర్ణుడు సీతమ నేను దెచ్చుట
మొదలగునని యెఱుంగఁడు. కావున నాతని కీసంగతి వినిపింప
వలె” ననుచు శూర్పణఖ ముక్కువోవుటయు, ఖరుండు చచ్చు
టయు సీతను నేర్పునఁ దానుఁ దెచ్చుటయు, హనుమఁతుండు
పురము గాల్చుటయు వరుసగ నంతయుఁ దెల్పెను.

అంతఁ గుంభకర్ణుండును రావణుజూచి “కార్యవేదివయి
సీతఁదెచ్చితివే. రాఘవ ధనుర్విముక్త క్రూరశిలీముఖాగ్నిబడి
మ్రగ్గుము. సీతిమార్గమున కార్యము నిశ్చయించి మర్యాద

తప్పక కార్య మాచరించునతఁడు మీద కష్టముల నందఁడు.
ధర్మమును విడిచి వర్తించువాఁడు సంతాపమొందును.

“ఎఱుకలేక చపలుఁ డేవంకఁదిరిగిన నల్పమతులు వాని ననుసరింతు
కొక్కకొంగ పాఱ నున్నకొంగలుగూడ నెగసిపాటుచునికి తగవు కాదె?
అదియునుఁగాక,

ఆదిమధ్యాంతరహితుఁడైనట్టివిష్ణుఁ డసురకులవధార్థం బిట్లు లవతరించె
రవికులాంబుధిసోముఁడౌ రామచంద్రుఁ డురుబలుఁడుగాని సామాన్య
నరుఁడు గాడు.”

‘ఈవిధమునంతయు నారదుచేయును నేవింటిని. కావున
సీతను రామున కర్పింపుము. అటులయినమనకుశుభంబుగలుగు
న’నిన నప్పలుకులకుఁ గటకటంబడియున్న దశగ్రీవు కోపరస
భావ మెఱిగి కొంతసేపునకుఁ గుంభకర్ణుఁడు “దాశర
థులు చంద్రార్కులైనను ననల వరుణులైనను ధనదపవను
లైనను నాదు పరిఘంబు పాలుగాక నను గెలువఁగలరా? రణ
రంగమున రామలక్ష్మణుల సుగ్రీవాది వానరుల మ్రింగెద’ననె.
ఇటులనే మహాపార్శ్వుండును బ్రహ్మస్తుఁడును వారల నవలీలఁ
దునిమెద మనిరి.

అంత విభీషణుఁడు కుపితమానసుఁడగుచు వారలం
జూచి “నాయనందనుఁడు లంకాదహనముసేయునాఁడు మన
మెండుబోయితిమి? నేఁడెవ్వఁడును సీతఁబుచ్చుమనఁడు. రామ
చంద్రుని సామర్థ్యము యుద్ధమున నెఱిగెదరుగాక!,” యనెను.
మేఘనాథుఁ డప్పలుకులకుఁగనలి“మూడులోకముల జయించి
దేవాంగనలఁ జెఱుగొన్న దశకంఠ తమ్ముడవైన నీ కీపేద

మాటలు నోటి కెటులవచ్చె ? ” ననిన విభీషణుడతని
 “సీతికోవిదు లల్పుని, మూర్ఖుని, బహుభాషిని, బాలుని
 రహస్య కార్యాలోచనమున సరసింతురు. నీబుద్ధి యవగుణ
 ముల కాలయంబు. నీవు తండ్రికి పుత్రరూపముననున్న పగతుం
 డవు. రాముఁ డష్టదిక్పాలురలో నెవఁడును గాఁడు. ఆదినారా
 యణుఁడు. అతని నావహరంగమున గెల్వ నీకలవియగునా?”
 యని పలికి యాతనిమాటలు లెక్కసేయక యన్నంజూచి
 “జగతీనాథుఁడు సముద్రము దాటి నీపై రాకమున్నె ధరణీ
 నందన వానికి నిచ్చుట శుభమ్మ”నినదశకంఠుఁ డాతనిఁగాంచి
 “పాముతోఁ జెలిమిసేయుటకంటె నీతోడ స్నేహముసేయుట
 కడుగోడు. నీవెప్పుడును పగవానిపక్షము పలికెడు. నీకన్న
 నిక్కంపు పగవాఁడే మేలు. ధనమును, విద్యయు, కీర్తియు
 నొకనికిఁగలుగుట కసూయపడువారు దాయాదులే. కావున
 నిన్ను నమ్మరాదు. నీరు నభిసేవత్రమందున్నను దాని నెట్లం
 టదో యట్లే నీమాహృదయములు కలయవు. ఇట్టిమాటలిఁక
 పలికితివేని సహింపను.” అనిపలికిన ధర్మవిరుద్ధములగు దశకం
 థరువాక్యములును నీతియుక్తములగు తమ్ముని వచనములును
 మనమునఁ దలపోసి కుంభకర్ణుఁ డేమియు ననఁజాలక నిద్రాస
 క్తుఁడై నిడమందిరమున కరిగెను. తదనంతరము విభీషణుఁడు
 రావణునితో నిట్లనియె.

“నీవెత్తఁజాలని నీలకంఠుని విల్లు పుడకకైవడిఁ దున్ని ప్రోగువెట్టె
 నిలఁగార్తవీర్యు బాహులుపేయుఁడుంచిన తరశురాముని నాజి భంగపఱిచె

గైలాసమెత్తిన ఘను నిన్నుఁ గట్టిన వారి నొక్కమ్మునఁ గూలసేసె,
 నీపుత్రు వధియించి నీలంక గాల్చిన వానుమంతు నేలినయతని నేలె
 నట్టి రాముతోడ ననమాన వైరంబు పట్టి గెల్తుమనుట పడుచుబుద్ధి
 దనదు; నీత నిచ్చి శరణని రఘు రాముఁ గనుటమేలు చెడకమనుటమేలు”

నావుడు రాక్ష సేశ్వరుఁ డదరిపడి యొఱనున్న వాలుకేల జలి
 పించుచు, హుంకారహ్మ సేయుచు నుజ్జికి యురమ్ముదాటిం
 చిన నతఁడు మూర్ఛనొంది తనగద్దయనుండి భూస్థలివాలె.
 అంత మన్నించుమనుచుఁ బ్రహస్తాదులతని గద్దయకుఁదెచ్చిరి.
 పిమ్మట విభీషణుఁడు తెలివినొంది “రావణా! కామక్రోధాదులు
 నీమనమున నిండియుండ నీయందు నిర్మలధర్మ మెట్లుండును?
 నామాట లెట్లు నీసెవులఁ జొచ్చు” ననిన సైనింపక రాక్ష సేం
 ద్రుఁడు ప్రహస్తునిఁజూచి వీనిఁ గొలుపువెడలఁద్రోయుమని
 పనిచిన నతఁడును గదిసి “నీవెడనీతు లిచ్చట సాగవు. కాన
 రాక్ష సాధిపు ననుమతిని శీఘ్రమె యెచ్చటికైనను జను”
 మనియె. విభీషణుఁడును దనమంతులఁగూడి సభామధ్యమున
 నున్న రావణునిఁజూచి “మహద్విరోధము వలదని చెప్పిన
 నిట్లు పరిభవించితివి. నామాట లిప్పుడు గైకొనకున్న రాము
 చేబడిన యప్పు డెఱుఁగుదువుగాక. హోయెద”నని పలికి విన
 తుండై తనతల్లికడకుఁ జని యాపెకు నమస్కరించి జరిగిన
 విధమంతయు నెఱిగించి “రఘురాముఁగొల్వఁ జనియెద.
 నీవును దీనికి వగవకుమ” నెను. కైకసియు పుత్రుఁ
 జూచి “మితండ్రి విశ్రేవసుఁడు మున్ను మీ జనన
 కాలమున నె నాకి ట్లెఱిగించె. రావణ కుంభకర్ణు లొనర్చు

రెండవ భాగము

బాధలకు సహింపజాలక నిలింపులు విష్ణునాశ్రయింపనాతడై యిప్పుడు వీరల వధమ్మునకై రాముడై జనియించె. చావగ మిగిలినవారల రక్షింప నీవె రాముకరుణచే నిలుతువు. కావున నీవింక శరణాగత నత్సలుడగు రామునాశ్రయింపుము. తండ్రి నిన్నుఁ ద్రిమూర్తులును లోకపాలురును, గ్రహతారకలును, సముద్రములును, వేదవేదాంగములును, అహోరాత్రములును రక్షించుగాక! నెమ్మదిఁబోయిరమ్మ"ని దీవించెను. ఆతఁడును గగనమార్గమునఁజని రామునాశ్రయించిన నాతఁడును విభీషణునకభయమొసఁగి సముద్రోదకములదెచ్చి లంకారాజ్యమున కభిషేకమ్ము సేయుమని లక్ష్మణు నియోగించిన నాతఁ డట్లు గావించెను.

అంత రామచంద్రుఁ డలలచే నాకసంబునొరయుచున్న పారావారంబుఁబొడగని తనకు మార్గమిమ్మని వేడిన నదియు దారి సూపక తన యశాన్నత్యంబుఁజూపినఁ గౌసల్యాసుతుఁడు రెట్టించిన కోపమున బాణ బాణాసనంబు లందినమాత్రాన జలనిధి గుల్లలు నాచులు చిప్పలు బయల్పడఁ బెద్దబీడైయుండెను. ఇట్లు విపన్నుడయిన సముద్రుఁడు నదులలో మూర్తి మంతుడై చనుచెంచి రామచంద్రుని చరణముల వ్రాలి యిట్లనిస్తుతియించె. “ఓసూర్యకులదీపకా! దీనమందార! నిక్కముగ లోకములన్నియు నీగర్భమునఁ బ్రభవించి యంద యడఁగు. నీవు సత్త్వరజ సమోగుణములచే సృష్టిస్థితిలయములఁ జేయుచువు. నిను వర్ణింప నే నెంతటివాడను? నేతువుఁగట్టి లంకఁజట్టుముట్టి నీబాణాన్నిచే రావణు శిర

ములందుంచి నీయబలఁ జేపట్టుము.” అని యిట్లుసముద్రుండు విన్నవించిన దాశరథియు దానిఁ బూర్వప్రకార ముండుమని వీక్షకొల్పెను. వానరులును దివిజులు నుతింప మహాశైలమ్ములును, పృథ్వీములును దెచ్చి సాగరమున వారావధిగట్టిన రాఘవుండును వారలతోడ సముద్రము దాటి లంకాపురము ముట్టడించెను.

వానరుల సింహనాదములు విని రావణుండు తనమంత్రుల నవలోకింపఁ దన మంత్రియు మాతామహుండునైన మాల్యవంతుండు రావణుఁజూచి యిట్లు చెప్పఁదొడఁగె.

—♦ రావణునకు మాల్యవంతుండు నీతి చెప్పట —

“రాక్షసాధిపా! అన్నివిద్యల నభ్యసించి యఖిలనీతుల నెఱిగి వలనుదప్పక వర్తించునతఁడు శత్రులఁ బరిమార్చి యైశ్వర్యంబుగలిగి మెలఁగుచుండును. దశాననా! సంధియును విగ్రహంబును తఱియెఱిగి చేయుటచే కార్యము పొసఁగు చుండును. ఆలోచింప సములును బలయుతులును సంధికి నర్హులు. దేవముని గంధర్వాదులుధర్మపక్షమునవలంబింతురు కావున వారు రాముని జయమ సూతురు. నీవిఁక మాఱు మాటాడక ధరణీసుత నిచ్చి రాము నాశ్రయించిన శుభ మగును. మఱియు నొక్క విశేషంబు సెప్పెద. ఆదిని విరించి సురలకొఱకు ధర్మమును నసురులకొఱ కధర్మమును నిర్మించె, కాబట్టి తత్కర్మము లిరుగడలవారిని రక్షించును. మనుజులు దివిజులవైపునను మనము రక్కసుల దేస నుండుటచే మనకు నధర్మమును వారికి ధర్మమును జయమును నొసఁగుచుండును. కృతయుగమున ధర్మముచే

రెండవ భాగము

నధర్మము నశించును. తేతాయుగమున నధర్మముచే ధర్మము నశించును. కావున నయవిదులు యుగధర్మ మెఱుంగవలయు. రాక్షసేంద్రా! నీవు వ్యసనానకుండవై యుగధర్మము మఱచి యున్నకతమున నమరులు తనివి నొందునటుల మహామునులు యాగములు సేయుచున్నారు. అక్కారణమున ధర్మ మధికమై యున్నయది. దాశరథియును ధర్మవర్తియైన కతమున నాతనికె జయ మవశ్యము గలుగును. నీవును తపముచేఁ గమలాసను మెప్పించి సురాసురాదులచే భయములేకుండ వరములఁ బొందితివి. కాని నరవానరులచేఁ జావకుండఁ గాదుకదా? ఇప్పుడు విష్ణుఁడు లోకరక్షణార్థమై రఘురాముఁడై జన్మించె. అటుకాదేని మనుజులు సాగరము గట్టఁగలరా! అదియునుగాక మననగరమున మహాత్పాతము. లనేకములు పుట్టుచున్నయవి. వృథావిరోధంబుమాని నావచ నములవినుము. లోకములు దలఁడిల లంకారాజ్యముసేయుచుఁ బరదారంగొని తెచ్చితిదియనీచేటునకు మూలమగును. కావున జానకిని రామున కిమ్ము. ఈకుండితేని రామునుగ్రాస్త్రములు నిన్నును నీబాంధవులను దుఃఖవార్ధిని ముంచును.”

అని పలికే మాల్వవంతుఁ డాతని కోధభావము నెఱిగి “రావణా! వృద్ధుఁడను గానఁ దెలిసియొ తెలియకయొ నీకు నిట్లు చెప్పితి” ననుచుండ ఖలుండగు రావణుఁ డామాటల విని యాతనితో “నాదుబలము నిందుఁ డెఱిగినఁ జాలును. సముద్రమునకు సేతువు గట్టుటయు నొక పరాక్రమమా? నీవిక నిట్టిమాట లాడితివేని మావలన మాన్యుండవైనను

సహింపజాలను" అనిపలికిన నిరుత్తుడై మాల్యవంతుఁడు తన మందిరమున కేగె.

పదంపడి రావణు వృత్తాంతమ్ము విభీషణుని మంతుల వలన రాముఁడెఱిగి సువేలాధిరోహణము సేసి లంకఁ గలయఁ గనుఁగొని దానియందమున కచ్చెరువునొందుచు విభీషణునివలన నప్పరమునఁగల విశేషములు సవిశేషముగఁ దెలిసికొనియె. అంతవానరులకును రక్కసులకును సంకులయుద్ధము ప్రవర్తిలె. ఇంద్రజిత్తు యుద్ధమున రామలక్ష్మణుల నాగపాశమున బంధించె. రాముఁడాదిపురుషుఁడయ్యును దాను మును బలి బంధించిన ఫలమనుభవింప కేలపాయు నన్నటుల నిల నొఱుగె. మేఘనాథుఁడు రామలక్ష్మణులు తనచే మృతినొందిరని సంతసమందెను. సీత దుఃఖించుచుండఁ ద్రిజట యామె నూరడించె. అంత రాముఁడు తెలివినొంది తమ్మునిఁగూర్చి దుఃఖించుచుండ నారదమహామునీంద్రుఁడు రామునకుఁ బ్రత్యక్షమై యాతనిమహిమలఁగొనియాడి సీవాహనమగువైన తేయుఁడలఁచిన నాగపాశంబు లూడునని బోధించె. అంత రాముఁడు సుపర్ణుఁడలఁచిన నాతఁడు దుగ్ధవారాశినుండి యేతెంచె. ఆతని తెక్కలచప్పుడు దూరమున నెఱిగి భుజగములు భీతిని రాఘవులవిడిచి దూరముగఁజనియెను. వైన తేయుఁడును రామునకు నమస్కరించి యాతని నేలవ్రనకుఁ జనియెను.

—♦ కంభకర్ణాదుల మరణము ♦—

పిమ్మటధూమ్రాక్షుఁడును, అకంపనుఁడును విజృంభించి ఘోరముగ సమరముగావించిన వాయునందనుఁడు వారలనంత

మునొందించెను. మహాకాయుడందుచే నీత్ర. రావణుడును ప్రథమ యుద్ధంబునరామునిచే నోడింపబడి యాతనిఁ దేటికనుఁ గొనఁజాలక పౌరులు బెదరునట్లు లంకఁజొచ్చి కొంతచింతించి నిర్జరదానవాదులఁ దృణంబుగ నెంచుకుంభకర్ణు నిద్రఁదెలుపు డనె. అంత యూపాక్షమహోదరాదులు తదీయశయన గృహ ద్వారమ్ముఁబ్రవేశించివారుదెచ్చినపచ్చిమాంసమును మేకుపర్వతోన్నతముగఁ బ్రోవిడి మద్యభాండములను దించి యాతని విజయగీతములఁబఠించిరి. అంతఁదెలియకున్న బొబ్బలు పెట్టి, శంఖ కాహళాది సంకులరావము లొనరించి, వీనులక్రిందఁ బదివేపురు రాక్షసులార్చిరి. అప్పటికినిదెలియకున్న పర్వతశృంగములుపైఁ బడవైచియు రోకళ్ళమోదియుఁ బిడికిళ్ళఁబొడిచియుదంతావళములఁ ద్రొక్కించియు మీసంబుల లాగియు నాసికా రంధ్రముల మూసియు నుడికెడు తైలము చెవులలోఁ బోసియు మేలుకొలుప నెట్ట కేలకు నద్దశగ్రీవానుజుడు నిదుర సాలించి యాపులించి కనులు విచ్చె. అంత రక్కసు లాతనిఁజూచి “అయ్యా! రాఘవులు సముద్రముఁగట్టి మనపుర మాక్రమించి మహాహవ మొనరించుచున్నారు. నేడు రావణుడు రామునిచే నోడింపబడి యాపరాజయదైన్యము సహింపఁజాలక నిన్ను మేల్కొలుపబంచె. తక్కిన విశేషము లాతనిచే వినఁదగును. విచ్చేయుదురుగాక”యనిన నాతఁడు ముఖప్రక్షాళన మాచరించి తనకై తెచ్చిన జంతువుల భుజించి రావణుకడ కేగుచుండ నాతని యాకారము సూచి వానరులు పరుగెత్తుచుండిరి. వానిఁ గనుగొని రాముడు విభీషణునిజూచి ‘యిది

యేభూతము? నాకుఁ దెల్పు' మన నాతఁడు “ఇతఁడు కుంభ కర్ణుఁడు. దశగ్రీవు ననుజుఁడు. బ్రహ్మచే నెల్లప్పుడు నిద్రాపోవు నటుల వర మొందెను. అటునెలల కొకనాఁడు భోజ నాదులకుఁ దెలియును. అప్పు డితఁ డజేయుఁడై యుండును. నేడు నీచే దశాననుఁడు రణరంగమున నోడి యీతని మేల్కొలిపె. నేడు జాగరణదినమ్ము కాదుకావున నితఁడును దేవరచేతఁ జచ్చును. వానరులు బెదరకుండ నిదియొక దారు యంత్రమని చాటఁబంపును”ని చెప్పిన రాము నానతిని నీలుఁ డట్లు కావించెను.

కుంభకర్ణుఁడును రావణు నాస్థానమునఁ జొచ్చి యన్న చరణముల కెరగి యుచితాసనాసీనుఁడయి తన్ను మేల్కొలుపుటకుఁ గారణమడిగెను. రావణుఁడును దాశరథులపరాక్రమంబుగ్గడించి ప్రహస్తాదుల మరణంబు దెలిపి “మహా బల శాలివగు నీ సహాయముగోరి యిట్లుచేసితి. కావున వానరులఁ జంపి హత శేషులఁ గాపాడు”మనియె.

అన విని కుంభకర్ణుఁడు “అన్నా ! మీఁదికార్యము నే నిదివరకె చెప్పితినిగదా! మోహమునఁజేసిన ఫల మనుభవింపక తీరునా?” యని యనేక నీతులు రావణునకుఁ జెప్ప నాతఁడు బొమలు ముడివెట్టుచు “బెద్దవాఁడని యెంచక నాకు

నీతులు జోధించెదవా?"యనిన కుంభకర్ణుడు చేతులుజోడించి
 యన్నంజూచి నారదుడు తనకుఁ జెప్పిన వృత్తాంతముఁ దెల్పి
 రామునకు సీత నర్పింపుమని మొంతసెప్పినను వినఁడయ్యెను.
 అంత నాతని సంతోష పెట్టఁదలఁచి కుంభకర్ణుఁ డన్నతో "మన
 వారి నందఱు శరావృత్తుల నేర్చిన రామునేనోర్చెద. భయపడకు
 మ"ని భయంకరమగు నొకశూలము గేలఁబూని యుద్ధమున
 కేతెంచి ప్రళయభైరవాడంబరమున నార్చిన నందఱును రఘు
 వీరు వెనుక కుంజనిరి. అంత రాముడు వారల భయముదీర్చి
 పురికొలుప వానరులు పర్వతములను వృక్షములను బెఱికియా
 కుంభకర్ణునిపై వైచిరి. రావణు తమ్ముడును తన శూలమున
 వానినన్నిటిని నడుమనె నఱికివైచుచుండెను. వానరులు
 పాపాణ పాదప్రహరముల నొంపఁ జలింపక కుంభకర్ణుడు
 వారినందఱుబట్టి పాతాళసన్నిభులైన తన కంఠబిలమున దిగ
 వైచి మ్రింగుచుఁ దప్పించని నాసాకర్ణకోటరముల వెడలు వారి
 నాడిచికొని నమలుచుఁ గ్రిందపడిన వారిఁ గాల నేలఁ జమరు
 చుండె. ఇట్లు ఘోరముగ సమరమునేయుచుఁ దన్నెదిర్చిన
 సుగ్రీవుని మూపురమునఁ బెట్టుకొని లంకాభిముఖుడై రాజ
 మార్గమునఁ జనుచుండ వానరాధిపుఁడు తన తీవ్రదంతనభాగ
 ముల నాతనినాసాకర్ణములఁదెంచి తప్పించుకొని తన సైన్యముఁ
 జేరె.

కుంభకర్ణుడును సిగ్గుచే నన్నకు మొగముసూపవెఱచి రామలక్ష్మణుల వాసరుల మింగెదననుచు నేగుదెంచి వారలతోఁదలఁపడియె. అ తఱి విభీషణుఁ డందఱఁ దలమీఱి సంగరమున కేతెంచిస, కుంభకర్ణుఁడతనిఁజూచిసంతసించి “తమ్ముఁడా సోదరన్నహము విడిచి నన్నుఁ గొట్టుము. రాక్షసాస్వయ బీజ మంతరింపకుండ రాము ననుగ్రహముచే నీవు లంకనుండఁ గలవు. మన వంశము రక్షించుటకు దాశరథి నాశ్రయించితివి కావునరక్షణీయుండవు. కావునదొలఁగిమీయన్నఁజూడుమ” నుచు ననేకప్రకారముల వన చరుల సమయించుచున్న కుంభకర్ణుఁజూచి రాముఁడు “నక్కంచరి! నాదెసకురమ్మా! బ్రహ్మాదుల లోకములకుఁ జనినను నినుఁ జంపుదు” నన నాతఁ డిట్లనియెను.

“వీఁడు కుంభకర్ణుఁడు సుమ్ము; విక్రమంబు

దూల నీచేతఁడ విరాఘండు గాఁడు;

ఖరుఁడు గాఁడు, మారీచుఁడు గాఁడు; మనుజు

వర! కబంఘండు గాఁ డల్ల వాలి గాఁడు.

ఇదె నీతో సమరము సేయవచ్చితిని. నీయస్త్రసంపదయు నీ వింటినేర్పును జూచి నిన్ను మింగెద.” ఇట్లు కుంభకర్ణుఁడు పైకి రాగ రామచంద్రుండు వాలిని జంపిన బాణమ్ము నాతనిపై నేయ వాఁడు గంపింపక గదఁదిప్పుచుఁగదియ దాశరథియును వాయవ్యాస్త్రంబుఁ గొని వలచేయి దునుమ సదియు సింహ నాదంబుతో నచటికపుల రూపడంగ గదతోఁబడియె.

ఇట్లతఁడు వికలహస్తుడై యొక్కచేతితో నొక్కసాఁబు పెట్టికి యాభీలాకృతితోడఁబలుతేర రాముడైంద్రముననాహస్తము దునిమి వెంటనె రెండర్థచంద్రబాణముల రెండుకాళ్ళు దునిమి యామ్యాస్త్రముచేఁ బర్వతకూటనిభంబైన యాతని తల ద్రుంప నదియు లంకాపురహర్మ్యంబులఁ ద్రోచికొనుచు జలధి మునిఁగె. కోటివానరులు పుడమిఁ జదియ నాతని కాయంబును నాభీలారావముతోడఁ నేలపైఁ బడియె. అంత హతశేషులగు రక్కసు లత్యంతభయమ్ముతోడలంకకుఁ బాకిరి. కుంభకర్ణ మరణమునకు రావణుఁడును శోకించెను.

పిమ్మట దేవాంతక నరాంతక మహాపార్శ్వాదులును రోషమున సంగర మొనర్చిన సంగదాదులు వారి మడియించిరి. అతికాయుని లక్ష్మణుఁడు చంప నింద్రజిత్తు బ్రహ్మాస్త్రంబుచే రామలక్ష్మణుల మూర్ఛనొందించె. అంత హనుమంతుఁడు జాంబవంతు నుపదేశమున సంచీవినిఁదెచ్చి వారలఁబున గీవితులఁజేసిన వానరులు లంకఁగాల్చి యకంపనాదులఁజంపిరి. పెదంపడి సుగ్రీవుండు కుంభుని హనుమంతుఁడు నికుంభునిఁ బరిమార్చిరి. మకరాక్షుఁడు రామునిచేఁ జచ్చె. ఇంద్రజిత్తుని లక్ష్మణుఁడు దునమె. రావణ శక్తిచే లక్ష్మణుఁడు మూర్ఛనొందినఁ గ్రమ్మఱ సంచీవిని గొనివచ్చి హనుమంతుఁ డాతని బ్రతికించె.

—♦ మండోదరి రావణునకు బుద్ధి నెవ్వట ♦—

రావణుఁడు దనసుతులును, సోదరులును, హితులును భటులును సమసిన, శుక్రాచార్యుతో యోజించి జయమున కై

పాతాళహోమంబు సేయఁదొడఁగిన నదియు నంగదాదులచే భంగంబునొందె. అక్కరణమున మండోదరి నుజ్జించుచుండ దశాననుఁ డమ్మగువ. జూచి “మగువా! నేఁడు రాఘవుఁ జంపుదు. లేదా యాతనిచేఁ జత్తును. ఇది నిక్కము. నే రణమునఁజచ్చితి నేని నీవు సీతవధించి యగ్నిప్రవేశము సేయు మ”నిన మండోదరి ప్రాణశుఁజూచి“నాథా! నీవు పూజ్యుఁడగు రాముని రణభూమిలో గెలువఁజాలవు. అతఁడు దుష్టులఁగన్న సహింపఁడు. మహానుభావుఁడగునతనిగెలువముక్కంటికైనను నలవిగాదు. అమ్మహాత్ముండు మత్స్యంబై శ్రుతిచోరుఁడగు సోమకుఁజంపె. కమతాకారముదాల్చి మందరనగమ్ము వీపున ధరించి సురల కమృతమొసంగె. వరాహరూపమున హిరణ్యాక్షుఁజంపి జలాంతర్నగ్నయైన ధారుణి నుద్ధరించె. నరకే నరియై హిరణ్యకశిపు వధించి ప్రహ్లాదు నుత్తమశీలుగాఁవించె. వామనుఁడై బలి మర్దించె. పరశురాముఁడై తనకుతారమున దుర్మదాంధులగు రాజుల నవలీలఁ దునుమాడె. ఇప్పుడునిన్ను జంప దశరథసుతుఁడై జనియించె. అతఁడు పిన్ననాఁడె విశ్వామిత్రు యాగంబు గాచి తాటకఁదుసిమి, మారీచఁబాఱిదోలి సుబాహునిఁగూల్చె. ఇదియు నీవె యెఱుంగుదువు. మఱియు నెవ్వారును సజ్యంబుగాఁ జేయఁజాలని శివునివిల్లు ద్రుంచి సీతఁబెండ్లియాడె. నిన్ను చేఱసాలఁ జొన్నిన కార్తవీర్యుని గూల్చిన పరశురాముని నాజి భంగపఱచెను. జనకు నియోగమున దండకాటవి సొచ్చి ఖరదూషణాదుల వధించె. వారిఁ జంపి సుగ్రీవునకుఁ గిష్కింధఁ బట్టంబుగట్టినటల నినుఁ జంపి

రెండవ భాగము

లంకారాజ్యము విభీషణున కిచ్చును. శలభంబువలె వాని బాణాన్నింబడి యేలకాలెదవు? నీత రామున కిచ్చి మన రాజ్యము నొసఁగి భోగములుమాని కానల తపము సలుపుదమ" నెను. రావణుఁ డాత తన భార్యజూచి "ఏల యిట్లు చింతిలెను? పరమార్థ మొక్కటి సెప్పెద వినుము.

“ఎఱుఁగుదు పన్నభాంధవకులేకుఁడు పంకజనాభుఁడెట్లు; యే

నెఱుఁగుదు మున్న యిందిర మహీసుతయై తనరారు నీతగా;

నెఱుఁగుదు నాకు రాఘవమహీశునిచేత వధక్రమంబు; ని

ట్లెఱిఁగియు ముక్తి నొందగ నభీష్టముగల్గుట నింత చేసితిన్.”

అని యనెను.

—♦ రావణుని మరణము ♦—

ఇట్లని యుద్ధసన్నద్ధుడై రథంబెక్కి రామునితోసంగర మొనర్చు రావణుని, పృథివినిఁ బదాతియై యరిభీకరుడై యని నిల్చిన రామునిఁజూచి సురేంద్రుఁడు డయ్యార్చిచిత్తుడై తన సారథియగు మాతలిఁజూచి “దేవహితమ్ముఁగోరి రాముఁడు వైత్యభ రతోడ రణంబు సేయుచున్నవాఁడు. కావున నీవు వేగమె మన యరదము రాముకడకుఁ గొనిపోమ్ము”నియాస తిచ్చిన నాతఁడును నవరత్నశోభితమగు నరదము జనమునఁ గొనివచ్చి, రామునకు సమర్పించిన నాతఁడును విభీషణునను మతిని నద్దివ్యశతాంగంబు నారోహణముసేసె. రామరావణయుద్ధమ్ము సూడఁగోరి నాకవాసులు కుతూహలమునఁ జనుఁదెంచిరి.

అమ్మ హాసంగరమున రావణుడు రామునిపై గాంధర్వా
స్త్రంబునేసిన రాఘవుడును బ్రతివిశిఖమున దానిఁ బొడిసేసె.
రాక్షసేంద్రుడు రాక్షసబాణము ప్రయోగింప వైష్ణవాస్త్ర
మున రాఘవుడు దాని నడచె. దోషాచరుడు సర్పబాణ
మేయ దాశరథియు గరుడాస్త్రమున దాని శాంతము
నొందించె. దశాననుడు వారుణాస్త్ర మేయ దశరథాత్మ
జుడు వాయువాస్త్రమున దాని నాశనమొనర్చె.

ఇట్లయ్యిరువురును బరస్పరకాంక్షఁ బోరుసలుపుచుండ
నగస్త్వండును మున్సింద్రుడు రామునికడ కేతెంచి గూతని
ననేకవిధముల సుశించి “రామా ! నీవు సర్వజ్ఞుడవయ్యు
మానుషభావమున నెఱుంగు దాల్చుచున్నవాడవు. నేను
నీకొక్కటి యుపదేశించెదననుట బేలతనమెయైననుసకలలోక
హితంబుగోరి శుభముల నొనఁగు ‘నాదిత్యహృదయ’ మను
పుణ్యమహా సవం బుపదేశించెద. దాని సాదరముగఁ బఠిం
పుము. నీకు జయముసమకూరున”ని దానినుపదేశించియరిగె.
అంత రాముడు దానిపఠించి, నిశితాస్త్రములఁబ్రయోగించిన
రావణ శిరములును బాహువులును దెగిపడియు నెత్తురును
నొప్పియుఁ గానరాక వెంటనే మొలచుచుండెను. అక్కర
ణమున నినగులాధీశుడు దైత్యభర్తఁగూల్చునుపాయముగానక
విన్నపోయి యలసియున్నజూచి, వినతుడగుచువిభీషణుడు
వానికిట్లనియె. “రామచంద్రా! బ్రహ్మవరముచే వీని నాభియం
దమృతముకుండలాకృతిచున్నది. అక్కరణమున నీచేదెగియు
శిరములును హస్తములును మరలఁబుట్టుచున్నవి. కావుననాభి

ప్రదేశమున నగ్నిబాణమువైచిన నచ్చటియమృత మింకును. అంతట మదమాంసములు దూలిన నిశితాస్త్రముల నూట తొమ్మిదిమాఱులు కరములును, శిరములును ద్రుంచిన నద్దనుజాధిపుడు సావగలఁడు.” ఇట్లు విభీషణుఁడు నెప్పిన రాముఁ డాగ్నేయాస్త్రంబు మంత్రపూర్వకముగా సంధించి తదీయ నాభీగతమగు నమృతముఁ దదనలమున కాహుతిఁ జేసి నూటతొమ్మిదిమాఱులు దలలును జేతులును నశ్రమమున దునిమిన రక్తసిక్తమగు నారాక్షసేంద్రునిశరీరము రవిమండలముక్రియ నొక్కశిరమున నొప్పుచుండినను నతఁడు ధైర్యమవలంబించి రాముపై ననేకవిశిఖముల నేయుచుండె. అత్తఱి మాతలి రామునిఁ జూచి “మానవనాథా! యీ గురాత్ముని నాలస్యముసేయక చంపుము. తొల్లింటి యట్ల శిరములును జేతులును మొలచునేమో? బ్రహ్మాస్త్రమున వానిఁదెగటార్చుమ”న దాశరథియు బ్రహ్మాస్త్రమును భక్తితోఁ దలఁచి సురలు సంతసించునటుల రావణుపై నేయ నదియు రావణు నురంబుదూరి తదీయప్రాణములఁ గ్రోలుచుఁ బుత్రియగుసీతనిమిత్తము వగుచు వసుమతికి రాక్షసాధముని వధించితి నని చెప్పఁబోవు పగిది నిల భేదించుకొని పాతాళంబు సొచ్చి నిమిషమాత్రమున, గ్రమ్మఱి రాము తూణీరము సొచ్చె. రామబాణక్షతంబుల రుధిరధారలొలుక నింద్రునివజ్రంబుచే నేలఁగూలిన కులపర్వతముమాడ్కి

రావణుఁ డాకృందన మొనర్చుచు భూతలపతితుఁడయి
యసువులఁ దొఱఁగెను.

ఇట్లు జయవిజయులు ద్వితీయజన్మమున రావణకుంభ
కర్ణులై జనియించి మించిన విష్ణుఁడు రామావతారమెత్తి
వారల నంత మొందించెను.

మూడవ భాగము

— శిశుపాల దంతవక్త్రుల జననము —

చేదిదేశమున దమఘోషుడనురాజు కలఁడు. వానికి సాత్వతీయందు శిశుపాల దంతవక్త్రులను నిరువుగు పుత్రులు జనియించిరి. అందుఁ బెద్దవాఁడు శిశుపాలుఁడు చతుర్భుజ లలాట నేత్రములతో నుదయించి రాసభరవమున నేడ్చుచున్న జూచి తల్లిదండ్రులు భయవిస్మయాధీన మానసులై యుండ వారికి నొక్క యశరీరభూతము “వీని నితరులుసంపదజాలరు. ఇతరు లెవ్వరు వీనినె త్తికొన్న యధికముగనున్నభుజములును మిగిలిన కన్నును నడఁగిపోవునో యాతనిచే నితఁడు మరణమొందున” నెను. అయ్యశరీర వచనములకు వారలాశ్చర్యమనస్కులై యాకుమారులఁ జూడవచ్చినవారిచేతికెల్ల హాని నె త్తికొన నిచ్చుచుండిరి.

ఇట్లుండ నొక్కనాఁడు రామకృష్ణులఖిలసుహృద్బాంధవ మంత్రిసమేతులై యతివిశృతస్వరూపధర్మజ్ఞుడైన యాబాలునిఁ దమమేన తయగు సాత్వతీనిఁ జూడఁగోరి చేదివిభునిపురమున కేగిరి. మేన తయగు సాత్వతీయు నబ్బాలుని మొదట బల భద్రుచేతికి నెత్తుకొననిచ్చి యనంతరముకృష్ణుచేతికి నెత్తుకొన నిచ్చెను. కమలనాభుఁడాకుమారు నెత్తుకొనుడు నందతాశ్చర్యపడి చూచుచుండఁగ నధికముగనున్న చేతులును నధికమగు నేత్రమును గ్రక్కున నడంగెను. సాత్వతీయు నద్భుతచి త్తయై

యశరీరవాణి పలుకులనప్పుడు దలచి తన నందనునకు ముర వైరివలన మరణమగుట యెఱిగి “నాపుత్తుఁడు నీతిలేక దుష్టమార్గవ ర్తియై నీకపకారము సేయుచున్నను దయామయుఁ డవై నీ మఱఁడికి నపరాధశతముల సైపుమ”ని తన మేనల్లుఁ డగు జనార్దనుఁ బార్థించెను. కృష్ణుండును నందులకు సమ్మ తించుటచే శతాపరాధములు నిండునంతకు నితఁడన్యులచే వధింపఁబడక కృష్ణునిచే నంతము నొందవలసెను.

— శిశుపాలునికి క్రీకృష్ణునియందుగల విరోధకారణము —

కుండినపురాధీశుఁడగు భీష్మకుండను రాజునకు రుక్మిణి యను పుత్రికారత్నము గలదు. అయ్యిందువదన తనయెల ప్రాయమునఁ దన తండ్రి గేహమున కేతెంచు నతిథి జనుల వలనఁ గృష్ణుని రూపబలగుణాదుల విని కృష్ణుఁడై తనకు దగిన విభుఁడని యెంచె. ఆలలనామణి రూపగుణశీలములఁ జింతించి యా జనార్దనుఁడును నామెఁ బరిణయమాడఁగోరి యుండెను. బంధువులందఱును గృష్ణునకు రుక్మిణి నీయఁగోరి యుత్సాహభరితులై యుండ నామె పెద్దన్నయగు రుక్మి వివేక హీనుఁడై యా సుదతిని శిశుపాలుని కీదలంచెను.

అంత రుక్మిణి యాతని యింగితమెఱిగి తనకాపుఁడగు నొక బ్రాహ్మణు నగ్నిద్యోతనుఁడనువానిఁజీరి కొన్నిరహస్య వచనములు సెప్పి ద్వారకానగరమునకుఁబంపెను. అతఁడును గృష్ణుఁగని యాశీర్వదించి నవినయముగ “దేవా! విదర్భాధీశుఁడగు భీష్మకుండను రాజుఁగలఁడు. ఆరాజుకూతురు రుక్మిణియను కన్యకామణిగలదు. ఆచంద్రముఖినిన్ను వివాహ

మాడగోరి యొక్క సం దేశము విన్నవింపుమని నన్ను బంపె
వినుము.

“శ్రీయతమూర్తి యోపురుషసింహమ సింహము పాలిసాము గో
మాయపు గోరుబందమున మత్తుడు వైద్యుడు నీవదాంబుజ
ధ్యాయించియైన నన్ను వడి దాగొనిపోయెద నంచునున్న వాఁ
డాయథమాథముం డెఱుంగ డద్భుతమైన భవత్ప్రతాపమున్.”

కావున నీవు చతురంగబలముతోడ నెల్ల యేతెంచి శిశు
పాలాదుల సంగరరంగమున జయించి రాక్షసవివాహమున
నన్ను గొనిపోమ్మ, వచ్చెదను. అంతిపురముననుండు నన్ను
గొనిపోవుట యసాధ్యమని దలచితివేని యుపాయము సెప్పెద
వినుము. పెండ్లికిముందు భవానికిఁ బూజనేయ నన్ను మా
వారు గౌరియాలయమునకుఁ బంపుదురు. నేనును గౌరిని
బూజించి మా గృహమున కేగు సమయమున నీ వేతెంచి
నన్నుగొనిపోమ్మని చెప్పెనని రుక్మిణీదేవి వుత్తరించిన సందే
శమును ఆపె రూపసౌందర్యాది విశేషములును బ్రాహ్మణుడు
హరికి విన్నవించిన నయ్యాదవేందుఁ డిట్లనియె.

“కన్నియమీద నాతలపు గాఢము; కూరుట రాదు రేయి నా
కెన్నఁడు, నావివాహము సహింపక రుక్మి దలంచు కీడు; నే
మున్నె యెఱుంగుదుం బరుల మూఁక వధించి కుమారిదెత్తు; వి
ద్యుత్తుత మ్రొనఁద్రచ్చి నవవహ్నిశిఖి వడిదెచ్చుకైవడిన్.

వచ్చెద విదర్భభూమికిఁ జొచ్చెద భీష్మకునిపురము సురుచిరలీలన్
దెచ్చెద బాలన్ వేల్కిడి వచ్చెద నడ్డంబు రిపులు వచ్చినబోరన్.”

అనిపలికి రుక్మిణీదేవి పెండినక్షత్రంబు దెలిసికొని రథమెక్కి
యాభూసురు వీడ్కొల్పి తానును బంధువులతోడ విదర్భ
దేశమునకుఁ జనియె.

అందు భీష్మకుండు కొడుకునకు వశుఁడై తనకూతు
శిశుపాలున కిత్తునని శోభనోద్యోగములు సేయించె. అంతఁ
జైద్యుండు వైదర్భిం గైకొనెనంచుఁ గడుగర్వమున నవ్వీటి
కేతెంచెను. రామకృష్ణులు బంధులఁగూడివచ్చినను బాలఁ
దోలి శిశుపాలునకె యమ్మానినిఁగూర్చెదమంచు జరాసంధుఁ
డును, దంతవక్త్రుండును, సాల్వ్యవిదూరక, పాండకాదులును
జనుదెంచిరి. భీష్మకుండును శిశుపాలు నెదుర్కొని పూజించి
యొక గృహమున నతని విడియించె.

రుక్మిణీదేవియు హరిరాక కెదురుచూచుచుండ
నామెచేఁ బంపఁబడిన భూసురోత్తముఁ డేతెంచి రుక్మిణీఁ
గనుఁగొని “నీగుణోన్నతికి మెచ్చి నా కపరిమితధన మొసఁగి
చకిఁ) యిదె వచ్చుచున్నాఁడు. నీతపంబు ఫలించె”నని చెప్పిన
నాకాంతామణియు నాతని కంజలిగావించి యాతని మహిమఁ
గొనియాడె.

రామకృష్ణులు తనకూతునివివాహమునకువచ్చుటవిని
భీష్మకుండు తూర్యఘోషములతో వారి నెదుర్కొని సకల
సంపత్పరిపూర్ణములైన నివేళములు కల్పించి విడియించి
పూజించెను. అప్పుడు విదర్భపురప్రజలు హరిరాక వినివచ్చి
యాతనిఁజూచి

మూడవ భాగము

“తగు నీచక్రి విదర్భరాజసుతకున్ దభ్యంబు వైదర్భియుం
దగు నీచక్రికి నింతమంచి దగునే దాంపత్య మీయిద్దఱి
దగులంగట్టిన బ్రహ్మ సేర్పరిగదా దర్పహతారాతియై
మగఁడొఁగావుతఁ జక్రి యీరమణికిన్ మాపుణ్యమూలంబునన్.”

అని పలికిరి. ఆ సమయమున రుక్మిణీదేవి యుమామహేశులఁ గూర్చి తనకుఁ గృష్ణుఁ బతిసేయుమని ప్రార్థించి యిందుధర సుందరీమందిరంబు వెలునడి గృహమున కేతెంచుచుండ నామె సౌందర్యంబుఁగని యందఱు విభ్రాంతాత్ములైరి. రుక్మిణీయు జగన్మోహనుఁడగు చక్రిగని రథారోహణముఁ గోరుచుండెను. అంతఁ గృష్ణుఁడు నిఖిలభూపాలగణంబుల గణింపక తృణీకరించి రాజకన్యందెచ్చి తన రథంబుపై నిడికొని శంఖంబుపూరించుచు నన్నతోడ నడువ యాదవవాహినీ పరివృత్తుడై ద్వారకానగరమార్గముపట్టి చనియె.

శిశుపాలుఁడును నాలిఁ గోల్పడినవానిచందమున నొక్కచో వగచుచుండ జరాసంధాదు లాతని నోదార్చి యాతఁడు బ్రతికియుండుటకు సంతసించి వానికి “దేహధారి స్వతంత్రుఁడు గాఁడనియు, జంత్రగానిచేతి జంత్రపుబొమ్మ కైవడి నీశ్వరతంత్ర) పరాధీనుఁడయి యుండుననియు, దైవ నియుక్తమైన కాలమునఁజేసి లోకములు పరిభ్రమించు ననియు, మంచికాలము ప్రాప్తమైన మనము కృష్ణజయింతు” మనియు బోధించి యాతని పరితాపము నివారించి తమ దేశములకుఁ జనిరి. నాటంగోలె శిశుపాలుఁడు వాసుదేవుని యందు వైరము పూనియుండె. ఇట్లు కొంతకాలము జరుగుచుండెను.

పూర్వము మయుడు ఖాండవదహనమున నర్జునునిచే రక్షింపఁబడి తనదు శిల్పకుశలత్వమేర్పడ దేవతావిమానంబునకు సాటియనఁడగు నొక్కసభ నిర్మించి యెనిమిదివేల రాక్షస కింకరులచే మోపించిఁగొనివచ్చి ధర్మరాజున కొసఁగె. పాండవాగ్రజుఁడును దైవజ్ఞుడైన తముహూర్తమున నాసభాప్రవేశము సేసి మార్కండేయాది మహామునులచే బుణ్యకథలు వినుచుఁ దమ్ములతోఁ దాను సుఖముగ నుండెను.

ఇట్లుండ నొక్కనాఁడు ప్రభాకర తేజుఁడగు నారద మునీంద్రుఁడు పాండవాగ్రజు గృహమున కేతెంచినఁ దమ్ములును దానును నాతని విద్యుక్తముగఁబూజించి యున్నతాసనమున నునుచిన నమ్మహాత్ముఁడు వారలకు రాజసీతి విషయములఁ గొన్నిటిని దెల్పి యుద్ధిష్ఠిరుఁజూచి “పాండవాగ్రజా! వినుము. రాజలోకమున వైవస్వత సభ నురఁడు మీ జనకుఁడగు పాండు మహారాజు నన్నుఁ జూచి ‘మునీంద్రా! నీవు భూలోకమునకేగి, నాయుగ్రసూనుతో రాజసూయమొనర్చిన వారు హరిశ్చంద్రునివలె నింద్రలోకమున మహావైభవముతో నుందురు; కావునఁ దమ్ముల బౌహుబలంబు పెంపున రాజసూయంబు సేయుమని బోధింపుము. అట్లయిన నాకు నాకలోక సుఖప్రాప్తి కలుగును’ అని పలికెను. కావున నప్పాండురాజు వచనములు నీ కెఱిగింప వచ్చితిని. నీవును రాజసూయముసేసి, నీ పితృగణము నింద్రునభిషేకమున నిచ్చి తనత్రోవఁ జనియె.

అంత ధర్మరాజు తనతమ్ములఁజూచి “పితృసంకల్పము సేయుట సుతులకుఁగ రవ్యము. అయిన నిది నిర్విఘ్నముగ సమాప్తినొందినఁ బ్రజాసంహృతిగలుగునను శంకయుగలదు. కావున నేనేమిసేయుదున”ని ఊలాయమాన మానసుఁడైయున్న ధర్మరాజునకు ధౌమ్యాయు లిట్లనిరి: “రాజా! రాజసూయము సేసితివేని దోషములువాసి సర్వసంపదలు లభించును. రాజులందఱును భవత్ప్రతాపనిర్జేయులగుదుర”ని చెప్పినఁ దమ్ములును నట్లే సెప్పిరి.

ధర్మరాజును రాజసూయముసేయ సమకట్టి దాని నిర్విఘ్నముగ నిర్వహించుటకై జగద్ధితంబుగ మర్త్యలోకమునఁజని యించిన యాదిపురుషుఁడగు వాసుదేవుఁడై యోపునుగాని యన్యుల కశక్యమనియెంచి యాతనిరావించి నారదుసందేశము విన్నవించినఁ జక్రియు నాతనిఁజూచి “రాజసూయమహాధ్వరమునకు ననుజల బలిమిచే నీవయర్హుఁడవ”ని చెప్పి తన విరోధియు మహాంధుఁడనగు జరాసంధుని భీమునిచే జంపించెను.

పిమ్మట ధర్మరాజుపంపున భీమసేనుఁడు పూర్వదిగ్విజయమును అర్జునుఁ డుత్తరదిగ్విజయమును సహదేవుఁడు దక్షిణదిగ్విజయమును నకులుఁడు పశ్చిమదిగ్విజయమునుజేసి యమిత ధనరత్నరాసులఁగొనివచ్చిరి. విరాట, ద్రుపద, శిశుపాల, గాంధార రాజులను నానాదేశాధీశులును వేదవేదాంగ విదులైన యగ్రజన్ములును స్వకర్మనిరతులయిన వైశ్య శూద్రులును నాయాగమున కే తెంచిరి. మఱియు నమ్మఖంబునకు గజపురము నుండి భీష్మాది బంధుజనులును జనుదెంచిరి.

అప్పుడు ధర్మరాజు సువర్ణ రజితరత్న దాన విషయము లందుఁ గృపాచార్యునిఁ గృతాకృత పరిజ్ఞానమునందు భీష్మ ద్రోణులను సకలవస్తువ్యయమునందు విదురుని నానాదేశా ధీశులు దెచ్చియిచ్చిన యుపాయనంబులఁగైకొన దుర్యోధనుని భక్త్యభోజ్యాది వినియోగమునందు దుశ్శాసనుని నియోగించి తాను యజ్ఞదీప్తితుండై యజ్ఞశాల కరిగె.

అందు బ్రహ్మర్షి పరివేష్టితుడయిన బ్రహ్మవలె పాండ వాగ్నిజుఁడు బ్రహ్మవిదులయిన బ్రాహ్మణసత్తములచేఁ బరి వేష్టితుండై యెంతయు నొప్పియుండెను. అచ్చోట నితర నాదంబు లెవ్వియు వినఁబడక వేదనినాదములును వాదిత్ర మహానాదములును జెలఁగుచుండెను. కురుపితామహుడగు భీష్ముఁ డాక్రతువు సూచి సంతుష్టుండై యశ్యంత ధర్మమతి యగు సంతకతనూజుంజూచి “ధర్మనందనా! సద్గురుఁడును, ఋత్విజుఁడును, భూతలేశుండును, నిష్టుఁడును, పూజనీయుఁడు నగువాని సద్గుణగరిష్ఠుని నొక్కనిఁ బూజితుండేయుమ”నియె. అట్టివాఁ డెవ్వఁడో తన కెఱిగింపుమని యడిగిన ధర్మరాజుం జూచి శాంతనవుఁ డిట్లనియె. “ఎవ్వఁడు భూభారమువాప లీలాగృహీతశరీరుండై యదువంశముననుదయించెనో, ఎవ్వఁడు సంతసించిన సకలభూతములు సంతసించునో యెవ్వఁ డఖిల లోకపూజ్యుడో యట్టి శ్రీకృష్ణుఁ బూజింపుము. ఆతండ్రి యగ్రపూజార్హుఁడు. ఆతని నర్చించిన నీయజ్ఞము సఫలమగును” అని పలుకఁ బితామహవాక్యముల నాదరించి సహదేవ్రాప

నీతంబున యర్ఘ్యంబు లోకపానమండగు వాసుదేవునకు విధ్యుక్తప్రకారమున ధర్మనందనుఁ డిచ్చెను.

— శిశుపాలుఁడు శ్రీకృష్ణ నాక్షేపించి యాతనిచేఁ జచ్చుట —

దానిఁజూచినహింపక శిశుపాలుఁ డధోక్షజ నాక్షేపిం
చుచు ధర్మరాజుఁజూచి “ధర్మనందనా ! భూమిశులును
బూజ్యులగు భూసురోత్తములు ననేకు లుండ గాంగేయు
దుర్వ్యవసాయమునఁ గట్టచరితుండగుకృష్ణుఁబూజించి నీయవి
వేక మందఱికి నెఱిఁగించితివి. విచారవిదూరుండగు భీష్ముఁ
డును వెడఁగుదనమున నుత్తములనేకులుండ జడుండగు వాసు
దేవునకుఁ బూజనిమ్మనియె. వృద్ధుల బుద్ధులు సంఘలింప
కుండునా? తమకిష్టులున్నయెడలఁ గోరిన ధనములనిచ్చి వారి
యభీష్టుముల నెరవేర్చురుగాని మహాత్ములగు భూపతులును
బూజార్హులగు భూసురోత్తములు నుండు సభను బూజావిధి
కనర్హుండగు నచ్యుతునిఁ బూజించుట పాడియగునా? వృద్ధుఁ
డగు వాసుదేవుఁడును ఋత్విజుండగు వ్యాసుఁడును నాచార్యు
లగు కృపద్రోణులునుండ భీష్ముపలుకులచే బేలవయి పూజ్యు
లగు వారి పూజింపనొల్లక జనార్దనుఁ బూజించితివి. ఒక
వేళ భూపతియని పూజించితి వనుకొన్నను, యయాతిశాప
ముచే యాదవులు రాజులు కారుగదా? రాజులందఱిలో
యుధిష్ఠిరుఁడు పూజ్యుడని లోకులు నీగుణాళిఁ బ్రకటింపనది
యథార్థంబని యెంచి నృపాలు రందఱును నీ జన్నమున
కేతెంచిన, నిండఱి నిట్లవజ్ఞ సేయుట ధర్మమగునా? వివేకము

లేక నీవు వాసుదేవునకర్ఘ్యమిచ్చిన నాతఁడయినను నాకిది తగదని చెప్పక లజ్జావిహీనుడై పూజఁగైకొను టుచితమగునా ?

“చనఁబేడికి దారక్రియయును జెవిటికి మధురగీతియును జీకునక
త్యనుపమసురూపదర్శనమును జేయుటఁబోలుఁ గృష్ణఁబూజించుటిలక.
“ఈ యవనీశ్వరప్రవరు లిందఱు నిన్ను నగంగ నిట్లుగాఁ
జేయుదె ధర్మరాజును విశేషసమాఖ్య నిరర్థకంబుగా
గీయుత”యంచు ధర్మజనదీనుతకృష్ణుల నెగ్గులాడుచుం
బోయె సదంబు వెల్పడి నపుత్త్రబలుండయి చెద్యుఁడల్కతోక.

యుధిష్ఠిరుఁడును శిశుపాలుపిఱుందనచనియాతనిమంచి
మాటలనోదార్చుచు నాతనితో “ధీరులును,బుద్ధిమంతులునగు
రాజోత్తములకువాక్పాగుష్యముతగునా? అదివిషముకంటెను
దహనముకంటెను మిగుల దారుణము. సృష్టికర్తయగుబ్రహ్మ
యుదయమునకుఁ గారణమైనవాఁడును వేదాదిసమస్తవిద్యలఁ
బ్రశంసితుఁడయినవాఁడును ద్రిలోకపూజ్యుఁడగుట యెఱిఁగి
గాంగేయుఁడు మాధవుఁడు పూజార్హుఁడని చెప్పె. లోక
పావనుఁడగు భీష్మునకుఁ దెలిసినట్లు కృష్ణునిప్రభావము నీకెట్లు
దెలియును? ఎచ్చోటనయినను నార్యులచరితంబల్పులకు నెఱుఁ
గంగ శక్యమగునా? నీకంటెఁ బెద్దలగు భూపతులు జగదేక
వీరుఁడని యచ్యుతునర్చన కానంటింపఁ గాదన నీకుఁడగునా?
యని పలుకుచున్న వానిఁగాంచి భీష్ముఁడు “పాండవాగ్రజా!
దుర్జయుఁడగు శిశుపాలుఁడు బాలుఁడు. అకారణముగఁబెద్దలఁ
నవమానించుటయె యాతనికి సహజగుణము. రాగకోప
పరిభూత మనస్కుఁడును, అల్పరాజ్యమదాంధుఁడు నగువీనికిఁ

ధర్మ మెట్లెఱుంగనగును?" అని వాని వారించి శిశుపాలునిఁ జూచి యిట్లనియె. "శిశుపాలా ! మూర్ఖ ! వివేకహీనుండవై కృష్ణుఁడు పూజార్హుఁడు గాఁడని పలికితివి. సభాస్థితులగు నీయవనిపాలురందఱు నాతనిచే నాహవజిత్తులై యాతని శరణార్థులుగాక యితరు లెవ్వరో చెప్పము. అదియునుగాక

ఉత్తమజ్ఞానవృద్ధునా నుండెనేని
బాలుఁడయ్యెను బూజ్యుండు బ్రాహ్మణుండు;
క్షత్రియుండు పూజ్యుండు విక్రమసమృద్ధి
నుర్విపతులలో నధికుఁడై యుండెనేని.

" ఈ రెండు కారణములచే జగదాధారుఁడగు మురారియే యర్హమున కర్హుఁడు. ఇచ్చోట నెకాదు, ముజ్జగముల నాతఁడై యారాధ్యుఁడు. వృద్ధు లొక లక్షయున్నను సద్గుణగరిష్ఠులై మాననీయులు. కావున నీ రాజులలోఁ ద్రివిక్రముఁడై గుణవృద్ధుని భక్తితోఁ బూజయొనర్చితిమి. ఇతరులు పూజిత్తులై తృప్తులగుదురు. దామోదరుఁడు పూజితుఁడగుడుఁ బుణ్యాది శయమున లోకత్రయము పూజితమయి తృప్తిబొందును. పంచభూతములును, నఖిలదిశలును జంద్రసూర్యులును దానయై తన దివ్యమహిమచేఁ జరాచరాత్మక మైన భూతప్రపంచముఁ దాల్చిన సర్వవంద్యుఁడగు శ్రీకృష్ణునిఁ దత్వవిమలగు మహా యోగులెఱిగినట్లు నీకెఱుంగ నలవియగునా ?" ఇట్లనుచున్న సమయమున బుద్ధిమంతుఁడగు సహదేవుఁడు సభాసదులఁజూచి "పూజార్హుఁడని జనార్దనున కర్హమిచ్చితిమి. దీనికొడఁబడమని చెడ్డతనమునఁ బలుకు వీరులపై నిదె నాచరణ మిడియెద"

ననిపలికిన సభాసదులెంతయు భీతచిత్తులై యేమియుఁ బలుక కుండిరి. తత్సమయమున సహదేవువై పుష్పవర్షము గురిసె. సభాసదులు విస్మయాకులితమానసులైరి. కలహబంధుఁడగు నారదమునీంద్రుడు తనకుంచెయుఁ గృష్ణమృగాజనమును బలుమఱు వీచుచు వేడకతో నాడెను.

అత్తటి శిశుపాలుని సేనాధిపతి సునీధుఁడనువాఁ డతి రోషపరుషవచనుఁడగుచు స్వపక్షక్షత్రియుల నెల్లనొక్కయెడఁ జేర్చికొని చైన్యననుమతిని యుద్ధసన్నద్ధుఁడైయున్నసమయమున వేగముగ నటునిటుఁ బరుగెత్తుచున్న తురంగములను తరంగములచేతను, మదపులేనుఁగులను మొసళ్ళచేతను, భీకరపైనికులను మత్స్యములచేతను, భయంకరమైన యాదవవాహిని నిర్దయతరరోషమారుతసమిరితమై క్షణములోఁ గలంగెను.

అట్టి సకలక్షత్రియ ట్తోభము సూచి భయసంభ్రమాక్రాంతహృదయుఁడై ధర్మరాజు భీష్మునిజూచి “పితామహా ! ఇత్తటి భూమిఁగల క్షత్రియులందఱును ప్రళయకాలపారావారంబుల మాడ్కిఁ గలంగిరి. నా జన్మమున కేవిఘ్నము గలుగకుండ, వీరలకుఁ జిత్తశాంతి యొనర్పు”మని ప్రార్థించిన ధర్మరాజుంజూచి భీష్ముడు “యధిష్ఠిరా ! దైత్యాంతకుఁడగు నారాయణుఁడు నీయజ్ఞమునకు రక్షకుఁడైయుండ నొరులెవ్వారు విఘ్నముసేయఁజాలుదురు? చైన్యనికై పూనియుద్ధసన్నద్ధులైయున్న యీశిశుపాల ప్రముఖ భూపతు లందఱాహరి యల్లినూచెనేని యప్పుడెట్లయ్యెదరోచూతము. మత్తేభ

కంభవిదళననిష్ఠురనఖముఖమాగు హర్యక్షంబుపై శునకము
లనేకములయ్యును నేమిసేయఁగలవు? ఎల్లవారును సింహ
పరాక్రముఁడగు కృష్ణునెఱుంగరా?" యనిన నప్పలుకులు శిశు
పాలునకుఁ గర్ణశూలములయిన నాతఁ డాగ్రహించి "ముది
వెట్టియగు నీ భీష్ముఁడు కృష్ణునిఁ బరమేశ్వరుఁడంచుఁ గొని
యాడెను. పాండవేయులు, నీతఁడుతప్ప నితరులెవ్వరును ధర్మ
తత్వమ్ము లెఱుంగరుకాబోలు?" నంచు నలుకఱో భీష్ముం
జూచి యిట్లనెను. "నీవు మంచితనమున నెల్లవారి నవ
మాన్యులఁజేసితివి. ఓడతోఁగట్టిన యోడవలె ధర్మరాజునినుఁ
బట్టుకొని గతగౌరవుఁడై కడుఁదూలె. దురాత్ముఁడవై నీవిట్లు
పలికిన నిచ్చటి భూమిపతులె నైచువారు? పూతన యను
రక్కసిఁజంపుటయు నచేతనమగుశకటముఁబడఁతోయ్యుటయుఁ
బాదాహతిచే యమఞ్జాదునంబుల విఱుచుటయు వల్మీకమాత్ర
మగుపర్వతమునెత్తి బలవంతునివలె దానికింద నేడుదివసము
లుండుటయు వృషభము వధించుటయు నను నీమొదలగు
కృష్ణసిద్ధిరములువొగడుచున్న నీనాలుక శతఖండములయిననే
గాని యాతనిఁ బొగడఁజాలవు. నిక్కముగ నాతఁడెట్లు ర్వ
దానమునకు యోగ్యుఁడయ్యెనో చెప్పుము. శ్రీలను గో
బ్రాహ్మణులను నన్నంబిడిన వారిని విశ్వసించినవారిని వధి
యించుట పాతకమని పెద్దలు సెప్పుదురుగదా? గోవిందుఁడు
గోవధయును శ్రీవధయును జేసెను. నీవునుగడుధర్ము వెఱిగిన
వాఁడవయి వీని కర్ఘ్యమిప్పించితివి. అదియునుఁగాక యన్య
కామినియైన యంబయును కన్యక నీ వషహరించి తెచ్చిన

నీతమ్ముడు విచిత్రవీర్యుడు ధర్మాత్ముడు కావున దాని విడిచి పుచ్చెను. మఱియు సంతానహీనుడననుజననిందితమయిన యధర్మము నీయందుండ జనులు నీయనుశాసనమెట్లు నమ్ముదురు?

“తొల్లి పారావారతీరమ్మున నొక ముసలియంచ న్యాయాన్యాయముల నుడువుచు ధర్మమార్గమున నుండుఁ డని పక్షులనెల్ల శిక్షించుచుఁ బ్రాణిహింససేయక తపము నలుపుచుండెను. అంత నముద్రజలచరములయిన పక్షులు దానికి భక్ష్యములు దెచ్చి పెట్టుచుఁ దత్సమీపమునఁ దమతమ యండములనుంచి యాహారాన్వేషణమునకై యతిదూరమరిగిన నిచ్చట నాహంసయు నాగ్రుడ్లఁదినుచుండె. దాని నొక్కపక్షి గని యాయండజములకెల్లఁ జెప్పిన నవి యెంతయుఁ దుఃఖించి యాయంచ సంతము నొందించెను. కావున నీవును నటులనే యధర్మప్రవృత్తుఁడవై ధర్మము బోధించుచుఁ బాండవులకనర్థ మాపాదించుచున్నాడవు. బలసంపదచే నుపేంద్రుఁడెంతయు నవనిపాలుర జయించెనంటివి. ఆతని యున్నతియును నాతని బలశౌర్యంబులును నే నెఱుఁగనా? భయాతిరేకమున నీజనార్దు నుండు సకలక్షత్రియ భయంకరుఁడగు జరాసంధునకు రణరంగ మునఁ బదిమారు లోడి పాతె. తున కామహాబలుని జయింపఁ జాలక బ్రాహ్మణవేషమున భీమార్జునులను దోడుసేసికొనియా తని వధియించెను. ఇవియన్నియును నాతని పరాక్రమములుగ నెంచి వందివలె నాతనిఁబొగడుచుందువు. ప్రాద్దుపోక పొగ డఁదలఁచితివేని సుగుణవంతులయినకర్ణశల్యాదులగుమహాశూరులఁబొగడగరాదా? గాంగేయా! అన్యకీర్తనమును, నితరుల

నిందయును; నాత్మస్తుతియు నాత్మనిందయు నార్యవృత్తములు గావని యాహ్వానమునులు సెప్పలేదా?” ఇట్లు సకోధ రూక్షవీక్షణములఁ జూచుచున్న శిశుపాలునిఁ జూచి సహింపఁ జాలక భీమసేనుఁ డతిశౌచాద్రావణమున సకలజనసంతానకరముగ నలిగి దంతసందష్టదారుణముఖుఁడై శిశుపాలనిర్మూల నాభీలసంరంభమున నుండెను.

భీష్ముఁ డప్పు డాతని వారించి యద్దురాత్ముని జనన వృత్తాంతమును; నాతఁడు కృష్ణునిచేఁ దక్కునితరులచే మరణ మొందకుండుటయు సకారణముగ నెఱిగించి “వాయునందనా! ఇతరులైన నన్నిఁజెగ్గులు వలికి మదీయబాణానలంబుచే దగ్గులు గాకుండురా?” యని పలుకుచున్న గాంగేయ భీమసేనుల నతిక్రమించి శిశుపాలుఁడు దామోదరున కభిముఖుఁడై యిట్లనియె:

“యదునందనా! భీష్ముని ప్రేరణచే నవమాన్యుఁడవగు నిన్ను మాన్యుఁడవని పాండవులుపూజించిరి. మోహంధుఁడగు భీష్ముఁడును నీవును సంగ్రామరంగమున నన్నెదిర్చి కదనంబు సేయుఁడు.”

అనియిట్లు గర్వమునఁ బలుక నాగర్వోక్తులు విని చక్రధరుఁ డఖిలరాజచక్రంబు విన నిట్లనియె: “ప్రాజ్ఞోతిష్ పురమున భగదత్తుపై మేము వోయిన నీతఁ డన్యాయవృత్తిని బాలురకును వృద్ధులకును భయముగలుగునటుల ద్వారకా పురము గాల్చెను. వీరులైన భోజరాజన్యులు తమకాంతల తోడఁగూడ రైవతకాద్రిఁ బ్రేమత్తులైకీడించుచుండ దయా

రహితుడై వారల వధించె. దేవాభుడైన మాతండ్రియగు వసుదేవుఁ డొనరించు నశ్వమేధయంగమున కభ్యర్చితమైన హయము నపహరించి జన్నమునకు విఘ్నము గలిగించెను పాపాత్ముడై భుభార్యను దనకు భార్యగా జేసికొనియె. మఱియు వాగ్విషయములైన యపకారము లనేకములు సేసెను. మాయత్తనన్నుఁ బ్రార్థించుటచే నిద్దురాత్ముఁడు సేసిన యపరాధశతంబు సహించితిని. ఇప్పుడు మీరందఱు నెఱుంగ నాయం దకారణవైరమూని యత్యంత శత్రుఁడయ్యెను.”

అనిన విని శిశుపాలుఁ డతిపరుషవచనుడగుచుఁ బురుషోత్తముఁజూచి “నీదయయు, నీకోపమును నాకేల? దుష్టాత్మ! నాకిచ్చిన కన్యఁ జేకొని యిట్లు పలుకుటకు నీకు సిగ్గులేదా?” యనిపలుకుచుండ ననలజ్వాలాభీలంబగు దైత్యాంతకుచక్రము రాజచక్రమెల్లను భయమొందుచుండఁ జైద్యుని తనువున రుధిరధారలు బోరని యొలుక శిరము దునిమె, అంత నాతఁడు వజ్రహతిచే ద్రెళ్ళు పర్వతముచందమునఁ బుడమిపైఁబడ నాతని దేహము వెల్వడి యొక్క మహాతేజ మంబరమంతయు వెలుఁగ నేతెంచి రాజులందఱు విస్మయము నొంది చూచుచుండఁ బరమేశ్వరుడగు కృష్ణు దేహము సొచ్చెను.

ఇట్లు మధువైరిమీఁది మత్సరమున మత్తిల్లి మూడు జన్మములనొండియు సతతంబు దదీయ లోపగుణధ్యానపారీణుఁ డగుటచే జేదిదేశాధిపుఁడు నిగ్ధాతపాపుడై విధిరుద్రాదుల కందరాని పదవిఁజెందెను.

సాల్వడనువాడు శివప్రసాదమున సౌభకమును విమానమువడసి ద్వారకాపురిపైదండైత్తియుద్యానవనముల ధ్వంసముగావించి, బావులఁ గలఁచి, కూపములఁ జెఱచి, పరిఖలు పూడ్చి, సువర్ణధ్వజపతాకములు నటికి గోపురప్రాసాదముల భస్మముగావించి, కాంచనరత్నాదివివిధవస్తువులగొల్ల పుచ్చి, ప్రజలఁజెఱఁబట్టి పెక్కుబాధల నలయించుచుండెను.

కృష్ణుడును మీనకేతన మలరార నున్నతరథస్థితుఁడై రణోర్వికేతెంచిన, సాత్యకిక్రితవర్మ మొదలయినయదువీరులు చతురంగబలములతోడ భూమి వడంక గోవింద స్వందనమ్ము దలకడచి వారల నెఱుఁగొనిన, నత్తటి దేవదానవసంకుల సమరవిధమునఁ దుములసంగరం బయ్యె. అయ్యెడ కృష్ణుఁ డమ్మయవినిర్మితమాయావిమానమ్ము నిజగదాహతిచే నింతింత తునియలు గావించి సముద్రమధ్యమునఁ దొరంగఁజేసెను.

అంత సాల్వడు కోటలువెటికిన సర్పంబు విధమున గండడంగి విన్ననై బాలివోనిబీరమున భూమికి డిగ్గి యాగ్రహమున వజ్రసింకాశమగు భీకరగదాయుధంబు ధరించి కదియ రాగఁ గృష్ణుడు గదాయుక్తముగ నాతనికరంబు ఖండించి వెంటనే రత్నమకుటశోభితమగు సాల్వనిశిరము కులిశముచే నిందుఁడు వృత్తుని శిరంబు దుగించినటులఁ ద్రొంచె.

ఇట్లు మాయావియైన సాల్వుడు కృష్ణుచే బాలి
యుటఁ గనుగొని నిజసఖులగు సాల్వశిశుపాలాదులకుఁ బార
తాకికక్రియలు మైత్రితోడఁగావించిదంతవక్త్రుడు భీషణాకార
మునఁ బండ్లు పెటపెటగీటుచు గదాయుధంబు గేలఁద్రిప్పచు
మండు వేసవిని మించు దినకరుంబోలి యుగ్రతఁ జనుదేరఁ
గాంచి యదువల్లభుఁడును గేల గదఁ ద్రిప్పచు నరదంబు డిగి
విరోధికి నెదురుగాఁ జనెను.

అంత దంతవక్త్రుడు నీచవర్తియై యదరుచు నట్టహా
సముఖుడై వలచేత గదఁద్రిప్పచు దామోదరుఁ గనుగొని
నవ్వుచు “నీవు మదీయ భాగ్యముచే నా దృష్టి పథంబునకు
గోచరుడవైతివి. మిత్రోద్రోహి వగు నిన్ను మాతులేయుడ
వని సున్నింపక దేహమునందు వర్తించు నుగ్రీవ్యాధి నాష
ధాదిక్రియల నివర్తింపఁజేయువైద్యునివలెమదీయగదాదండం
బుచే బరేతనిలయమున కనిచి మున్ను నీచే నిహతులయిన
నాదుసఖుల ఋణంబుఁదీర్తున”నుచు దుర్భాషలాడుచు డగ్గరి
తన చేతనున్న పెనుగదచే గృష్ణునితల బెట్టుగ మొత్తెను.
ఆ సమయంబున నంకుశాహతిచే గనలు మదగజంబుకైవడి
నాదైత్యమర్దనుఁడు భీకరగదఁబూని దంతవక్త్రునియురంబగ
ల్చిన నాతఁడు రుధిరంబుగ్రుక్కచుఁ దక్షణంబ వర్యతా
కారంబగు దేహంబుతో నొఱలుచు, నేలఁగూలి కేశపాశం
బులు చిక్కువడఁ దన్నుకొనుచుఁ బాణంబులు విడిచె.

మూడవ భాగము

అప్పుడు నిఖిలభూతము లాశ్చర్యమొందఁ దద్దాత్రోంబు నుండి యొక్కసూక్ష్మతేజము వెలువడి గోవిందుని దేహమ్ము ప్రవేశించె. సిద్ధసాధ్యగంధర్వాదు లద్భుతానందమొంది హరి మహిమ ననేకవిధముల నుతించిరి.

ఇట్లు జయవిజయులు విప్రశాపముచేఁ బ్రథమజన్మం బున హిరణ్యాక్ష హిరణ్యకశిపులై, దితికి జనియించిన విష్ణుఁడు వరాహనారసింహ రూపముల వారల వధించె. ద్వితీయజన్మం బున వారలై కైకసికిరావణకుంభకర్ణులై జనియించిన రామావతారమెత్తి వారల సంహరించె. మూడవ జన్మమున సాత్వతికి శిశుపాల దంతవక్త్రులై పుట్టిన యాదవవంశమునఁ గృష్ణుఁడన నుదయించి వారి వధించి తనలోఁ జేర్చుకొనియె.

పరిత్యాజాయ సామూహం
వివాళాయ చ దుష్కృతామ్
నిర్మలసంస్థాపనార్థాయ
సంభవామి యుగే యుగే.

సంపూర్ణము.

కతినపదముల కర్తములు

(ఇందలి యంకలు పుటలను దెలియజేయును.)

—:0:—

1 కీ)నిలయందైఁసంపదల కునికిపట్టయి, భక్తలోక పాలనగుణధానుందై = భక్తులను బరిపాలనచేయు గుణముచేఁ బ్రకాశించుచున్నదై, ఆర్య జనసన్నతిభూమందై = పెద్దలపాగడ్డలచే దట్టమైనదై, మాధవాంఘ్రి సరోజంబులు=విష్ణుదేవుని పాదకమలంబులు, నగర + ఉపనమ్మలు= పురమందలి తోటలు, నిర్మల భర్తమూర్తి=స్వచ్ఛమయిన వ్యాయమే ఆకారముగాఁ గలవాఁడు, పెంపెసఁగుచుక = అతిశయించుచు, సంతానననసంతానంబులు = సంతానము లను పేరుగల చెట్లతోటల యొక్కగుంపులు.

2 నుందరీయుక్త వైమానికులు=స్త్రీలతోఁగూడి విమానములపైఁ దిరుగు వాడు, మయూరములు=సెమిళ్ళు, రథాంగముఖ్యవిహంగంబులు=చక్క వాకపక్షులు మొదలగు పక్షులు, అరవిందనయను కథాగానంబులు = విష్ణుదేవుని చరితములతోఁగూడిన సంగీతములు, అనూనంబుగా = ఎక్కువగా, మొఱయించుచుక = ధ్వని చేయుచు (మ్రోగించుచు) పృవాళ లలికాకులంబులయిన కూలంబులు=పవడపు తీగలతో నిండిన గట్లు, కమలాకరింబు=కొలఁకు, భవనాంభోజము=ఇల్లను కమలము, భృంగాకృతిక = తుమ్మెదయాకారంబున, ఏపారుచుండును = అతశ యించుచుండును, పంచాబ్దంబుల కుమారివృత్తి = ఐదు సంవత్సరముల యీడుగల బాలురై, నవరత్నతోరణ...కత్యుషట్కముక=తోమ్మిది విధములగు మణులతోఁ గట్టఁబడిన తోరణములతో నొప్పుచున్న గోడలతోడను, తలుపులతోడను, గడపలతోడను రచియింపఁబడిన లోగిళ్ల నాటింటిని, వనమాలికా విరాజితోరస్సులు = అక్షలతోడను

పూలతోడను గట్టబడిన దండలచేఁ బ్రకాశించుచున్న వక్షస్థలము
గలవారు, శత్రుదండాధిరాములు = దైత్యములచే మనోహరమయిన
వారు.

3 శ్రీవల్లభదర్శనలాలసులు = విష్ణుదేవుని చూచుటయందు దాసక్తిగలవారు,
రోషాదుజితాంబకులు = రోషముచే నెఱ్ఱగాఁ జేయఁబడిన శత్రువులు
గలవారు, బృందారకులు = దేవతలు, అంతరాయము = అటంకము,
దోషాఠికులు = ద్వారపాలకులు, నిటలతటఘటితాంజలులు = నొసటి
యందుఁ జేర్చిన రెండుచేతులు గలవారు, పరాధవము = అవమానము,
జైజయంతి = విష్ణుని మెడయందుండు వనమాలిక.

4 విభాత = సృష్టిచేయువాఁడు (బ్రహ్మ), దుష్కృతము = పాపము,
వివర్ణత నొందినట్లు = రంగుమార్పునొందినట్లు.

5 మస్తకస్యస్తహస్తయః = తలయు దుంచఁబడిన చేతులు గలవారు, అన
లము = అగ్ని, అహుతులై = హోమద్రవ్యంబులై.

6 తనూభవనమాత్మరు, కణాధారుఁడు = ఓడనడుపువాఁడు, వ్యసనార్థ
వము = దుఃఖవముద్రము.

7 బుభజనపీడాకరయః = పెద్దలకుఁ గీడొనరించువారు, భూలేళుఁడు =
శివుఁడు, విగతకాకుఁడై = పోఁగొట్టఁబడిన సంతోషము గలదై.

8 మొయిక్కు = మేఘములు, మొదవులు = గోవులు, తనూభవులు = కుమారు
లు, విరించి = బ్రహ్మ.

9 అర్కనివాసంబులుగ = జిల్లేడుచెట్ల కురికిపట్టుగ, కౌంచనానాసంబు
లుగ = ఉమ్మెత్తచెట్ల కురికిపట్టుగ, గీర్వాణులు = దేవతలు, పశ్చిమదిశా
నాయకుఁడు = వరుణుఁడు, రోషరహితుఁడై = క్రోధాగ్ని, క్షమాణంబు =
ఓర్వనెడిసీరు.

10 విశ్వంభర + ఉద్ధరణము = భూమిని లేవనెత్తుట.

- 11 కవలగర్భుడు = బ్రహ్మ, శోదోతరాశంబు = బ్రహ్మాండము, ఆసు-
రాంతకుడు = విష్ణువు, వనచరము = అడవియందుఁదిరుగునది, నీటియందు
సంచరించునది.
- 12 దురితపయోధితరి = పాపములనెదు సముద్రమును దాటించువాఁడు.
కృష్ణ + ఉరగంబు = నల్లతాచు, వినయవినమితోత్తమాంగుడు =
అడిఁకువచే వంచబడిన తలగలవాడు, నక్తచరఁడు = రాత్రిలందుఁ
దిరుగువాడు (రాక్షసుడు)
- 13 నిజప్రభాపటలంబుచే = తనకాంతులసమాహముచే, ఆసువులదొరఁగె-
ఁపొందుములను విడిచె.
- 14 దంతిసందప్తదశనచ్చుదుఁడు = పండ్లచేఁగొలుకఁబడిన క్రింది పెదవిగల
వాడు, అశ్వాసింఁచి = ఓదార్చి, నీరాగారవివృతపాంధులు = చలిశంద్ర
లోఁ జేరిన బాటసారులు.
- 15 శమనుడు = యముడు, జాతస్యహీధ్రువోమృత్యుః = పుట్టినవానికిఁజావు
నిశ్చయముగదా ? తత్వజ్ఞులు = నిజము తెలిసినవారు, అజ్ఞులు = మూఢులు
- 16 ఖగములక్షణ = పక్షులకు, అంతకథాతుఁడు = యముడైనవాడు, విగత-
శోకులైరి = పోఁగొట్టఁబడిన దుఃఖముగలవారైరి.
- 17 నిరర్జులు = దేశికులు. చీమగమిచే = చీమలగుంపుచే
- 18 వివిధప్రాణి... సంతాప = అందఱి నొకటియందును వ్రాయఁటయను-
గొప్పవిద్యయందు నేర్పుగలవాడు, దామోదరుడు = విష్ణుమూర్తి.
- 19 మహేంద్రార్థశనఁబు = ఇంద్రుగొల్లు. వహీరహములు = చెట్లు
పన్నగతల్పం = కేళిఁదేశయ్యగాఁగలవిష్ణునిదితిసుతవ్యాపారభాషా-
విపర్యయములు = పీఠ్యకశిష్ఠుని నను అను ఆకృమప్రసంగములు
- 20 అయస్కాంతసన్నిధిఁగ = నూదంటురాయిదగ్గర
- 21 మకరందము = తేనె

22 భృంగంబు = తుమ్మెద, దుత్తారంబులకు = ఉమ్మెత్తచెట్లకు
రసాలపల్లవంబులు = తియ్యమామిడిచిగురుటాకులు, తివర్గపాకములు
= ధర్మార్థకౌముదులను దెలుపుపాఠములు.

23 సుడువులు = మాటలు, ప్రకృతిజన్యగుణము = స్వాభావికమగుగుణము,

24 చికిత్సకుడు = వైద్యుడు, అభిచారహోమంబు = శత్రునాశనమునకై
చేయుహోమము, అనలము = నిఘ్న, గరళము = విషము.

25 యువభావంబునకే = బాల్యమున, ఫాలాక్షుడు = శివుడు

26 సహస్రాక్షుడు = దేవేంద్రుడు, జనితార్థకునికే = పుట్టినశిశువును.

29 అశనిసంకౌశభాషణంబులు = పిడుగుతో సమానమైనమాటలు.

31 మహోద్దండంబగు = మిగులభయంకరమయినదగు, ఖడ్గోక్తము =
మిణుగురు పురుగు.

32 అంకగతుడయిన = తొడయందున్న.

33 అసమానప్రభావిభాసి = సాటిలేనికాంతిచే బ్రకాశించువాడు. వాను
దేవ...తముడు = విష్ణుదేవునియందలి ధ్యానమనెడు సూర్యకాంతిచే
బోగొట్టబడిన అజ్ఞానాంధకారముగలవాడు, అగమరహస్యవేది =
వేదములందలి రహస్యములను దెలిసినవాడు, అశలజయించి = దిక్కు
లను జయించి, జామాత = అల్లుడు, అకర్తాంకవికాలనయనయుగళ =
చెవులవరకు వ్యాపించియున్న కవలైన కన్నులయొక్కజంట గలది

34 ఈతిబాధలు = అతివృష్టి, అనావృష్టి, మూషికములు, శలభములు మొద
లగువానిబాధలు.

35 భర్మధూధంబు = బంగారపుకొండ (మేరుపర్వతము), హీరకాంతుల
చేక = వజ్రములయొక్క ప్రకాశములచే, అపరచిత్రభానునివలె =
కొండవనూరునివలె.

37 విబుధలోకారాధ్యక్షుడు = పండితబృందములను బూజించు స్వభావము గలవాడు.

38 తామ్ర + ఓవ్రములు = ఎఱ్ఱని పెదవులు, వింశతి = ఇరువది

40 తాపనజనకామితప్రదాత = మనులయొక్క కోరికల నిచ్చువాడు, భోగీంద్ర సీలకంఠములు = సర్పములను, నెమిళ్ళను.

42 ఆజ్ఞాపుడు = బ్రహ్మదేవుడు, ఇంగితము = హృదయమందలి యభిప్రాయము.

44 ఆమరక్షేష్ఠుడు = దేశతలలో మొదటివాడు - బ్రహ్మ.

45 మాతామహుడు, తల్లితండ్రు (తాత), నికాయము = గుంపు అధ్వరము = యజ్ఞము.

46 భవాదృశలే = మీనఠివారలే, మాత్రులు = మేనమామ.

48 యక్ష + తుక్షుడు = కుబేరుడు, బదనిక = ఒక విధమయిన యోషధి.

49 ధరాధరంబులు = కొండలు, జలనాకరంబులు = తామరకొలంబులు.

50 వింశతి భజుడు = ఇరువది చేతులు గలవాడు (రాక్షసుడు), ఉద్యాహము = పెండ్లి.

51 సారంగములు = శిల్ప, శస్త్రీకములు = పుట్టలు.

52 పీత + ఆమయుడు = వ్యాధులు లేనివాడు, పంచశతాబ్దంబుల = ఆయిదువందల సంవత్సరములు, ప్రపితామహుడు = పితామహుని తండ్రి (మూత్రత.)

53 ఆశ్వేషించుచున్నాడను = వెదకుచున్నాడను, దాహితీ = కూతురు కూతురు.

54 ధవళప్రభావసిత కైలాసము = తెల్లదనముయొక్క కాంతిచే నెగతాళించేయుచున్న వెండికొండగలది. లాలాజలము = నోటినుండి స్రవించు నీరు (చాంగ).

55 బహుకరించి = మర్యాద చేసి, శేకోలగము = నిండుకొలుపు.

56 తార్కాణము = నిదర్శనము, అడిదము = కష్టి, ఈర్ష్యామగ్నుడు = అనూయయందు మునిగినవాడు, నగజాత = పార్వతి.

57 త్ర్యంబక సఖుడు = కుబేరుడు.

58 నరవాహనుడు = కృతేరుడు, ఇందుకళాహాళి = శివుడు, చమూబ్ధం దము = సేవాసముదాయము.

61 సుఖణ్ కుంభ స్తంభములు = బంగారుకుండలుగలకంబములు, హక్తికవితా నంబులు = ముత్యాలమేలుకట్లు, సోపానములు = మెట్లు.

63 దుర్వార గర్వాకర దర్శికరభీకరంబులు = నివారింపశక్యముగాని గరువ మునకు చోటయిన పాములవలె భయంకరమయినవి.

64 రిపుభటచయనాశంకర = పగవారి బట్టసమూహమును నాశనము చేయువాడా!, స్వచ్ఛందగతిక్ = స్వేచ్ఛాగమనమున.

66 అసంఖ్యలనామణులు = లెక్కలేని స్త్రీరత్నంబులు, అసన్ననదీ విలోకనకాతుకంబునక్ = సమీపమందలినదిని చూచువేడుకతో.

71 ఆమరీయుక్త పురందరు చందమునక్ = దేవతాస్త్రీలతోగూడి యున్న దేవేంద్రుని విధమున, పాగ్వారాశి = తూర్పు సముద్రము, జలభేలాయత్తచిత్రాబుండు = నీటియాటలందు స్వాధీనమయిన మనః కమలము గలవాడు.

73 టలిశాహతిచేక్ = వజ్రాయుధపు దెబ్బచేత.

77 వాలజనితర్పుంఝానిలంబు = తోకవలన గలిగిన పెద్దగాలి.

79 కలహాశనుడు = జగదమే యాహరము గాఁగల నారదమహాముని,

80 సూర్యతనూజుడు = యముడు.

83 మృగమదమిశ్రగంధమిళితాంగులు = కన్నురి కలిపిన గంధముతోఁ గూడిన అనయవములుగలవారు.

నిర్ఘ్నరంబులు = నెలయేళ్ళు, రక్తసిక్తాంగులు = నెత్తుటితోఁ దడపఁ బడిన అనయవములు గలవారు, విక సితకింతుకంబు = పుష్పించిన మోదు గ చెట్టు.

85 బాహుస్థాలనంబు చేసి = చేతులఁజటిచి.

88 శశికాంత సోపాన పంక్తులు = చంద్రకాంతపురాలతోఁగట్టిన మెట్లు యొక్క వరుసలు. ఆజానులంబోన్నత బాహుద్వయము = మోకాళ్ళ వజ్రు వేలాడుచున్న చేతులయొక్క జంట.

89 దంష్ట్రాక రాశవక్త్రంబు = కోటల చే భయంకరమైననోరు, భయకం పిత గాత్రుఁడు = భీతిచేఁడకుచున్న శరీరముగలవాఁడు, సమరకాంక్షిత కూరుని = యుద్ధమున కైకోరఁబడినవీరుని, నుష్టజనసమవర్తి = చెడ్డవారికి యమునివఁటివాఁడు, ఉత్సంగంబు = తోడ.

90 భువనైక వచాన్యుఁడు = లోకములందు ముఖ్యమైనవాత.

91 వైరోచని = విరోచనుని కుమారుఁడు (బలిచక్రవర్తి)

92 తుహినకిరణుఁడు = చంద్రుఁడు.

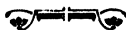
94 విపత్తుతులశిక్షాదక్షము = శత్రుసమూహమును దండించుటకు సమర్థ మయినది.

95 పంకిలము = బురదగలిది, ద్విజరక్షాదక్షుఁడు = బ్రాహ్మణులను గాపా డుటయందు సమర్థుఁడు, రూపవిజితమారుండు = చక్కదనముచే జయింపఁబడిన మన్మథుఁడుగలవాఁడు.

101 యూపస్తంభములు = యజ్ఞపశువును గట్టివేయుకంబములు, విశసించి చంపి, పలలంబు = మాంసము.

- 103 సుపర్లానిలబలసంపన్నులకా = గరుడునియొక్కయు వాయువు యొక్కయు బలమువంటి బలముగలవారలను, వలీముఖోత్తిములు = వానరశ్రేష్ఠులు.
- 104 అధ్వరసంపూజితవీతిహోతుండు = యజ్ఞములందు లెస్సగుబూజింపఁబడు అగ్నికలవాఁడు, సర్వసంయమిజనస్తోత్రపాతుండు = అందఱు మునులును గొనియాడుటకుఁ దగినవాఁడు.
- 107 జీమూతములు = మేఘములు.
- 110 పక్షి జేగపరిహాసితవాయువు = అక్కలజేగముచే నవ్వఁబడిన గాలిగలవాఁడు, ఘోరాయతహేతికా = భయంకరమయిన పెద్దకత్తితో, చరణఘాతమార్ణగావుండు = పాదఘట్టనలచే బాడిగాఁ జేయఁబడిన బండలుగలవాఁడు, దశాస్యమానోన్మూలి = రావణుని గర్వమును నాశనము చేసినవాఁడు.
- 118 రాఘవధనుర్విముక్తకూరశిలీముఖాగ్ని = రామునివింటిచే విడువఁబడిన పదునైన బాణములవలనఁ బుట్టిననిప్పు.
- 120 శ్రీజట = విభీషణునికూతురు. చైనశేయుండు = వినతకొడుకు (గరుడశృంకుండు) దుగ్ధవారాశి = పాలసముద్రము.
- 121 మద్యభాండములు = కల్లుకుండలు.
- 122 పాషాణపాదపప్రహారంబులకా = తాళ్ళు చెట్లు అను ఆయుధములతో తీవ్రదంతనభాగములు = వాడిగలపండ్లయొక్కయుగోళ్యయొక్కయు కొనలు.
- 125 సాలంబు = మద్దిచెట్టు, అభీలాశాపము = భయంకరమగుధ్వని
- 126 శుక్రిచోరుండు = శేడముల దొంగిలినవాఁడు, పద్మబాంధవకులేశుండు = సూర్యవంశపురాజు, దివ్యశతాంగము = దేవతల సంబంధమయిన రథము.

- 128 దోహచరుడు = రాక్షసుడు (రావణుడు) తూణీరము = అంబులపాడి.
- 181 రాసభరవమునకు = గార్దభస్వరముతో.
- 138 గోమాయువు = నక్క, ఎల్లి = తేపు, భవాని = పార్వతి.
- 134 తూర్వహోవంబులతోక = వాద్యధ్వజలతో.
- 187 డోలాయమానమాననుడు = ఉయ్యలవలె నూగుచున్న మనస్సుగల
అగ్నిజన్మలు = బ్రాహ్మణులు. [వాడు,
- 188 ఉపాయనంబులు = కానుకలు, అంతకతనూజుడు = మునునికుమారుడు
(ధర్మరాజు)
- 140 పేడి = నపుంసపుడు.
- 141 అహనజితులు = యుద్ధమందు జయింపఁబడినవారు.
- 143 మత్తేభకుంభవిదళననిఘ్నర నఖముఖము = మదపుటేనుగుతలను జీల్చి
టయందుఁ గఠినములగు గోళ్లకొనలుగలది, యమశార్దునంబులు = జత
గానున్న మద్దిచెట్లు.
- 145 సక్రోధరూక్షవీక్షణము = కోపముతోఁగూడిన కఠినపుమాపు.
- 147 పరిఖలు = అగడ్తలు.
- 148 మాతులేయుడు = మేనమామపుమారుడు.

14276